

ΔΠΜΣ ΖΩΑ: ΗΘΙΚΗ, ΔΙΚΑΙΟ, ΕΥΖΩΙΑ

MA ANIMAL WELFARE, ETHICS and the LAW

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών**

**ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΖΩΩΝ:
ΠΩΣ ΤΑ ΖΩΑ ΕΞΕΛΙΧΘΗΚΑΝ ΣΕ ΑΜΕΣΟΥΣ ΑΡΩΓΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ
ΕΥΖΩΙΑΣ**

ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ ΚΑΛΛΙΟΠΗ

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΤΖΑΝΑΣ**

8/11/2024

Μέλη τριμερούς εξεταστικής επιτροπής:

ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΤΖΑΝΑΣ, Καθηγητής

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ, Μέλος ΔΕΠ (Καθηγητής)

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, Μέλος ΔΕΠ (Καθηγητής)

ΑΘΗΝΑ 2024

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ιδιαίτερος δεσμός, που μπορεί να αναπτυχθεί, μεταξύ ανθρώπων και ζώων, η σημασία της σύνδεσης με τα ζώα και οι θεραπευτικές ιδιότητες αυτής της σύνδεσης, αποτελούν τους άξονες και το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας, της οποίας κύριος στόχος είναι να αναδείξει ότι, η ψυχοθεραπεία μέσω ζώων, είναι μια από τις καλύτερες, σε αποτελέσματα προσεγγίσεις, για την ψυχική και σωματική υγεία των ανθρώπων. Η εισαγωγή της εργασίας εξερευνά την ιστορική και εξελικτική βάση της σχέσης ανθρώπου-ζώου, τονίζοντας ιδιαίτερα τη σημασία της εξημέρωσης και της κοινωνικοποίησης των ζώων, στη διαμόρφωση αυτής της σύνθετης και διαρκώς εξελισσόμενης δυναμικής.

Με μια ιστορική αναδρομή, που εντοπίζει το δεσμό μεταξύ ανθρώπων και ζώων, από την προϊστορική εποχή, την εξημέρωση των ζώων και την ανακάλυψη - διαπίστωση της θεραπευτικής ιδιότητας, που έχει η αλληλεπίδραση ανθρώπου – ζώου, φτάνουμε στον 19^ο αιώνα, όπου πλέον διαμορφώνεται η επαγγελματική βάση, για την εφαρμογή της ψυχοθεραπείας με τη μεσολάβηση ζώων και με ποικίλες δραστηριότητες μέσω ζώων. Γίνεται αναφορά σε δύο βασικές κατηγορίες ζώων, στα ζώα υπηρεσίας, που παρέχουν υποστήριξη σε άτομα με αναπηρίες και στα ζώα θεραπείας, που βοηθούν άτομα με ψυχολογικές, βιολογικές ή αναπτυξιακές διαταραχές. Στόχος της θεραπείας μέσω ζώων είναι η βελτίωση όλων των παραπάνω καταστάσεων, δηλαδή της σωματικής, ψυχολογικής, γνωστικής και κοινωνικής λειτουργίας ενός ατόμου.

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν για να δημιουργηθεί αυτή η αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων και ζώων, ήταν η εξημέρωση και η

κοινωνικοποίηση των ζώων, πρωτίστως του σκύλου και της γάτας (των λεγόμενων ζώων συντροφιάς), από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα, η θέσπιση νομοθεσίας για την προστασία των κατοικίδιων ζώων, η ανάπτυξη των θεωριών της βιοφιλίας, της κοινωνικής υποστήριξης και της προσκόλλησης, που δημιούργησαν ένα βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο, βασισμένο στην επιρροή των ζώων στον άνθρωπο, το οποίο μπορεί να βελτιώσει ψυχικές διαταραχές (κατάθλιψη, μοναξιά, άγχος, απομόνωση), καθώς και ψυχολογικά και οργανικά συμπτώματα, σε διάφορες ηλικιακές ομάδες, παιδιά, ενήλικες και ηλικιωμένους.

Το πιο σημαντικό κομμάτι της θεραπείας μέσω ζώων είναι οι δραστηριότητες μέσω ζώων. Τα ζώα – θεραπευτές είναι συνήθως ο σκύλος και η γάτα, όμως σε αυτήν την κατηγορία (των ζώων-θεραπευτών), ανήκουν επίσης τα ιπποειδή, τα αγροτικά ζώα και τα δελφίνια . Αυτά τα ζώα κατά κόρον ασκούν θεραπευτική δράση σε περιπτώσεις κινητικών και νευρολογικών διαταραχών, χρόνιου πόνου, επικοινωνιακών προβλημάτων, ψυχολογικών και ψυχιατρικών διαταραχών. Για τη χρήση αυτών των ζώων δημιουργήθηκαν διάφορες τεχνικές εκπαίδευσης, ειδική νομοθεσία, καθώς και διεθνείς οργανισμοί για την ηθική χρήση αυτών των ζώων, γιατί σκοπός δεν είναι μόνο η ευημερία και το όφελος του ανθρώπου, αλλά και των ζώων. Αν δεν εφαρμόζονται οι συνθήκες που διασφαλίζουν την ευημερία των ζώων, τότε αυτά δε μπορούν να γίνουν θεραπευτές για τους ανθρώπους.

Πρέπει λοιπόν να υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση σεβασμού δικαιωμάτων και ηθικής χρήσης των ζώων, τα οποία είτε άμεσα είτε έμμεσα, μέσω της φύσης τους σε συνδυασμό με διάφορες τεχνικές, μπορούν αποδεδειγμένα να λειτουργήσουν ως οι σημαντικότεροι ψυχοθεραπευτές των ανθρώπων. Το ελάχιστο που μπορούν να κάνουν οι άνθρωποι είναι να τα αγαπούν και να τα σέβονται.

*Θερμές ευχαριστίες σε δύο πολύ αγαπημένα μου πλάσματα που με ώθησαν να
ερευνήσω τη σημασία των ζώων στην ανθρώπινη ευημερία, στην Cardi και τον
Πάρη.*

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΖΩΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.....	10
1.1 Η Εξημέρωση και η κοινωνικοποίηση-η απαρχή μιας δυναμικής σχέσης.....	10
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ 1.1.1.....	11
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ-ΖΩΟΥ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ:.....	11
ΖΩΙΚΑ ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ.....	11
ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΞΗΜΕΡΩΣΗΣ.....	12
Τα μονοπάτια της εξημέρωσης.....	13
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ, 1.1.2.....	15
ΣΚΥΛΟΣ, ΓΑΤΑ:.....	15
Οι Στάσεις και οι Πεποιθήσεις των ανθρώπων, απέναντί τους, κατά το πέρασμα των αιώνων μέχρι και τη σύγχρονη εποχή.....	15
Σκύλος.....	15
Γάτα.....	18
Σκύλος-Γάτα: στάσεις και πεποιθήσεις στη σύγχρονη κοινωνία:.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΖΩΩΝ.....	22
2.1 Θεωρίες για την ερμηνεία και τα οφέλη του δεσμού ανθρώπου-ζώου.....	22
(Human/Animal Bond 'HAB').....	22
2.2 Ιστορική αναδρομή της Ψυχοθεραπείας μέσω ζώων.....	32
2.3 Παρεμβάσεις μέσω Ζώων (Animal-Assisted Interventions-AAI).....	40
2.3.1 Δραστηριότητες μέσω Ζώων (Animal-Assisted Activities, AAA).....	43
2.3.2 Δραστηριότητες με τη βοήθεια ζώων και ψυχικές διαταραχές.....	46
2.3.3 Θεραπεία μέσω Ζώων (Animal-Assisted Therapy, AAT).....	50
2.3.4 Θεραπεία μέσω Ζώων και Ψυχικές διαταραχές.....	52
iii) Θεραπευτική ένταξη των ζώων μέσω Συμβουλευτικής.....	57
Θεραπεία με τη βοήθεια ιπποειδών (CAT).....	64
Θεραπεία με τη χρήση γατών.....	70
Θεραπεία με τη βοήθεια δελφινιών (Dolphin Assisted Therapy 'DAT').....	71
Θεραπεία με τη βοήθεια αγροτικών ζώων (Farm Animal Assisted Therapy - FAT):..	75
Ηθικά ζητήματα κατά τη χρήση ζώων στη θεραπευτική διαδικασία.....	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83

ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΖΩΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας ιδιαίτερος δεσμός μεταξύ ανθρώπων και ζώων μπορεί να εντοπιστεί από την προϊστορική εποχή. Οι πρώτες σχέσεις που προέκυψαν μεταξύ ζώων και ανθρώπων ήταν η σχέση μεταξύ λύκων και αρχανθρώπων. Έχουν υπάρξει επίσης αρχαιολογικές ανακαλύψεις ότι πριν από 10.000 χρόνια οι σκύλοι και οι λύκοι ήταν τα πρώτα ζώα που εξημερώθηκαν (Urlichuk & Anderson, 2003). Αυτή η ιδιαίτερη σχέση αναφέρεται ως δεσμός ανθρώπου-ζώου (Jackson, 2013). Υπάρχουν άφθονες αποδείξεις για τον δεσμό ανθρώπου-ζώου κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης εξέλιξης. Ο θετικός αντίκτυπος του δεσμού ανθρώπου-ζώου ήταν κάτι που αναφέρεται στην εξελικτική ιστορία του ανθρώπου. Επρόκειτο μάλιστα για μία σχέση, η οποία δεν περιοριζόταν στην συντροφικότητα, αλλά επεκτάθηκε και στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, της σωματικής και ψυχικής ευεξίας και του κοινωνικού πλαισίου (Grandgeorge & Hausberger, 2011- Walsh, 2009). Το εύρος των ρόλων που έχουν διαδραματίσει τα ζώα στη ζωή των ανθρώπων διαχρονικά εκτείνεται πέρα από τις πρακτικές ανάγκες της τροφής, καθώς και τη σημαντική συμμετοχή και παρουσία τους σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης ζωής, και σε άλλες λειτουργίες, μεταξύ των οποίων και οι πνευματικές (Jackson, 2013). Ταυτόχρονα η αναγνώριση του θετικού αντίκτυπου των ζώων στη ζωή των ανθρώπων έχει οδηγήσει πολλούς να ενδιαφερθούν για τα ζώα.

Θεωρητικοί και επιστήμονες έχουν διερευνήσει τις επιδράσεις των ζώων στη θεραπεία των οργανικών ασθενειών και των ψυχικών διαταραχών. Ωστόσο, για μεγάλο χρονικό διάστημα οι θετικές επιδράσεις των ζώων έχουν βασιστεί στις μαρτυρίες ειδικών και μη ειδικών και δεν συνιστούν επιστημονικές αποδείξεις (Fine & Beck, 2010).

Η εικόνα αυτή άλλαξε από τον 19ο αιώνα και μετά, όταν εμφανίστηκαν οι πρώτες ερευνητικές δραστηριότητες όσον αφορά τη

δημιουργία μιας αξιόπιστης βάσης αποδείξεων σχετικά με την αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπου και ζώου. Πράγματι, ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στα οικόσιτα ζώα στη θεραπεία των ψυχικών ασθενειών, βάσει θετικών στοιχείων.

Ένα σημαντικό ποσοστό ψυχοθεραπευτών εισάγει οικόσιτα ζώα στις θεραπευτικές συνεδρίες, π.χ. Levinson και Freud (Fine, 2010- Kruger & Serpell, 2010- Shubert, 2012). Παρά το γεγονός ότι ο τομέας της ψυχικής υγείας άργησε να αναγνωρίσει τη σημασία αυτής της αλληλεπίδρασης στην κλινική θεωρία και πρακτική (Walsh, 2009), αυτή η εξέλιξη στη χρήση των ζώων έχει περάσει από την περιστασιακή στη συστηματική θεραπεία των ψυχικών ασθενειών, διαμορφώνοντας την επαγγελματική βάση για την εφαρμογή της ψυχοθεραπείας με τη μεσολάβηση ζώων (Shubert, 2012).

Σημαντικά ιστορικά ορόσημα αυτής της εξέλιξης είναι αυτά που σχετίζονται με την ψυχοθεραπεία μέσα από τη μεσολάβηση ζώων, με την ίδρυση οργανισμών, όπως (α) το Therapy Dogs International, που ιδρύθηκε από την πρωτοπόρο Elaine Smith το 1976, με κύριο στόχο την ψυχοθεραπεία με τη συμμετοχή ζώων και (β) το Ίδρυμα Delta το 1977, που αργότερα μετονομάστηκε σε Delta Society το 1981. Η Elaine Dogs, ήταν μια Αμερικανίδα νοσηλεύτρια που μετέφερε στις ΗΠΑ την εμπειρία που απέκτησε στην Βρετανία, παρατηρώντας ασθενείς να αλληλεπιδρούν με ζώα συντροφιάς σε βρετανικά νοσοκομεία. Η Delta Society, ιδρύθηκε από έναν αριθμό γιατρών και κτηνιάτρων. Σκοπός της τελευταίας ήταν, μεταξύ άλλων, η παροχή επαγγελματικών υπηρεσιών σε οργανώσεις για την προστασία των ζώων ώστε να συμβάλει στην ευημερία των ζώων με την εκπαίδευση θεραπευτών και τη δημιουργία διαπιστευμένων θεραπευτικών προγραμμάτων. Η έρευνα συνεχίζει να επικεντρώνεται στο θέμα της αλληλεπίδρασης με τα ζώα (Schubert, 2012), τηρώντας τον κώδικα δεοντολογίας για τη χρήση των ζώων (Zamir, 2006). Αυτές οι αλληλεπιδράσεις ανθρώπου-ζώων διατυπώνονται ποικιλοτρόπως, συμπεριλαμβανομένων των ζώων συντροφιάς και της θεραπείας με τη μεσολάβηση ζώων (Jackson, 2012). Τα τελευταία χρόνια, οι θεραπευτικές δυνατότητες των προγραμμάτων με τη μεσολάβηση ζώων έχουν δοκιμαστεί σε διάφορους τομείς (Walsh, 2009).

Σκοπός της παρούσας μελέτης-επισκόπησης είναι να προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα τον αντίκτυπο των ζώων στον άνθρωπο και τη σημασία της σύνδεσης με τα ζώα, μέσα από τη διαδικασία της μετάβασης. Επιπλέον, την διαδικασία της μετάβασης των ζώων από την αρχική του ιδιότητα σε εκείνη του θεραπευτή εμπλεκόμενου.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Θεραπεία μέσω ζώων (Animal-Assisted Therapy, AAT): Πρόκειται για την σκόπιμη εμπλοκή ζώου σε θεραπεία η οποία διενεργείται στο πλαίσιο θεραπευτικού σχεδίου που έχει εκπονηθεί ή/και παρέχεται από ειδικό και πρόκειται για εγκεκριμένη και εξειδικευμένη ιατρική και κοινωνική υπηρεσία στο πλαίσιο του πεδίο εφαρμογής της. Οι ειδικοί στόχοι κάθε ατόμου και η εξέλιξή του είναι μοναδικοί και φυσικά καταγράφονται (Kruger & Serpell, 2010).

Δραστηριότητες μέσω ζώων (Animal-Assisted Activities, AAA): Πρόκειται για την ενσωμάτωση των ζώων σε δραστηριότητες που παρέχουν κίνητρα, ψυχαγωγία, εκπαίδευση ή/και θεραπευτικά οφέλη. Δραστηριότητες με ζώα που αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων που παρέχονται σε διάφορα περιβάλλοντα από ειδικά εκπαιδευμένο, επαγγελματικό και υποστηρικτικό προσωπικό. Το προσωπικό ή/και οι εθελοντές εργάζονται με ζώα που πληρούν ορισμένα κριτήρια. Χαρακτηρίζονται μάλιστα από έλλειψη συγκεκριμένων θεραπευτικών στόχων και αυθόρμητες διαδικασίες χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο (Krueger & Serpell, 2010).

Ζώα Υπηρεσίας (Service Animals): Πρόκειται για παροχή εξατομικευμένης υποστήριξης σε άτομα με αναπηρία, με ψυχικές, διανοητικές, γνωστικές, σωματικές, αισθητηριακές και αναπηρίες. Συμμετέχουν επίσης σε ποικίλες δραστηριότητες, όπως να θυμίζουν στους ψυχικά ασθενείς, τη φαρμακευτική αγωγή τους και την αποσυμφόρηση

των σημείων PTSD μέσω διαφόρων δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες των ζώων εξυπηρέτησης είναι στοχευμένες ανάλογα με την αναπηρία και τις ικανότητες του ατόμου. Τα ζώα υπηρεσίας είναι ζώα εργασίας και όχι ζώα συντροφιάς (ADA, 2010- Shubert, 2012).

Ζώα θεραπείας (Therapy Animals): αναγνωρίζονται ως ζώα (π.χ. σκύλοι) οι οποίοι με την παρουσία εκπαιδευτή, επισκέπτονται και βοηθούν άτομα, παρέχοντας ανακούφιση και αποσυμφόρηση σε χώρους όπως νοσοκομεία, γηροκομεία, εγκαταστάσεις ψυχικής υγείας, εγκαταστάσεις φροντίδας για το τέλος της ζωής, περιοχές που έχουν πληγεί από καταστροφές) ή σε καταστάσεις νευρογνωστικών και κινητικών διαταραχών. Τα ζώα θεραπείας μπορούν να συμμετέχουν σε ατομικά θεραπευτικά προγράμματα σε ατομική βάση (ως ζώο- μεσάζων μεταξύ ενός εκπαιδευμένου θεραπευτή και ενός πελάτη), που ονομάζεται θεραπεία με τη βοήθεια ζώων (animal-assisted therapy, AAT) (Kelly & Cozzolino, 2015- Shubert, 2012).

Ψυχική διαταραχή: σύνδρομο που χαρακτηρίζεται από κλινικά σημαντική βλάβη αντανάκλωντας τη γνωστική, συναισθηματική ή συμπεριφορική λειτουργία ενός ατόμου. Πρόκειται για λειτουργική βλάβη στις ψυχολογικές, βιολογικές ή αναπτυξιακές διεργασίες που συνθέτουν την ψυχική λειτουργία (APA, 2013).

Ψυχοθεραπεία: πρόκειται για κάθε μορφή θεραπευτικής προσέγγισης που αποσκοπεί στην θεραπεία της ψυχικής διαταραχής και αποσκοπεί στην αλλαγή της λανθασμένης συμπεριφοράς, των σκέψεων, των αντιλήψεων και των συναισθημάτων που συνδέονται με τις ψυχικές διαταραχές (APA, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΖΩΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1.1 Η Εξημέρωση και η κοινωνικοποίηση-η απαρχή μιας δυναμικής σχέσης

Η εξημέρωση και η κοινωνικοποίηση των ζώων είναι προϊόν δυναμικών αλληλεπιδράσεων και διαδικασιών οι οποίες εξελίχθηκαν με βάση την ανάγκη για τροφή, καταφύγιο και προστασία.

Πριν από 14.000 χρόνια, οι εξημερωμένοι λύκοι (πρόγονοι του σκύλου) ζούσαν πλάι-πλάι και σχημάτισαν οικισμούς με τους ανθρώπους. Οι πρόγονοι λοιπόν των σκύλων διακρίνονταν από την ικανότητά τους στην πίστη, την ευφυΐα και τις ειδικές αισθητηριακές ικανότητες. Έτσι μοιραία οδηγήθηκαν σε έναν ετερόκλητο ρόλο ως “φύλακας” και “οδηγός”, αλλά και “συνεργάτης” στο κυνήγι και το ψάρεμα.

Πριν από 9.000 χρόνια, οι γάτες και οι σκύλοι έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των πρώτων αγροτικών κοινωνιών, μέσω της εξημέρωσης για χρήση τόσο στη γεωργία όσο και στην άγρια φύση. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν για τη μεταφορά αγαθών και ανθρώπων σε μεγάλες αποστάσεις (Rubenstein, 2012- Walsh, 2009).

Έτσι, η εξημέρωση και η κοινωνικοποίηση των ζώων είναι ένα φαινόμενο που υπάρχει εδώ και αιώνες και έχει σαφώς επηρεάσει την πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού, καθώς και την τροφή, την ένδυση, τη στέγη και τη συναισθηματική επένδυση τους στα ζώα. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων και των ζώων έχει οδηγήσει με πολλούς τρόπους σε μια διαφορετική αντίληψη για τον τρόπο ζωής που ζουν και αντιλαμβάνονται τα φυσικά φαινόμενα. Η βαθύτερη κατανόηση της διαδικασίας της εξημέρωσης των ζώων είναι σημαντική από βιολογικής και ανθρωποκεντρικής άποψης, για να κατανοήσουμε την πορεία της χρήσης των ζώων στο πέρασμα των αιώνων και την εξέλιξη της συμπεριφοράς τους. Αυτό συμβαίνει επειδή η χρήση των ζώων από τους ανθρώπους είχε φαινοτυπικές αλλαγές στα χαρακτηριστικά τους, σε σύγκριση με τα παλαιότερα προγονικά είδη ζώων (Price,2002). Στις κοινωνίες των

κυνηγών-συλλεκτών, οι άνθρωποι δεν έκαναν διάκριση μεταξύ ζώων και ανθρώπων και δεν έβλεπαν τον εαυτό τους, ως συγκρουόμενο με τη φύση (Noske, 1997, Παπαδοπούλου Π., 2005)

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ 1.1.1

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ-ΖΩΟΥ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ: ΖΩΙΚΑ ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ

Ο Δαρβίνος ήταν ο πρώτος που προσπάθησε να παρουσιάσει το ερώτημα αυτής της σχέσης με σαφή τρόπο, γεγονός που αποτέλεσε ορόσημο για την θεωρία της εξέλιξης. Η θεωρία του έθεσε τα θεμέλια για τις μετέπειτα εξελικτικές θέσεις.

Η γεωγραφική κατανομή, τις περιβαλλοντικές επιδράσεις, την εξέλιξη των ζώων, την εξελικτική επίδραση της γενετικής ποικιλομορφίας στα είδη, και εν γένει ο συνδυασμός δύο παραγόντων: του περιβάλλοντος και της μετάλλαξης οδήγησαν στην ανάπτυξη συνθετικών θεωριών, από τη δεκαετία του 1930 και μετά, εννοιολογικά θεμελιωμένες ως σώμα αποδείξεων για τις προηγούμενες υποθέσεις (Mayr, 1963).

Η τελική μορφή της θεωρίας, που ονομάζεται σύγχρονη θεωρία σύνθεσης, ορίζεται ως ο συνδυασμός παραγόντων που οδηγούν στην εξέλιξη ενός είδους, όπως η γενετική (μεταλλάξεις), η οικολογία, η παλαιοντολογία, η γεωγραφική κατανομή, οι επιγενετικές αλλαγές, το περιβάλλον, οι ανατομικοί παράγοντες, ο παράγων τύχη (π.χ. γενετική ποικιλομορφία, εξελικτική ακτινοβολία), η γεωλογία, η γεωγραφία (κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες).

Η φυσική επιλογή έχει αναγνωρισθεί ως η σημαντικότερη κινητήρια δύναμη πίσω από όλους αυτούς τους παράγοντες - δυνάμεις που καθορίζουν τη μετέπειτα φαινοτυπική εξέλιξη των ζωικών ειδών, (Kutshera & Niklas, 2004).

Η θεωρία του Κάρολου Δαρβίνου: 1839-1859.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Κάρολος Δαρβίνος ήταν ο πρώτος που περιέγραψε με σαφήνεια τη φυσική επιλογή ως τον μηχανισμό της εξέλιξης των ειδών, αλλά ταυτόχρονα κατάφερε επίσης να ανατρέψει την άποψη που επικρατούσε εκείνη την εποχή ότι για τη θέση του ανθρώπου στη φύση σε σχέση με τα άλλα είδη, και το 1859 δημοσίευσε το κλασικό έργο του για την καταγωγή των ειδών μέσω της φυσικής επιλογής και, το 1868, το «περί ποικιλομορφίας των ζώων και των φυτών σε συνθήκες εξημέρωσης». Στη συνέχεια δημιούργησε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την κατανόηση της ανθρώπινης χρήσης των ζώων μέσω της εξημέρωσης, και εισήγαγε την έννοια της τεχνητής επιλογής. Η τελευταία θεωρήθηκε ως η ίδια η εξημέρωση (Driscoll, Macdonald & O'Brien, 2009-Καμπουράκης, 2009).

Ο Κάρολος Δαρβίνος ήταν ο πρώτος που περιέγραψε με ευκρίνεια τη Φυσική Επιλογή ως έναν μηχανισμό εξέλιξης των ζωικών ειδών αλλά και παρουσίασε δεδομένα που τον υποστήριζαν, πετυχαίνοντας την αναθεώρηση των συγχρόνων του περί της θέσης του ανθρώπου στη φύση σε σχέση με τα υπόλοιπα είδη.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΞΗΜΕΡΩΣΗΣ

Η εξημέρωση των ζώων είναι μια δυναμική εξελικτική διαδικασία. Για το λόγο αυτό πρόκειται για μια μακρά, συνεχή και ποικιλόμορφη διαδικασία αλλαγής. Ως εκ τούτου, οι στατικοί ορισμοί έχουν αποδειχθεί μη ρεαλιστικοί και συχνά ασυνάρτητοι, οδηγώντας σε μια σειρά από πολυάριθμους ορισμούς. Γλωσσικά, οι όροι "άγρια" και "εξημερωμένα" έχουν χρησιμοποιηθεί ως συμπλήρωμα άλλων λέξεων και εννοιών, χωρίς τη δυνατότητα ετυμολογικής ταξινόμησης ή συγγένειας των δύο εννοιών. Αυτό έχει οδηγήσει σε μια ανακριβή διχοτόμηση μεταξύ των δύο εννοιών (άγρια και εξημερωμένα) και σε διαδικασίες στις οποίες το φαινόμενο έχει μια αρχή αλλά δεν έχει τέλος. Πολλά είναι τα κριτήρια που

χρησιμοποιούνται για ακριβείς ορισμούς, αλλά η απόφαση να καθορίζονται ζώα ως εξημερωμένα έχει συχνά θεωρηθεί αυθαίρετη. Από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα, χρειάστηκαν αιώνες μέχρι να καταστεί σαφής η έννοια της εξημέρωσης και της μη εξημέρωσης, μέσα από τη σύγχρονη τοποθέτηση, η οποία κατάργησε τους στατικούς ορισμούς και κατέστησε την εξημέρωση ένα χαρακτηριστικό που κάθε φάση της καθοριζόταν μέσα στον ανθρώπινο κόσμο και μέσα στον συγκεκριμένο τόπο όπου έλαβε χώρα το φαινόμενο (Larson & Burger, 2013).

Τα μονοπάτια της εξημέρωσης

Η αναγνώριση ότι δεν έχουν ακολουθήσει όλα τα ζώα την ίδια πορεία εξημέρωσης βασίζεται στην ύπαρξη ενδιάμεσων σταδίων, εξελισσόμενα κατά μήκος τριών βασικών διαδρομών. Αυτές οι τρεις διαδρομές είναι η συμβιωτική διαδρομή ανθρώπου-ζώου, η διαδρομή θηράματος και η άμεση διαδρομή. Αυτές οι ταξινομήσεις είναι σημαντικές για τον προσδιορισμό των ζωικών ειδών στα οποία μπορεί να παρέμβει ο άνθρωπος.

Όσον αφορά την εξημέρωση των ζώων, η κατανόηση της διάρκειας της εκτροφής σε αιχμαλωσία, της διάρκειας της αρχικής εκτροφής, της διάρκειας και της έκτασης της εξαφάνισης ορισμένων ειδών είναι σημαντικά στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη.

Η γεωγραφική κατανομή των αρχαίων πληθυσμών είναι επίσης σημαντική, όπως και η διάρκεια και η έκταση της εξαφάνισης των ζωικών πληθυσμών, τα οποία βρίσκονται σε κατάσταση αιχμαλωσίας (Larson & Burger, 2013).

Αναφορικά λοιπόν με αυτές τις τρεις διαδρομές παρατηρούμε ότι:

α) Στο συμβιωτικό μονοπάτι: Σε αυτή τη φάση του μοντέλου, τα ζωικά είδη εξοικειώθηκαν περισσότερο με τον άνθρωπο λόγω της ανάγκης για ένα πιο φυσικό βιότοπο και της ανάγκης να βρουν τροφή για να επιβιώσουν, γεγονός που τα έκανε να τρώνε τροφικά απόβλητα και μέσω της τροφής τα προσέλκυε ο άνθρωπος. Πολλά προγονικά είδη άγριας

πανίδας, ήρθαν σε επαφή με τον άνθρωπο και εξημερώθηκαν πριν από την έλευση της γεωργικής εποχής, ακολούθησαν κατόπιν αυτήν την πορεία (Larson & Burger, 2013).

Ειδικότερα, τα προγονικά είδη του σκύλου (ο αρχαίος λύκος) σηματοδότησαν αυτή τη διαδρομή προσεγγίζοντας τον άνθρωπο μεταξύ 15.000 και 14.000 ετών πριν. Αυτοί οι αρχαίοι λύκοι διαχωρίστηκαν από την αγέλη και εξελίχθηκαν κατά μήκος αυτής της συμβιωτικής διαδρομής. Κοινωνικοποιήθηκαν με τους ανθρώπους και απέκτησαν πλεονέκτημα. Η σχέση αυτή είναι αξιοσημείωτη (Zeder, 2012a, 2012b). Άλλα αντιπροσωπευτικά ζώα που έχουν ακολουθήσει αυτό το μονοπάτι είναι οι χοίροι και τα σκαθάρια και διάφορα είδη πτηνών (Zeder, 2012a, 2012b).

β) Διαδρομή θηραμάτων: περιλαμβάνει τα είδη ζώων που κυνηγούσε ο άνθρωπος. Τα ζώα αυτά κυνηγήθηκαν αρχικά από τον άνθρωπο, έζησαν σε απόσταση από τους ανθρώπινους οικισμούς και αργότερα εξημερώθηκαν (Larson & Burger, 2013). Αυτή η πορεία προσδιορίζεται χρονολογικά περίπου 11.700 χρόνια πριν, με την παράλληλη εμφάνιση των πρώτων γεωργικών κοινωνιών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι αίγες, τα πρόβατα, τα βοοειδή, τα βουβάλια, οι χοίροι και τα λάμα (Zeder, 2012a, 2012b). Επιπλέον, τα ζώα που ανήκουν στα βοοειδή είναι μεγάλα, δύσκολα διαχειρίσιμα και κατά συνέπεια, ελέγχονται ευκολότερα από τα ζώα που ακολουθούν άλλες διαδρομές. Το αποτέλεσμα αυτής της δράσης ήταν το φαινόμενο της μείωσης των πληθυσμών και της εξαφάνισης των ζώων αυτών, το οποίο συνέβαινε με αυξανόμενο ρυθμό σε σχετικά μικρά χρονικά διαστήματα (Larson & Burger, 2013).

γ) Η άμεση οδός εξημέρωσης: αυτό το στάδιο εξημέρωσης απέκλεισε στην αρχή τα πρώτα στάδια της εξοικείωσης του ανθρώπου με τα ζώα και επηρεάστηκε έντονα από την τάση του ανθρώπου να αιχμαλωτίσει τα ζώα για να ελέγξει την αναπαραγωγή τους (Larson & Burger, 2013). Η άμεση οδός εξημέρωσης ήταν βραχύτερη χρονικά από τις άλλες δύο διαδρομές, γεγονός που καθιστά δύσκολο τον προσδιορισμό αυτού του είδους ως ξεχωριστού και έντονα ελεγχόμενο από τον άνθρωπο, με σκοπό την επιλεκτική αναπαραγωγή για την κάλυψη των αναγκών των ανθρώπινων πόρων. Ταυτόχρονα αυτό συνοδεύτηκε από τη δραματική εξόντωση ορισμένων από αυτά τα είδη κατά τη διάρκεια των αιώνων, που

προκλήθηκε από τη συνεχή και απεριόριστη ανθρώπινη παρέμβαση όπως το κυνήγι (Zeder, 2012a).

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ, 1.1.2

ΣΚΥΛΟΣ, ΓΑΤΑ:

Οι Στάσεις και οι Πεπιοθήσεις των ανθρώπων, απέναντί τους, κατά το πέρασμα των αιώνων μέχρι και τη σύγχρονη εποχή

Σκύλος

Εξελικτικά, ο αρχαίος λύκος ή γκρίζος λύκος (*Canis Lupus*) είναι ο πρόγονος του *Canis Familiaris*, του σύγχρονου σκύλου όπως τον ξέρουμε, ο οποίος είναι ο καλύτερος φίλος του ανθρώπου. Αργότερα, πριν από 9.000 χρόνια, έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αγροτικής κοινωνίας εκείνης της εποχής, σε σχέση με τη γεωργία.

Η συμμετοχή των σκύλων στην αγροτική κοινωνία αποκαλύφθηκε αρχαιολογικά για πρώτη φορά και έχει αποδειχθεί η παρουσία κοινών τάφων με τους ανθρώπους. Η σχέση τους με τους ανθρώπους απέκτησε μεγαλύτερη συναισθηματική σημασία. Ωστόσο, είναι χαρακτηριστικό ότι οι ανθρώπινες συμπεριφορές και πεπιοθήσεις που σχετίζονται με τους σκύλους στην ιστορική εξέλιξη των διαφόρων πολιτισμών όπως αυτός στην Αρχαία Αίγυπτο, παρουσιάζουν τους σκύλους να είναι εξυψωμένα όντα και θεοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της ιστορίας και μάλιστα απεικονίζονταν στους τάφους των Φαραώ.

Πριν από 3.000 χρόνια αναφέρθηκε για πρώτη φορά ότι οι μοναχοί διατηρούσαν σκύλους, εκτός από τους ευγενείς και βασιλιάδες, για διάφορους σκοπούς, όπως το κυνήγι. Επίσης, αναγνωρίστηκαν καθαρόαιμες φυλές, πολλές από τις οποίες έχουν επιβιώσει μέχρι σήμερα.

Στη συνέχεια, οι σκύλοι άρχισαν να θεωρούνται πιστοί σύντροφοι των κατοίκων της χώρας των Αιγυπτίων, και δεν ήταν απλά κατοικίδια

ζώα. Όταν ένας σκύλος πέθαινε, ο ιδιοκτήτης του ξύριζε τα φρύδια του, άλειφε λάσπη στο τρίχωμά του και θρηνούσε για λίγες μέρες. Ακόμη και οι κοινοί θνητοί μάζευαν χρήματα για να ταριχεύσουν τα σκυλιά τους και τα έθαβαν σε ένα από τα πολλά νεκροτομεία ζώων της Αιγύπτου (Walsh, 2009), καθώς πίστευαν ότι ο ψυχικός δεσμός μεταξύ των σκύλων και των θεών ήταν πολύ ισχυρός. Η αρχαία Αίγυπτος ήταν αξιοσημείωτη για τις ταφικές πρακτικές και τις θρησκευτικές μορφές της. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι οι σκύλοι ταυτίζονταν με τον θεό Άνουβις, ο οποίος οδηγούσε τις ψυχές των νεκρών στο ιερό της αλήθειας, όπου κρίνονταν από τον θεό Όσιρι (θεός της μεταθανάτιας ζωής) (Serpell, 2010).

Στην αρχαία Ελλάδα ο σπουδαίος ρόλος των σκύλων είναι κατανοητός χάρη στα θετικά χαρακτηριστικά που τους αποδίδονται στα επικά αριστουργήματα. Από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία, τη μυθολογία και την τέχνη οι σκύλοι δεν αποτελούν πλέον προνόμιο της αριστοκρατίας, αλλά όλων των πολιτών. Στην ελληνική μυθολογία, ο Όμηρος στην «Οδύσσεια», εξυμνεί την πίστη και την αφοσίωση του σκύλου Άργους, του αγαπημένου σκυλιού του Οδυσσέα. Ο Άργος ήταν ο μόνος που αναγνώρισε τον Οδυσσέα όταν επέστρεψε στην πόλη και μεταμφιέστηκε σε ζητιάνο. Κούνησε την ουρά του και στη συνέχεια ξεψύχησε στα πόδια του Οδυσσέα.

Για τον αρχαίο Επιδαύριο θεό της ιατρικής Ασκληπιό, ο σκύλος δεν ήταν απλώς ένας σκύλος, αλλά ένα ιερό ζώο, (Dillon & Garland, 1994), που πίστευαν ότι έπαιρνε τη μορφή του θεού Ασκληπιού, (Serpell, 2010).

Ωστόσο, ο σκύλος λειτούργησε ως καταλύτης για τη δημιουργία της σχολής του κυνισμού, της οποίας το όνομά της προήλθε από το "Κύων" και οι φιλόσοφοι της ονομάζονταν κυνικοί και περιφέρονταν στους δρόμους της Αθήνας σαν Κυνικοί. Ο περίφημος Διογένης, ένας από τους Κυνικούς φιλοσόφους, περιφερόταν στους δρόμους με ένα φανάρι, μιμούμενος έναν πραγματικό φιλόσοφο, (Ολυμπία, 2014). Ένα αξιοσημείωτο ορόσημο στους σκύλους, στην αρχαία Ελλάδα, ιδιαίτερα στην κλασική και την αλεξανδρινή περίοδο είναι η γέννηση της επιστήμης της κυνολογίας. Η κυνολογία γίνεται αντικείμενο στις πρώτες μελέτες για την ταξινόμηση των φυλών.

Επίσης αναφέρονται τα πρώτα κυνολογικά κείμενα και στον Αριστοτέλη, στα οποία θεσπίστηκαν οι πρώτοι κανόνες για την κακοποίηση

των σκύλων (Κυνός της Θεσσαλίας). Παρόλο που η Ελλάδα συνδέθηκε με μια ποικιλία πολιτισμών, η κλασική ελληνική περίοδος από το 500 έως το 323 π.Χ. ήταν η πιο σημαντική για τις ιδέες για τα ζώα. Οι κλασικοί Έλληνες δεν είχαν μια κεντρική φιλοσοφία, αλλά ακολουθούσαν τις διδασκαλίες διαφόρων σχολών που ιδρύθηκαν από σοφούς και φιλοσόφους. Μερικοί από τους πιο γνωστούς ήταν ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης.

Γενικά, τα ζώα χρησιμοποιούνταν ευρέως για τροφή, ρούχα και εργασία στην ελληνική κοινωνία. Αυτές οι χρήσεις δεν αμφισβητήθηκαν για ηθικούς ή φιλοσοφικούς λόγους, επειδή οι άνθρωποι πίστευαν ότι τα πάντα στη φύση είχαν έναν σκοπό. Με άλλα λόγια, τα φυτά υπήρχαν για τα ζώα και τα φυτά και τα ζώα υπήρχαν για την ευημερία και την απόλαυση των ανθρώπων. Ωστόσο, ο φιλόσοφος και μαθηματικός Πυθαγόρας και οι οπαδοί του δεν έτρωγαν κρέας γιατί πίστευαν ότι τα ζώα έχουν ψυχή. Πολλοί άλλοι Έλληνες, συμπεριλαμβανομένου του Πλάτωνα, συνέστησαν μια χορτοφαγική διατροφή για ηθικούς ή πρακτικούς λόγους. Ο Πλάτωνας πίστευε ότι μια χορτοφαγική διατροφή είχε καλό οικονομικό αντίκτυπο γιατί απαιτούσε λιγότερη γη από την κτηνοτροφία για την παραγωγή τροφής.

Ο μαθητής του Πλάτωνα Αριστοτέλης θεωρείται ο πατέρας της ζωολογίας στη δυτική ιστορία. Έγραψε εκτενώς για την ανατομία, τη συμπεριφορά και την αναπαραγωγή των ζώων στο “Περί τα ζώα Ιστορίαι” και “Περί ζώων μορίων”. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι υπήρχε μια φυσική ιεραρχία στην οποία οι άνθρωποι, τα ζώα, τα φυτά και τα άψυχα αντικείμενα ήταν διατεταγμένα ανάλογα με το επίπεδο τελειότητάς τους. Αυτή η διάταξη έφτασε να ονομάζεται *scala naturae* ή «σκάλα της φύσης». Μεταγενέστεροι φιλόσοφοι το ονόμασαν «Η Μεγάλη Αλυσίδα του Είναι». Τα κορυφαία σκαλοπάτια της κλίμακας του Αριστοτέλη καταλαμβάνονταν από ανθρώπους, επειδή ο Αριστοτέλης πίστευε ότι μόνο αυτοί είχαν ψυχές που ήταν ικανές για πίστη, λογική και σκέψη. Κάτω από τους ανθρώπους ήταν ζώα. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι τα ζώα είχαν περιορισμένες ψυχές που τους επέτρεπε να αισθάνονται, αλλά όχι να λογίζονται. Τα φυτά είχαν τις χαμηλότερες μορφές ψυχών και κατατάσσονταν στη χαμηλότερη θέση στη σκάλα. Μεταξύ των ανθρώπων, ο Αριστοτέλης πίστευε ότι υπήρχε μια φυσική ιεραρχία, με τους ελεύθερους άνδρες να κατατάσσονται πάνω από τους σκλάβους, τις γυναίκες και τα παιδιά. Οι ιδέες του Αριστοτέλη για την

κατάταξη των ανθρώπων και των ζώων στην κοινωνία θα επηρέαζαν τη σκέψη στους δυτικούς πολιτισμούς για αιώνες.

Κατά τη ρωμαϊκή εποχή οι σκύλοι ήταν εξέχοντες επειδή αγαπήθηκαν ως κατοικίδια ζώα μεταξύ των Ρωμαίων, αλλά ιδίως ως φύλακες (Μαρκ, 2014). Αργότερα, ανακαλύφθηκαν ομοιότητες με την αρχαία Ελλάδα και παρόμοιες ταφικές πρακτικές υπήρχαν και στους ρωμαϊκούς χρόνους. Τα αρχαιολογικά ευρήματα στην Πομπηία έδειξαν ότι μικρά παιδιά θάβονταν μαζί με σκύλους (Walsh, 2009).

Την περίοδο της καθιέρωσης του Χριστιανισμού, οι οπαδοί του Χριστού θεωρούσαν ότι ο θάνατος του Ιησού ήταν ανθρωποθυσία, παρόμοια με τις θυσίες ζώων που ήταν κοινές στην εβραϊκή θρησκευτική πρακτική. Αυτός ο συμβολισμός έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νέα θρησκεία. Η Καινή Διαθήκη αναφέρει πολλά ζώα, αλλά κυρίως στο πλαίσιο της καθημερινής ζωής και ως πηγές τροφής. Οι Χριστιανοί διατήρησαν πράγματι την πεποίθηση από την Εβραϊκή Βίβλο ότι οι άνθρωποι είχαν κυριαρχία στα ζώα. Η σημασία της ανθρώπινης ψυχής ήταν κεντρική στη χριστιανική φιλοσοφία. Πολλοί χριστιανοί φιλόσοφοι των μεταγενέστερων αιώνων, όπως ο Άγιος Αυγουστίνος, υποστήριξαν ότι μόνο οι άνθρωποι (όχι τα ζώα) είχαν λογικά μυαλά και ψυχές. Από τον Μεσαίωνα έως τον 18ο αιώνα και μετά όπου η επιρροή της εκκλησίας ήταν καθοριστική, η ιδιοκτησία κατοικίδιων ζώων συνδεόταν με δεισιδαιμονίες. Τα οικόσιτα ζώα συνδέονταν με θρησκευτικές πρακτικές.

Τον 18ο αιώνα (την εποχή του Διαφωτισμού) υπήρξε μια αλλαγή στη στάση και τις πεποιθήσεις απέναντι στους σκύλους και τα άλλα κατοικίδια ζώα. Αναδύθηκε μια βιομηχανία σκύλων και εισάγονται σκύλοι από όλο τον κόσμο. Αργότερα, από τα μέσα του 19ου αιώνα, εμφανίζεται μια πιο θετική στάση, η οποία επικρατεί μέχρι σήμερα σχετικά με τη διατήρηση των ζώων ως κατοικίδια.

Συμπερασματικά, η γενική πορεία των σχέσεων σκύλου-ανθρώπου, των ανθρώπινων στάσεων και πεποιθήσεων είναι αξιολογώσιμα σταθερές με την πάροδο του χρόνου, και στο πλαίσιο των κοινωνιών. Οι σκύλοι αντιμετωπίζονται πάντα ως μέσο συντροφικότητας και προστασίας, αλλά και ως μια ιδιαίτερη μορφή σεβασμού, με ανιμιστικές και συναισθηματικές πτυχές (Serpell, 2010).

Γάτα

Γάτες: Εξελικτικά, οι γάτες του γένους *Felis Silvestris Catis* είναι παράγωγο είδος. Ο πρόγονος της γάτας είναι το είδος *Felis Silvestris Lybica*. Η πρώτη προσπάθεια εξημέρωσης τους έγινε από φυσικούς ανθρωπολόγους πριν από περίπου 9.700 χρόνια. Ταυτόχρονα, οι κύριες τοποθεσίες εξημέρωσης έχουν εντοπιστεί, τόσο στην Αραβική Χερσόνησο, όσο και στην Κύπρο (Driscoll, Macdonald & O'Brien, 2009).

Ιδιαίτερα στις περιοχές της Χοιροκοιλίας και του Σιλουρόκαμπου, έχουν γίνει οι ακόλουθες ανακαλύψεις:

- Ανθρώπινα οστά και οστά αιλουροειδούς που χρονολογούνται πριν από 8.500 χρόνια. Στην περιοχή τα εξελικτικά στοιχεία, μαζί με πολλά άλλα ιστορικά βιβλία, αφορούν ισχυρές συναισθηματικές αντιδράσεις μεταξύ ανθρώπων και γατών με συναισθηματικές συνέπειες που διαρκούν εδώ και αιώνες (Serpell, 2014- Zeder, 2012a,2012b)

Διάφοροι αυτόχθονες λαοί αιχμαλώτιζαν συχνά ζώα. Αυτά τα άγρια ζώα δεν εξοντώνονταν, αλλά αντιμετωπιζόνταν με ιδιαίτερη φροντίδα. Μερικές φορές μιμούνταν μια σχέση γονικής φροντίδας. Έτσι, στην αρχαία κοινωνία της Κύπρου (Χοιροκοιλία) υπήρχε αυτό το έθιμο να θάβουν μια αγριόγατα μαζί με τον ιδιοκτήτη της, προκειμένου να δημιουργήσουν έναν ιδιαίτερα συναισθηματικό και συμβολικό δεσμό (Serpell, 2014).

Στην αρχαία Αίγυπτο, η αλληλεπίδραση μεταξύ των αρχαίων Αιγυπτίων και των γατών μπορεί να ανιχνευθεί πριν από περίπου 9.500 χρόνια, με βάση την ανακάλυψη αρχαιολογικών ευρημάτων τόσο σκελετών γάτας όσο και κεραμικών που απεικονίζουν γάτες (Mc Millan, 2012), και συμβολίζουν διακοσμητικές σκηνές που βρέθηκαν σε αιγυπτιακούς τάφους. Επί παραδείγματι στο νεκροταφείο Beni Hasan (1950 π.Χ.) απεικονίζεται μια γάτα να κυνηγάει ένα τρωκτικό (Serpell, 2014).

Αρχικά αιχμαλωτίστηκαν από τους κατοίκους της Αιγύπτου με σκοπό το κυνήγι και την εξόντωση των τρωκτικών. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια αυτής της μεταβατικής περιόδου ως προς τον ρόλο της γάτας στην αρχαία

Αίγυπτο, υπήρξε μια πλούσια αλληλεπίδραση διαφόρων συμβολικών και θεϊκών χαρακτηριστικών. Ως αποτέλεσμα, οι Αιγύπτιοι πίστευαν ότι οι γάτες διέθεταν αθανασία, γεγονός που οδήγησε στο φαινόμενο των μαζικών ταφών και της μουμιοποίησης έτσι ώστε οι ψυχές τους να μπορούν να μεταβούν στη μετά θάνατον ζωή. Πράγματι, σε πολλές περιπτώσεις τα φέρετρα αυτών των ζώων είναι γεμάτα με φαγητό, υποδηλώνοντας αυτή τη συνέχεια στη μετά θάνατο ζωή.

Τα νεκροταφεία ζώων, ήταν τυπικά νεκροταφεία σε πολλά μέρη της λεκάνης του Νείλου (Budastis, Beni Hasan και Saqqara). Συνολικά, το φαινόμενο των μαζικών ταφών των ζώων ήταν γεωγραφικά περιορισμένο και εντοπίστηκε κυρίως στην Αίγυπτο (Morey, 2006).

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα ζώα αυτά, στην καθημερινή ζωή των αρχαίων Αιγυπτίων, αναγνωρίζονταν ως σεβαστά πλάσματα. Έτρωγαν μαζί με τους ανθρώπους, τα περιποιούνταν και τα λάτρευαν και τους φορούσαν μέχρι και κοσμήματα (Urlickuk & Anderson, 2003). Σε ορισμένες περιπτώσεις, τους απευθύνονταν επίσης ως παιδιά με ονόματα, ενώ ψηφίστηκαν και νόμοι υπέρ αυτών των ειδών, για την προστασία τους, με την πεποίθηση ότι η αξία της ζωής μιας γάτας είναι υψηλότερη από εκείνη των ανθρώπων (Mc Millan, 2012) και ο θάνατός τους θεωρούνταν σοβαρό έγκλημα, το οποίο οδηγούσε σε αυστηρές ποινές για τους παραβάτες (Serpell, 2014). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι Αιγύπτιοι απαγόρευαν την εμπορία αυτών των ζώων προκειμένου να τους προσδώσουν ιδιαίτερες συμβολικές και ιερές ιδιότητες. Ωστόσο, καθώς ο πληθυσμός της εποχής μετακινήθηκε σε άλλα μέρη της γης εξαπλώθηκε το είδος της γάτας και οικειοποιήθηκε και από άλλους πολιτισμούς (Serpell, 2014- Urlickuk & Anderson, 2003).

Στην αρχαία Ελλάδα γενικά, η χρήση των γατών ήταν περιορισμένη κατά την ελληνιστική περίοδο και οι πεποιθήσεις των αρχαίων Ελλήνων ήταν μάλλον αρνητικές. Αυτό οφειλόταν και στη θρησκευτική μορφή (δεν υπήρχαν ζωικοί θεοί). Η εξάπλωση στην αρχαία Ελλάδα οφειλόταν στη μετανάστευση του πληθυσμού και τις θαλάσσιες συμμαχίες (Lonsdale, 1979- Serpell, 2014). Γενικά, οι γάτες δεν ήταν συνηθισμένα ζώα στην αρχαία Ελλάδα, και πιο συγκεκριμένα, η διατήρησή τους δεν ασκούνταν παρά μόνο για πρακτικούς σκοπούς, αλλά για λόγους περιέργειας και

αναψυχής. Την εποχή εκείνη βέβαια, υπήρχαν και λόγοι για να απαλλαγεί κανείς από τους αρουραίους. Υπήρχε επίσης η συνήθης τακτική της κατανάλωσης ζώων, αλλά αφού πρώτα θυσιάζονταν. Τον 5ο αιώνα π.Χ., οι Έλληνες χρησιμοποίησαν τις γάτες ως μέσο εκλαΐκευσης αλλά και πάλι το ζώο, όσο σπάνιο και εξωτικό κι αν ήταν, δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές (Ekroth, 2007- Serpell, 2014).

Κατά τη διάρκεια της μεσαιωνικής περιόδου και μέχρι τον 18^ο αι, η επιρροή της εκκλησίας, που όπως αναφέραμε διατήρησε ιδιαίτερα αρνητικές στάσεις απέναντι στις γάτες και σε άλλα ζώα θεωρούνται ιδιαίτερα έντονες. Οι γάτες και τα άλλα ζώα συνδέονται με τον διάβολο και την αίρεση και η κατοχή τους θεωρείτο απαράδεκτη, αμαρτία και έγκλημα (Kukowska-Latallo et al., 2005).

Ωστόσο, χαρακτηρίζεται επίσης ως προέκταση της παπικής εκκλησίας, η οποία έχει επεκτείνει την πολιτική της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας απέναντι στα ζώα στη σφαίρα της δικαιοσύνης και συνεπώς, γενικότερα τα ζώα θεωρούνται υπεύθυνα για τις πράξεις τους και λογοδοτούν. Πολλές φορές θανατώνονταν και ως αποτέλεσμα των εγκλημάτων τους (Urlickuk & Anderson, 2003).

Αργότερα, τον 16ο αιώνα, η παρουσία γατών σε ένα σπίτι θεωρούνταν επαρκής για να προκαλέσει υποψίες για μάγισσες (Kukowska-Latallo et al., 2005), ενώ η αντίληψη ότι οι γάτες διακατέχονταν από κακά πνεύματα σαφώς επιβίωσε. Πρόκειται για πλάσματα παρόμοια με τις μάγισσες. Επιπλέον, τον δέκατο έβδομο αιώνα, οι γάτες ήταν ακάθαρτες επειδή τρέφονταν με ακάθαρτα ζώα. Ωστόσο, από τον 18ο αιώνα και μετά, υπήρξαν οι πρώτες θετικές στάσεις απέναντι στις γάτες και τα άλλα κατοικίδια ζώα.

Η κορύφωση των θετικών στάσεων απέναντι στις γάτες και τα άλλα κατοικίδια ζώα σημειώθηκε στα μέσα του 19ου αιώνα και εκφράστηκε στην τέχνη και στη λογοτεχνία (Kukowska-Latallo et al., 2005- Urlickuk & Anderson, 2003).

Συνολικά, μπορεί να σημειωθεί ότι οι στάσεις και οι πεποιθήσεις των ανθρώπων που σχετίζονται με στάσεις απέναντι στις γάτες ανά τους αιώνες χαρακτηρίζονται από έντονη ετερογένεια και αντιθέσεις.

Από τους παλαιολιθικούς χρόνους μέχρι σήμερα, οι γάτες έχουν υποβληθεί σε διάφορες δοκιμασίες και καθιερώθηκαν ως ένα από τα πιο αγαπημένα κατοικίδια ζώα (Serpell, 2014).

Σκύλος-Γάτα: στάσεις και πεπαιθήσεις στη σύγχρονη κοινωνία:

Όπως μπορεί να φανεί από τις απόψεις και πεπαιθήσεις των ανθρώπων σχετικά με τα ζώα, και από τα χαρακτηριστικά της μετάβασής τους στο σήμερα, ο δεσμός μεταξύ ζώων και ανθρώπων έχει αλλάξει. Ο δεσμός ανθρώπου-ζώου έχει εξελιχθεί από μια συντροφική σχέση σε μια στενή συναισθηματική σχέση. Οι περισσότεροι ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων βλέπουν πλέον τα κατοικίδιά τους ως φίλους ή μέλη της οικογένειάς τους (Walsh, 2009). Η αντιλαμβανόμενη συναισθηματική σύνδεση αντανακλάται επίσης στα υψηλά επίπεδα ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων. Περίπου το 50 τοις εκατό των ανθρώπων σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες έχουν τουλάχιστον ένα κατοικίδιο ζώο.

Συγκεκριμένα, στις ΗΠΑ το ποσοστό των ανθρώπων που κατέχουν σκύλο ως κατοικίδιο είναι 63% και στο Ηνωμένο Βασίλειο 7,5 εκατομμύρια Βρετανοί έχουν σκύλο ως κατοικίδιο. Ο αριθμός των ανθρώπων που διατηρούν γάτες ως κατοικίδια παρουσιάζει μια ελαφρά πτωτική τάση (Matchock, 2015, Kukowska-Latallo et al., 2005- Walsh, 2009). Επιπλέον, η σημασία που αποδίδουν οι άνθρωποι στα κατοικίδια ζώα είναι εμφανής και στην ποιότητα των υπηρεσιών υγείας και άλλων καθημερινών δραστηριοτήτων. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η θέσπιση νομοθεσίας σχετικά με την προστασία των κατοικίδιων ζώων η οποία έχει επιβεβαιώσει την εκτίμηση προς τη ζωή των κατοικίδιων ζώων και την ανάδειξη της ιδιαίτερης σχέσης μεταξύ των κατοικίδιων ζώων και των ιδιοκτητών τους (Walsh, 2009).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΖΩΩΝ

2.1 Θεωρίες για την ερμηνεία και τα οφέλη του δεσμού ανθρώπου-ζώου (Human/Animal Bond 'HAB')

Όπως φάνηκε και στην προηγούμενη ενότητα, ο δεσμός ανθρώπου ζώου (Human/Animal Bond 'HAB') είναι ένα φαινόμενο που έχει παρατηρηθεί εδώ και αιώνες (Turner, 2007) και αντιπροσωπεύει τις θετικές στάσεις και πεποιθήσεις των ανθρώπων για τα ζώα. Επιπλέον έχει πολλές θετικές ιστορικές αναφορές σε διάφορους αρχαίους πολιτισμούς (Chandler, 2001- Fine & Beck, 2015).

Ο εννοιολογικός ορισμός του δεσμού ανθρώπου/ζώου (Human/Animal Bond 'HAB'):

Πολλοί ερευνητές (Robinson, Lorenz, Levinson Bustad, Beck et al. & Robinson και Beck, τέλη 20ου αιώνα), επηρεασμένοι από τις ιστορικές πτυχές και τη μοναδικότητα αυτής της σχέσης, προσπάθησαν να ορίσουν το φαινόμενο. Συγκεκριμένα, ανέφεραν ότι α) πρόκειται για μια δυναμική εξελικτική σχέση που ωφελεί τόσο τους ανθρώπους όσο και τα ζώα, β) καθοδηγείται από την ανάγκη των ανθρώπων να γνωρίσουν το φυσικό περιβάλλον, γ) συχνά διανθίζεται με αμοιβαία χαρακτηριστικά τρυφερότητας και στοργής, δ) μοιάζει με το δεσμό γονέα-παιδιού (Ben-David, 2013- Fine & Beck 2015), και ε) μπορεί να ικανοποιεί ταυτόχρονα τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες των ανθρώπων (Robinson, 1995). Ωστόσο, ενώ άλλοι ερευνητές μπορεί να δίνουν έμφαση στις θετικές πτυχές του δεσμού ανθρώπου-ζώου, υποστηρίζουν ότι από αυτές λείπει ένας σαφής ορισμός (Bayne, 2002). Ως αποτέλεσμα, το 1998 δόθηκε ένας σαφέστερος ορισμός και υιοθετήθηκε μια κοινή επιστημονική βάση. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, που διατυπώθηκε από την αμερικανική Κτηνιατρική Ένωση, *"ο δεσμός ανθρώπου-ζώου ορίζεται ως μια δυναμική σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων που είναι αμοιβαία επωφελής, επηρεάζεται από συμπεριφορές που θεωρούνται απαραίτητες για την υγεία και την ευημερία τους. Οι συμπεριφορές αυτές προκύπτουν από τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων και ζώων και του περιβάλλοντος σε φυσικό, συναισθηματικό και ψυχολογικό επίπεδο"* (Hosey & Melfi, 2014, p. 125).

Ωστόσο, παράλληλα με τις προσπάθειες των ερευνητών και των οργανώσεων να αποδώσουν ένα σαφή ορισμό του δεσμού ανθρώπου-ζώου (Hosey & Melfi, 2014) δημιουργήθηκε η ανάγκη κατανόησης των αιτιωδών σχέσεων του φαινομένου αυτού (Knight & Herzog, 2009). Οι προσπάθειες αυτές είναι πιο εμφανείς από τη δεκαετία του 1970, με την απόδοση ενός συνόλου θεωριών (Brown, 2004- Fine & Beck, 2015).

Η προσπάθεια αποτύπωσης θεωριών για τον δεσμό ανθρώπου/ζώου (HAB): Σε αυτό το ετερογενές εννοιολογικό πεδίο που περιγράφηκε παραπάνω, η σύγχρονη προσέγγιση της θεωρίας βασίζεται στις θεωρητικές αρχές της εξελικτικής ψυχολογίας.

Στις δεκαετίες του 1970 και 1980, επεκτάθηκε στον τομέα της αλληλεπίδρασης ανθρώπου-ζώων (Brown, 2004). Ως αποτέλεσμα, έγιναν προσπάθειες να δικαιολογηθεί η λογική που ακολουθεί ο ισχυρός αυτός σύνδεσμος στο γεγονός ότι τα ζώα μπορούν να είναι διαμεσολαβητές και πάροχοι θετικών συναισθημάτων, ψυχολογικής ευημερίας του ανθρώπου και ωφέλειας σε μια ποικιλία κοινωνικών δραστηριοτήτων αλλά και στη γενική ευημερία των ανθρώπων (Collis & McNicholas, 1998, Herzog, 2002).

Οι κυριότερες και ευρύτερα αποδεκτές θεωρίες που μπορούν να εξηγήσουν τον δεσμό ανθρώπου-ζώου περιλαμβάνουν τη *"θεωρία της βιοφιλίας"*, τη *"θεωρία της κοινωνικής υποστήριξης"*, τη *"θεωρία της προσκόλλησης"* (Fine & Beck, 2015, σ. 6), και το *"βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο"* (Serpell, McCune, Gee, & Griffin, 2017).

- Η θεωρία της βιοφιλίας: αναφέρεται στα χαρακτηριστικά της βιοφιλίας ως ακαταμάχητης ανθρώπινης τάσης να εστιάζει κανείς στη ζωή και στον δυναμισμό της. Αυτό οδηγεί στην έμφυτη ανθρώπινη τάση να συνδέεται με τους άλλους ζωντανούς οργανισμούς και να τους σέβεται. Μπορεί επίσης να εξηγήσει τις ανθρώπινες σχέσεις και φιλοδοξίες με μη ανθρώπινα είδη και να νομιμοποιήσει τον δεσμό ανθρώπου-ζώου. Ωστόσο, η υπόθεση της βιοφιλίας έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις. Μπορεί να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην αρμονία με κάποια ζώα αλλά με κάποια άλλα ζώα να είναι δυσάρεστη (Herzog, 2002).

- Η θεωρία της κοινωνικής υποστήριξης: μια άλλη άποψη που εξηγεί το ιδιαίτερο δέσιμο και τα οφέλη των ζώων στην καθημερινή ζωή των

ανθρώπων είναι ότι αυτά είναι ένα μέσο ενθάρρυνσης και καλλιέργειας των σχέσεων με τους άλλους. Συγκεκριμένα, στοιχεία από διάφορες μελέτες δείχνουν ότι τα ζώα είναι ικανά να αποτελούν κοινωνικούς βοηθούς για τους ανθρώπους όλων των ηλικιών και, ειδικότερα, για τα άτομα με αναπηρία, τα οποία μπορούν να διευκολύνουν την αλληλεπίδραση με τους άλλους και να επικοινωνούν καλύτερα με τη βοήθεια των ζώων. Τα ζώα γενικά μπορούν να σπάσουν τον κύκλο της μοναξιάς και της απομόνωσης και να βελτιώσουν τις συνθήκες για ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων, βελτιώνοντας το άγχος και πολλά άλλα ψυχολογικά συμπτώματα (Serpell et al., 2017).

Η θεωρία της προσκόλλησης: αναπτύχθηκε από τον Βρετανό ψυχίατρο John Bowlby (1907-1990). Ο τελευταίος ανέπτυξε τη θεωρία της προσκόλλησης, σύμφωνα με τις αρχές της ηθολογίας «The Science of Life Behaviour», (Bretherton, 1992). Αναλυτικότερα ανέφερε: “Τα παιδιά γεννιούνται με μια έμφυτη ανάγκη για ασφαλείς και ουσιαστικές σχέσεις με τις μητέρες τους.” Παρατήρησε ότι οι απόγονοι των ζώων αναπτύσσουν αυτόματη προσκόλληση στη μητρική μορφή αλλά μπορεί επίσης να παρουσιάζουν σημάδια αποχωρισμού και άγχους, ενώ το ίδιο παρατηρείται και στα βρέφη με τις μητέρες τους. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη της θεωρίας της προσκόλλησης, η οποία επικεντρώνεται στο μητρικό δεσμό, κατά τον οποίο η μητέρα και το παιδί σχετίζονται μεταξύ τους (Zilcha-Mano, 2013). Υποστηρίζει λοιπόν ότι τόσο οι άνθρωποι όσο και τα ζώα γεννιούνται με ένα έμφυτο ψυχοβιολογικό σύστημα (σύστημα συμπεριφορική προσκόλλησης) που ενεργοποιεί το είδος σε οικείους οργανισμούς και συμβολικά αντικείμενα σε αναζήτηση ασφάλειας για την προστασία και την ομαλοποίηση των υποκειμένων και των αντικειμένων (φιγούρες προσκόλλησης). (Zilcha-Mano, 2013, σ. 112, 114).

Επιπλέον, ως προέκταση της σχέσης μεταξύ βρέφους και μητέρας, κατά τη διάρκεια αυτών των πρώιμων χρόνων της ζωής, το βρέφος αναπτύσσει σημαντικές συναισθηματικές σχέσεις και με σημαντικούς φροντιστές, όπως οι μητρικές φιγούρες (Zilcha-Mano., 2013, σσ. 116, 118). Κατά συνέπεια, εάν το βρέφος εγκαταλείψει την εγγύτητα της

μητέρας όταν είναι παρούσα, αντιλαμβάνεται την κατάσταση ως απειλή. Ειδικότερα, η παρουσία κάποιου ξένου ή άγνωστου για το βρέφος (δυνατές φωνές, άγνωστοι άνθρωποι, αποχωρισμός, πόνος, πείνα, κ.λπ.) μπορεί να προκαλέσει σημάδια άγχους και αποχωρισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το βρέφος, όντας ασφαλές, αναζητά ξανά την ίδια συναισθηματική σύνδεση που είναι κυρίαρχη καθώς και σε άλλους οικείους ανθρώπους. Επίσης, σε επίπεδο ενηλίκων, η έννοια της προστασίας καθορίζει τον δεσμό που δημιουργείται μεταξύ αυτών των δύο ανθρώπων. Συγκεκριμένα τα άτομα αναζητούν και αναπτύσσουν δεσμούς με τους άλλους για να προστατεύουν τον εαυτό τους (Fine & Beck, 2015).

Στο επίπεδο της σχέσης ανθρώπου-ζώου, η θεωρία αυτή μπορεί να εξηγήσει τη μοναδικότητα του μηχανισμού με τον οποίο δημιουργούνται οι δεσμοί μεταξύ των ανθρώπων και των ζώων και μπορεί να εξηγηθεί με αυτόν τον τρόπο επειδή, όπως προαναφέρθηκε δίνεται έμφαση στη σημασία του δεσμού τόσο για τα παιδιά όσο και για τους ενήλικες.

Στην πραγματικότητα, ο Μπόρις Λέβινσον, ο οποίος θεωρείται πρωτοπόρος στον τομέα της Ψυχοθεραπείας με ζώα στο θεμελιώδες έργο του *Pet Oriented Child* το 1969, αναφέρει ότι *«ένα ζώο, μπορεί να αποτελέσει μια φιγούρα προσκόλλησης και δεσμού για τον άνθρωπο»* (Zilcha-Mano, 2013, σελ 114) και περιγράφει τη σχέση μεταξύ ζώων και ανθρώπων ως παρόμοια με εκείνη μεταξύ παιδιών και γονέων. Παράλληλα προτείνει ότι οι σκέψεις, τα συναισθήματα και η συμπεριφορά του γονικού δεσμού μπορούν να κατευθύνονται προς τα ζώα, δημιουργώντας συνθήκες οικειότητας. (Fine & Beck, 2015).

- Βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο: οι αρχές του βασίζονται στην επιρροή των ζώων στη ζωή των ανθρώπων, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην πρόληψη και στη βελτίωση τόσο των ψυχικών διαταραχών όσο και των ψυχολογικών και οργανικών συμπτωμάτων. Το μοντέλο αυτό είναι ένα από τα πολλά θεωρητικά πλαίσια που μπορούν να εφαρμοστούν για τη θεραπεία των ψυχικών διαταραχών, σε βιολογικό και ψυχοκοινωνικό επίπεδο.

Πολυπαραγοντικό θεωρητικό πλαίσιο που εξηγεί τον δεσμό ανθρώπου-ζώου και το πως επωφελούνται από αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, χαρακτηρίζεται από ένα συγκερασμό όλων των παραπάνω πτυχών που

παρέχει μια ολιστική προσέγγιση για την κατανόηση και τις σαφείς βελτιώσεις που επιφέρει η επαφή ζώου-ανθρώπου (Serpell et al.2017).

Βιοψυχοκοινωνικά μοντέλα και οφέλη

- Σε ψυχοκοινωνικό επίπεδο: τονίζονται οι θετικές επιπτώσεις της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων

- Σε ψυχολογικό και ψυχιατρικό επίπεδο: σημειώνεται βελτίωση των ψυχικών διαταραχών και επίσης:

(i) στις νευροαναπτυξιακές διαταραχές (αναπηρίες) στα παιδιά, όπως διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας και αυτιστική διαταραχή.

(ii) στην κατάθλιψη σε ενήλικες. Αν και ορισμένες μελέτες δείχνουν ότι οι κάτοχοι ζώων έχουν αυξημένο κίνδυνο κατάθλιψης, λόγω του άγχους του αποχωρισμού

(iii) στο άγχος και στην έλλειψη ανάγκης για ηδονή, η οποία παρατηρείται συχνά στη σχιζοφρένεια,

(iv) στην μη συναισθηματική προέκταση διαφόρων κοινωνικών δυσπροσαρμογών και δυσλειτουργιών της προσωπικότητας (μοναξιά, επιθετικότητα, παραβατική συμπεριφορά),

(v) και στη γενική προαγωγή της ενσυναίσθησης, η οποία περιλαμβάνει την ενθάρρυνση μιας θετικής στάσης απέναντι στα ζώα και τη βοήθεια προς τους άλλους (Walsh, 2009).

- Σε βιολογικό επίπεδο: ιδιαίτερα στο επίπεδο της σωματικής δραστηριότητας, στο επίπεδο της σωματικής φυσικής κατάστασης και της υγείας, διάφορες μελέτες έχουν δείξει ότι υπάρχουν αποτελέσματα που προάγουν την υγεία. Η σχέση μεταξύ της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων και των αυξημένων επιπέδων φυσικής κατάστασης και σωματικής δραστηριότητας, αποτελεί κίνητρο για την υιοθεσία τους (Serpell et al., 2017). Με βάση λοιπόν τον πληθυσμό-στόχο στον οποίον απευθύνονται (παιδιά, ενήλικες και υπερήλικες), παρατίθενται τα ακόλουθα ερευνητικά αποτελέσματα:

Παιδιά: σε μία μελέτη, το δείγμα (8-12 ετών) ήταν περιορισμένο (n = 12), υπήρχαν σαφείς ενδείξεις ότι τα παχύσαρκα παιδιά (ΔΜΣ 90-) ήταν πιο δραστήρια κατά 97% με τα ζώα τους, γεγονός που οδηγεί σε αυξημένη φυσική κατάσταση και καλύτερη υγεία. Παρόμοια αποτελέσματα

προέκυψαν σε μία άλλη μελέτη, η οποία ξεπέρασε το επίπεδο του δείγματος (n=2065), ξεπέρασε τις μεθοδολογικές ελλείψεις και οδήγησε σε σαφέστερα αποτελέσματα (Owen, et al. 2010- Wohlfarth, Mutschler, Beetz, Kreuser, & Korsten-Reck, 2013).

Η μελέτη εντόπισε την ιδιοκτησία κατοικίδιων ζώων από οικογένειες με παιδιά (n=202), διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων στην ηλικία των 9-10 ετών, γεγονός που οδήγησε σε υψηλό επίπεδο φυσικής δραστηριότητας (25,9%) και ποσοστό (357,95%) σε σύγκριση με αυτά τα παιδιά και εκείνα που δεν έχουν κατοικίδια ζώα (n=1863), (Bishop et al., 2010).

Ενήλικες: Πολλές μελέτες έχουν επισημάνει τις ευεργετικές επιδράσεις των κατοικίδιων ζώων στη σωματική δραστηριότητα, ιδίως σε ορισμένες μελέτες, παρουσιάζεται σημαντική αύξηση της σωματικής δραστηριότητας μεταξύ των ιδιοκτητών (n=61), ως εξής :1 ώρα/εβδομάδα πριν από την απόκτηση κατοικίδιου ζώου έως 5 ώρες/εβδομάδα μετά την απόκτηση κατοικίδιου ζώου (Serpell, 2010).

Οι αυτοαναφερόμενες διαφορές ήταν στατιστικά σημαντικές μεταξύ των ιδιοκτητών κατοικίδιων ζώων σε μία μελέτη (n=71). Σημαντικές επιδράσεις σημειώθηκαν (η διάρκεια αυτών των επιδράσεων ήταν μεγάλη) σε επίπεδα υγείας και τα μεγαλύτερα οφέλη υπήρξαν όσον αφορά τη σωματική δραστηριότητα, σε σύγκριση με εκείνους που δεν είχαν κατοικίδια ζώα (n=26) (Serpell 1991). Ωστόσο, μια άλλη μελέτη διερεύνησε τη σχέση μεταξύ της ιδιοκτησίας σκύλου και της φυσικής κατάστασης και της μυϊκής δύναμης μέσω συνιστώμενων προτύπων σωματικής δραστηριότητας, στην Ιαπωνία. Εκεί μελετήθηκαν 5.177 άτομα, εκ των οποίων το 33,3% είχε κατοικίδια ζώα (18% σκύλους, και άλλα κατοικίδια ζώα - 15,3%). Η στατιστική ανάλυση αυτής της μελέτης (με Bonferroni post hoc ανάλυση) έδειξε ότι οι ιδιοκτήτες με σκύλο ως κατοικίδιο ζώο, έχουν καλύτερη συμπεριφορά κατά το περπάτημα σε σύγκριση με τους ιδιοκτήτες άλλων ζώων εκτός από σκύλους. Οι ιδιοκτήτες άλλων κατοικίδιων ζώων εκτός από σκύλους και όσοι δεν έχουν κατοικίδια ζώα, περπατούν λιγότερο (32,9%).

Συμπερασματικά, διαπιστώθηκε ότι υπήρχε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της κατοχής (και της μη κατοχής) κατοικίδιου ζώου

(κυρίως σκύλων), όσον αφορά τη φυσική κατάσταση και τα κριτήρια σωματικής δραστηριότητας (Oka & Shibata, 2009).

Μελέτες που χρησιμοποιούν πιο ακριβή και αντικειμενικά δεδομένα έχουν επίσης δείξει ότι πολλοί ιδιοκτήτες σκύλων (με τη χρήση του καταγραφέα σωματικής δραστηριότητας, Actigraph) περπατούν περισσότερο. Η μελέτη αυτή (n=2199) διερεύνησε μια ποικιλία δημογραφικών χαρακτηριστικών, όπως τη σωματική δραστηριότητα, το βάρος και τα χαρακτηριστικά της αστικής διαβίωσης, μεταξύ όσων έχουν σκύλο αλλά δεν βγάζουν βόλτα το σκύλο τους και όσοι ήταν δραστήριοι με σκύλο και όσοι δεν είχαν σκύλο. Όσον αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής:

α) Οι ιδιοκτήτες σκύλων είχαν περισσότερες πιθανότητες να βρεθούν σε ποσοστό (53%) με συνιστώμενο ποσοστό μέτριας έως έντονης σωματικής δραστηριότητας σε σύγκριση με τους ιδιοκτήτες που δεν βγάζουν βόλτα τον σκύλο τους (33%) ή δεν είναι ιδιοκτήτες σκύλων, κατά ποσοστό (46%)

β) Λιγότεροι ιδιοκτήτες είναι υπέρβαροι (17% σε σύγκριση με εκείνους που έχουν σκύλο αλλά δεν τον ασκούν (28%) και εκείνους που δεν έχουν σκύλο (22%).

γ) Στη συνέχεια, όσοι έχουν σκύλο είναι πιθανότερο να ζουν σε κέντρο πόλης με υψηλή δραστηριότητα πεζών σε σχέση με εκείνους τους ιδιοκτήτες που έχουν σκύλους αλλά δεν τους βγάζουν βόλτα (Volant, et al, 2008).

Ηλικιωμένοι:

Μια μελέτη των Thorpe et al. εξέτασε τη συμπεριφορά περπατήματος σε άτομα με σκύλους, άτομα με κατοικίδια ζώα εκτός από σκύλους και άτομα χωρίς σκύλους. Η μελέτη των ιδιοκτητών σκύλων και των μη ιδιοκτητών σκύλων διεξήχθη σε διάστημα τριών ετών, με τη συμμετοχή 2.553 ηλικιωμένων ατόμων ηλικίας 72-81 ετών. Ως αποτέλεσμα οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι το 36% των ιδιοκτητών σκύλων έβγαζαν βόλτα το σκύλο τους τρεις ή περισσότερες φορές την εβδομάδα, σε σύγκριση με τους ιδιοκτήτες που δεν έβγαζαν βόλτα τα σκυλιά τους πάνω από τρεις φορές την εβδομάδα.

Τα αποτελέσματα της τριετούς ανάλυσης έδειξαν τα εξής συμπεράσματα:

α) Οι ηλικιωμένοι ιδιοκτήτες που έκαναν βόλτα με τους σκύλους τους παρουσίασαν καλύτερη υγεία και ικανότητα άσκησης μεγαλύτερη από τους ηλικιωμένους που είχαν σκύλο αλλά δεν τον έβγαζαν βόλτα.

β) Η κατοχή ενός σκύλου είναι ένα εργαλείο παρακίνησης, και οι βόλτες με έναν σκύλο έχουν θετική επίδραση στη σωματική υγεία. (Thorpe et al, 2006).

Σε πιο πρόσφατες μελέτες, σε σχέση με τη σωματική δραστηριότητα και την ιδιοκτησία σκύλων, με τη χρήση αντικειμενικών μετρήσεων της δραστηριότητας, επιλέχθηκε τυχαίο δείγμα ηλικιωμένων ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω.

Συμπερασματικά υπήρξε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση ($p < 0,05$) μεταξύ της ιδιοκτησίας σκύλου και της σωματικής δραστηριότητας μεταξύ των ηλικιωμένων και των ενηλίκων. Ειδικότερα, διαπιστώθηκε ότι οι ιδιοκτήτες σκύλων είναι 12% πιο δραστήριοι από εκείνους που δεν έχουν σκύλο.

Ο αντίκτυπος των κατοικίδιων ζώων στη συνολική υγεία.

Ως εκ τούτου, στη βιβλιογραφία έχουν βρεθεί αρκετές μελέτες που αναδεικνύουν τα θετικά οφέλη που επιφέρουν τα κατοικίδια ζώα. Οι μελέτες αυτές έχουν σχεδιαστεί με βάση τον πληθυσμό-στόχο και τη φύση του οργανικού προβλήματος. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κατοχή ενός κατοικίδιου ζώου αποτελεί μια ευκαιρία για την πρόληψη ή τη βελτίωση της σωματικής ευεξίας μέσω της ψυχολογικής ασφάλειας που παρέχουν τα ζώα στους ανθρώπους και μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση μέσω της αυξημένης σωματικής δραστηριότητας, των συμπτωμάτων και των επιδράσεων διαφόρων οργανικών ασθενειών.

Σε ενήλικες και ηλικιωμένους παρατηρήθηκε:

α) βελτίωση στο καρδιαγγειακό σύστημα, μείωση του καρδιαγγειακού κινδύνου, βελτίωση σε χρόνιες παθήσεις όπου υπάρχει βελτίωση των επιπέδων γλυκόζης, τριγλυκεριδίων και ολικής χοληστερόλης στο αίμα και αύξηση του προσδόκιμου ζωής σε ασθενείς με έμφραγμα του μυοκαρδίου (Allen, 2003, Allen, Blascovich, & Mendes, 2002- Crawford, Worsham, & Swinehart, 2006- Levine, et al, 2013).

Στον τομέα της νευροβιολογίας, έχει αποδειχθεί ότι η μείωση του στρες, με τη σειρά της, οδηγεί σε βελτίωση της αρτηριακής πίεσης,

ταχυφυλαξία, την απελευθέρωση της ωκυτοκίνης και τη μείωση και αύξηση της κορτιζόλης. ντοπαμίνης και σεροτονίνης, αντίστοιχα (Serpell, Mc Cune, Gee & Griffin, 2017).

β) σε χρόνιες συννοσηρότητες (ασθενείς σε τελικό στάδιο, άνοια, ασθενείς με HIV, νεοπλασίες), η επαφή με ζώα αποτελεί καταλύτη για την ανακούφιση και τη βελτίωση μιας σειράς ψυχολογικών επιπτώσεων αυτών των ασθενειών, όπως η κατάθλιψη, η κοινωνική απομόνωση και η μοναξιά (Creagan, Bauer, Thomley & Borg, 2015- McNicholas et al. 2005- Cavagna et al, 2008.-Walsh, 2009).

Παιδιά.

α) Ενίσχυση ανοσοποιητικού συστήματος και ανοσολογικής απόκρισης (Walsh, 2009). Ειδικά στα παιδιά όπου η συχνότητα εμφάνισης ρινίτιδας και άσθματος που προκαλείται από την πρώιμη έκθεση σε ζωικά αλλεργιογόνα (Arhant-Sudhir, K., Arhant-Sudhir, R., & Sudhir, K., 2011- Mc Nicholas et al, 2005).

β) Χρόνια νοσήματα και κινητικές διαταραχές: η έκθεση στα ζώα (τόσο σε επίπεδο κατοικίδιων ζώων όσο και σε θεραπευτικό επίπεδο) καταπραΰνει και μπορεί να ανακουφίσει και να θεραπεύσει την ψυχολογική επιβάρυνση των νοσηλευόμενων παιδιών που πάσχουν από σοβαρές ασθένειες (νεοπλασίες), αλλά και συμβάλλει στην ταχεία ανάρρωση των παιδιών που πάσχουν από άλλες ασθένειες (Walsh, 2009).

Στη συνέχεια, αναφέρονται τα οφέλη των σχέσεων ανθρώπου-ζώων για τα ζώα: ένα από τα κύρια οφέλη αυτής της συμβιωτικής σχέσης είναι ότι τα ζώα έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιβιώσουν. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα μικρά οικόσιτα ζώα, όπως οι γάτες και οι σκύλοι. Ειδικότερα, η συμβίωση με τον άνθρωπο τους επιτρέπει να επιβιώνουν με ασφάλεια, να έχουν καλύτερη ποιότητα ζωής (καταφύγιο και τροφή) και να προστατεύονται από διάφορους εξωτερικούς παράγοντες (π.χ. ατυχήματα και επιθέσεις από άλλα ζώα). Υπάρχουν επίσης διάφορες ανθρώπινες πρακτικές που είναι υποχρεωτικές σε σχέση με τα ζώα, όπως ο εμβολιασμός και η φαρμακευτική αγωγή μπορούν να αυξήσουν σημαντικά τη διάρκεια ζωής των ζώων (Zamir, 2006).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι όλα τα ζώα δεν πληρούν τις προϋποθέσεις συμβίωσης με τον άνθρωπο. Για τα οικόσιπα ζώα πρέπει να παρέχονται οι κατάλληλες συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά του ζώου (Grandgeorge & Hausberger, 2011- Zamir, 2006).

Για τα ζώα που συμβιών με τον άνθρωπο, η επαφή με άλλα είδη είναι σημαντική, διαφορετικά θα παρουσιάσουν επιθετική συμπεριφορά προς τον άνθρωπο. Για παράδειγμα τα σκυλιά, όταν δεν κοινωνικοποιούνται με άλλα είδη, μπορεί να παρουσιάσουν δυσπροσαρμοστικά χαρακτηριστικά συμπεριφοράς, όπως η εξάρτηση από τον ιδιοκτήτη, η ανικανότητα να ακολουθούν κανόνες και η τάση να εξαρτώνται από τον ιδιοκτήτη ή να παρουσιάζουν ψυχαναγκαστική συμπεριφορά. Από τα παραπάνω, είναι σαφές ότι το ζώο ζει καλά υπό την προϋπόθεση ότι η συνύπαρξη πραγματοποιείται κάτω από κατάλληλες περιβαλλοντικές συνθήκες και γίνεται σεβαστή η ανάγκη τους για επαφή με άλλα ζώα - μέλη του δικού τους είδους και τους τρόπους με τους οποίους εκφράζουν τις κοινωνικές τους ανάγκες, απτική επαφή, προσέγγιση κ.λπ., (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Εν κατακλείδι, ένας χρονολογικός απολογισμός των θετικών επιδράσεων των ζώων (τόσο σε πρώιμο όσο και σε μεταγενέστερο στάδιο), ιδίως στην ψυχολογική ευημερία των ανθρώπων αποτέλεσε τη βάση για την έναρξη μιας πιο δομημένης μεθόδου συνειδητής ενσωμάτωσης των ζώων στο πλαίσιο της θεραπείας, ιδίως της θεραπείας με τη μεσολάβηση ζώων (Amiot & Bastian, 2015). Σε αυτές τις μεθόδους, το ζώο είναι ουσιαστικά ένα τρίτο μέσο για την βελτίωση της επικοινωνίας μεταξύ του θεραπευτή και του θεραπευόμενου (Fine, 2011), η οποία ενισχύθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα από απόψεις από σημαντικούς ψυχολόγους της συμπεριφορικής ψυχολογίας, όπως ο Watson και ο Skinner (Walsh, 2009). Ως αποτέλεσμα, η θεραπεία εισήχθη ως όρος και ορίστηκε ως η παρέμβαση με τη βοήθεια των ζώων (Animal Assisted Intervention - AIA) που εννοιολογήθηκε το 1996.

2.2 Ιστορική αναδρομή της Ψυχοθεραπείας μέσω ζώων

Για πρώτη φορά στην πόλη Gheel στο Βέλγιο χρησιμοποιήθηκαν τα ζώα για θεραπευτικό σκοπό, χρονικά κάπου μεταξύ του 9^{ου} και 11^{ου} αι. με τα πτηνά να γίνονται μέσο φυσιοθεραπείας προσφέροντας βοήθεια στην κίνηση και την ενδυνάμωση των μυών, σε ανάπηρους ασθενείς (Grandgeorge & Hausberger, 2011; Shubert, 2012a). Κατόπιν το 1600 ο John Locke (1632-1704), ο σπουδαίος Άγγλος φιλόσοφος και στοχαστής του διαφωτισμού και πατέρας του φιλελευθερισμού, ο οποίος άσκησε τεράστια επιρροή στο εκπαιδευτικό σύστημα της Αγγλίας και όχι μόνο (Γκότσης & Συριάτου, 2001) ο οποίος θεώρησε ότι το να έρχονται σε επαφή τα παιδιά με τα ζώα, μπορεί να τα βοηθήσει στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης και της υπευθυνότητας (Cole, 2009).

Τον 18ο με 19ο αι. έγινε σποραδική χρήση των ζώων με στόχο την επίτευξη θεραπείας, η οποία όμως ακολούθως γνώρισε επέκταση και εφαρμόστηκε σε αρκετές θεραπευτικές μονάδες στην Ευρώπη, όπου για την αποθεραπεία των ανθρώπων από διάφορα νοσήματα, ενσωματώθηκαν κυρίως μικρά ζώα, όπως πτηνά και κουνέλια. (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Εκείνο όμως που αποτελεί ένα ιστορικό ορόσημο, για την πρώτη συστηματική χρήση των ζώων για θεραπεία σε ασθενείς με ψυχικά νοσήματα, είναι η χρήση του στην πόλη Υόρκη της Αγγλίας περί το τέλος του 18ού αι. Μάλιστα ο William Tuke, ένας εύπορος φιλάνθρωπος Άγγλος εκείνης της περιόδου, γνωρίζοντας για τις απάνθρωπες συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την εποχή, εισήγαγε νέους πρωτότυπους τρόπους θεραπείας, για να συγχρονίσει τις απαρχαιωμένες μεθόδους τότε, και το 1796 εγκαινίασε το York Retreat, ένα πρότυπο άσυλο φροντίδας για τους ψυχικά ασθενείς, και περιέλαβε μέσα στη θεραπεία τη χρήση πτηνών και κουνελιών μαζί με εργασιοθεραπεία σε βιοτεχνίες πλεξίματος και την ανάγνωση βιβλίων. Ιδιαίτερα όσοι ασθενείς είχαν συναισθηματικές δυσκολίες, τους προέτρεπαν να περπατούν και να φροντίζουν αυτά τα ζώα (Jackson, 2012; Shubert, 2012), ώστε να μειωθεί ο αριθμός των φαρμάκων και να μειωθούν τα μέτρα περιορισμού τους (Urickuk & Anderson, 2003, σελ, 19) και μάλιστα ο τρόπος αυτός θεραπείας επηρέασε θετικά το σύστημα ψυχικής υγείας εκείνης της εποχής (Shubert, 2012a). Η πολύ γνωστή Βρετανή πρωτοπόρος νοσοκόμα Florence

Nightingale, ως μία αναγνώριση της θεραπευτικής αξίας των ζώων, έγραψε: *"Ένα μικρό κατοικίδιο ζώο είναι συχνά μια εξαιρετική συντροφιά για τους αρρώστους, ειδικά για τους χρόνιους ασθενείς. Ένα πουλί σε ένα κλουβί είναι μερικές φορές η μόνη πραγματική ευχαρίστηση γι' αυτούς που παραμένουν για χρόνια σε κάποιο δωμάτιο νοσηλείας"*, (All, Loving, & Crane, 1999, σελ 49).

Η θετική αυτή λοιπόν παρέμβαση ήδη από το 1830 αναφέρεται στα νοσοκομεία και επισημαίνεται ότι οι ψυχικά ασθενείς της Αγγλίας που φροντίζονταν έτσι είχαν σημαντική βελτίωση.(Shubert, 2012a). Έτσι ο Βρετανός επίτροπος φιλανθρωπίας, εισηγήθηκε να χρησιμοποιούνται ζώα στις ψυχιατρικές μονάδες νοσηλείας της Μεγάλης Βρετανίας (Morrison, 2007).

Αργότερα το 1867 στη Δυτική Γερμανία, δημιουργήθηκαν αγροτικά προγράμματα με διάφορα ζώα, πτηνά, σκυλιά, γάτες, τα οποία εφαρμόστηκαν σε επιληπτικούς ασθενείς, για να επεκταθούν αργότερα και σε άλλους ασθενείς με ψυχικές νόσους (Grandgeorge & Hausberger,2011). Αυτό το γεγονός βρήκε μιμητές στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Στη βόρεια Αμερική, το 1919 στο νοσοκομείο St.Elizabeth στην Ουάσιγκτον (Urickuk & Anderson, 2003) χρησιμοποιήθηκαν ζώα για θεραπευτικούς σκοπούς, ενσωματώνοντας τη χρήση των σκύλων σαν ζώα συντροφιάς. Σαν μέθοδος η εφαρμογή αυτή βρήκε ένθερμη εφαρμογή στις απόψεις του Αμερικανού προοδευτικού, Franklin Knight Lane (1864–1921). Είχε ήδη αναφερθεί νωρίτερα η χρήση σκυλιών σαν ζώα συντροφιάς σε βετεράνους, του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, οι οποίοι υπέφεραν από μετατραυματικά συμπτώματα, ως ένας καταλύτης που μπορούσε να απαλύνει τα συμπτώματα αυτά (Relf, 2006, σελ 315). Όμως το ενδιαφέρον για αυτήν την θεραπεία ατόνισε με την φαρμακολογική ανάπτυξη των αρχών του 20ού αιώνα (Serpell, 2010;Urickuk & Anderson, 2003).

Όμως μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο τα μετατραυματικά συμπτώματα χρειάστηκαν και πάλι συναισθηματική και ψυχολογική υποστήριξη για να θεραπευτούν (Γαγανάκης, 1999), και έτσι αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για τη χρήση των ζώων για θεραπευτικούς σκοπούς (Cole, 2009). Αργότερα το 1942 στο νοσοκομείο

Pawling Air Force, δραστηριότητες όπως η ιππασία, και η φροντίδα ζώων αγροκτήματος υπήρξε το μέσο για να βοηθήσουν τους βετεράνους αυτούς (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Ωστόσο συστηματική βιβλιογραφία για το θέμα δεν υπήρχε, και αυτή η οποία υπήρχε περιοριζόταν στις ζωνόσους, στις ασθένειες δηλαδή που φέρνουν τα ζώα στη δημόσια υγεία (Serpell, 2010). Αυτό ανατράπηκε σε μεγάλο βαθμό από τη δημοσίευση του κοινωνιολόγου James Bossard το 1944, στο «The Mental Hygiene of owning a dog» και τη χρησιμότητα της σχέσης ιδιοκτήτη και ζώου. Η δημοσίευση του Bossard ήταν, στην πραγματικότητα, η πρώτη λογοτεχνική αναφορά στις θεραπευτικές επιδράσεις των ζώων. Ήταν ο πρώτος βιβλιογραφικός απολογισμός των θεραπευτικών επιδράσεων των ζώων ως κατοικίδιων ζώων. Το έργο του James Bossard βασίστηκε στην αυτοαναφορά του, που θεωρήθηκε βασική, επειδή βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε μελέτες περιπτώσεων.

Συγκεκριμένα, περιγράφει με σαφήνεια το ρόλο που διαδραματίζουν τα κατοικίδια ζώα ως μέλη της οικογένειας καθώς και τη θετική επιρροή τους (π.χ. πηγή αγάπης, ευθύνης και συμπόνιας, μέσο κοινωνικής ενθάρρυνσης και συντροφικότητας). Η σημασία των γραπτών του φαίνεται ξεκάθαρα από το γεγονός ότι αποτυπώθηκαν τα επόμενα χρόνια (π.χ. σε κτηνιατρικά περιοδικά, εφημερίδες κ.λπ.). αλλά και από τις χιλιάδες αιτήσεις για ανατυπώσεις (Urlickuk & Anderson, 2003).

Παράλληλα με τη δημοσίευση του James Bossard (Urlickuk & Anderson, 2003), διαδόθηκαν ευρέως οι απόψεις για τη θεραπευτική χρήση των ζώων. Ειδικότερα, η άποψη για τη θεραπευτική χρήση των ζώων στις ψυχικές ασθένειες έχει υποστηριχθεί από στοιχεία διακεκριμένων ψυχιάτρων και ψυχοθεραπευτών του εικοστού αιώνα.

Συγκεκριμένα, ο ψυχίατρος Sigmund Freud (1856-1939), πραγματοποιούσε τις συνεδρίες ανάλυσης παρουσίας του σκύλου του Joffy. Η παρουσία του σκύλου του δεν εξυπηρετούσε αρχικά συγκεκριμένο θεραπευτικό σκοπό, αλλά μάλλον χρησίμευε ως αγχολυτικό για τον ίδιο τον ψυχίατρο (Coren, 2002- Shubert, 2012b). Η παρουσία ενός κατοικίδιου σκύλου βοήθησε πολλούς ασθενείς, ιδίως παιδιά και εφήβους, να επιτύχουν σημαντική συναισθηματική βελτίωση, να βελτιώσουν τις γλωσσικές τους δεξιότητες και να ξεπεράσουν ιδιαίτερα οδυνηρά

προβλήματα. Απέκτησαν επίσης ένα αίσθημα ασφάλειας και αυτοαποδοχής. Αυτό οδήγησε σε αποτελεσματικές θεραπευτικές συνεδρίες (Fine, 2010, Schubert, 2012).

Ειδικότερα, η άποψή του ότι τα βρέφη και τα παιδιά έχουν αρκετά ζώωδη ένστικτα (τροφή, επιβίωση, αυτοσυντήρηση) που προσομοιάζουν με αυτά των ζώων, αποδίδοντάς τα εννοιολογικά ως «εκείνο» (id). (Serpell, 2010, σ. 39). Ήταν 10-15 χρόνια μετά το θάνατο του διακεκριμένου ψυχιάτρου, που κάποιες από τις αυτοαναφορές του ήρθαν στο φως και που μαρτυρούν τη θεραπευτική χρησιμότητα των ζώων στις ψυχικές διαταραχές, ιδίως σε ψυχαναλυτικό επίπεδο. Σύμφωνα με τον ίδιο: "Κατά τη διάρκεια της ανάλυσης, όταν ο ασθενής προσεγγίζει τη ρίζα του προβλήματος, πολύ συχνά συναντά μια περιοχή αντίστασης." Σε αυτό το σημείο το θεραπευτικό ζώο παίζει το ρόλο του ηρεμιστή του ασθενούς. Το θεραπευτικό ζώο μπορεί να δράσει με τέτοιο τρόπο ώστε να καθησυχάσει τον ασθενή. Στη συνέχεια μπορεί να θέσει τις βάσεις για να μπορέσει ο ασθενής να αντιμετωπίσει καλύτερα το πρόβλημα. Κατά μία έννοια, αυτή η αυτοαξιολόγηση από έναν αξιοσέβαστο ψυχίατρο επιβεβαίωσε τις μετέπειτα απόψεις του Μπόρις.

Ο Boris Levinson, ένας άλλος παιδοψυχολόγος με μεγάλη επιρροή (Fine, 2010), θεωρείται ο πατέρας της ψυχοθεραπείας με ζώα (Grandgeorge & Hausberger, 2011), διεξήγαγε έρευνες σχετικά με τη θεραπευτική χρήση των ζώων στις ψυχιατρικές διαταραχές. Το έργο του Boris Levinson σχετικά με τη χρήση των ζώων στις ψυχικές διαταραχές ξεκίνησε εντελώς τυχαία το 1953 με έφηβους ασθενείς με προβλήματα λόγου και επικοινωνίας (Urlickuk & Anderson, 2003). Ένας παιδοψυχολόγος, μετά από αρκετές συνεδρίες, προσπάθησε να κάνει μια σύνδεση με αυτόν τον δύσκολο στην κατανόηση νεαρό ασθενή, αλλά χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία (Fine, 2011). Όταν ο Boris Levinson έλειπε για λίγο, ο νεαρός ασθενής έφευγε με το κατοικίδιό του και στη συνέχεια επέστρεφε, και συνειδητοποιούσε ότι ο ασθενής του μιλούσε. Στην ουσία, ο σκύλος δημιούργησε έναν δεσμό που ο Levinson δεν μπόρεσε να οικοδομήσει (Schubert, 2012b).

Κατά τη διαδικασία, έγινε αντιληπτό ότι το ζώο ήταν το μέσο για τη δημιουργία της σύνδεσης με αποτέλεσμα να μειωθεί η αντίσταση του

ασθενούς και έγινε κατανοητό ότι τα ζώα ήταν ένα μέσο θεραπείας. Είναι ένα θεραπευτικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει τον ασθενή. Οι παιδοψυχολόγοι ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν τους σκύλους ως εργαλείο στη δουλειά τους (Hooker, Freeman & Stewart, 2002). Είχαν τη γνώμη ότι τα ζώα θα μπορούσαν να είναι χρήσιμα στη θεραπεία διαφόρων ψυχικών διαταραχών (Fine, 2011). Δυστυχώς, οι προκαταλήψεις αυτές έγιναν δεκτές με έντονο σκεπτικισμό, δυσαρέσκεια και ερωτήματα από την επιστημονική κοινότητα της εποχής η οποία ασχολήθηκε για πρώτη φορά με την ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Urlickuk & Anderson, 2003).

Ωστόσο, ο παιδοψυχολόγος έχει διατηρήσει ένα διαρκές ενδιαφέρον για τη χρήση του ζώου, ως μέσο θεραπείας και έχει μετρήσει θετικά αποτελέσματα από τη συμμετοχή τους (Hooker et al., 2002). Περιέγραψε τα οφέλη που παρείχε ο σκύλος του ως μέσο θεραπείας για τα παιδιά και τους εφήβους, κυρίως στη μείωση του άγχους και στη διευκόλυνση της κοινωνικοποίησης με άλλους ανθρώπους. Εκτός από αυτές τις εκτενείς παρατηρήσεις, δημοσιεύτηκαν δύο άλλα σημαντικά έργα, στη σύγχρονη ιστορία της θεραπείας με τη βοήθεια ζώων, "Pet-oriented child psychotherapy", το 1972 και "Pets and Human Development" (Urlickuk & Anderson, 2003, σ. 21).

Το έργο του Boris Levinson έθεσε τις πρώτες βάσεις και για την παιδική ψυχοθεραπεία με βάση τα κατοικίδια ζώα. Στη θεωρία αυτή ο θεραπευτής χρησιμοποιεί τις φυσικές τάσεις του παιδιού και την αλληλεπίδρασή του (παιχνίδι) με τα ζώα. Με τον τρόπο αυτό, το παιδί μέσω του παιχνιδιού μπορεί να μοιραστεί και να επικοινωνήσει συμβολικά με ένα ξένο ον (ζώο) που δεν το κρίνει (Grandgeorge & Hausberger, 2011, σ. 399).

Οι προσπάθειες του Boris Levinson δρομολόγησαν τις πρώτες έρευνες σχετικά με τις φυσικές και, κυρίως, τις θεραπευτικές επιδράσεις των ζώων. Αυτό έδωσε το έναυσμα για την πρώιμη έρευνα. Η έρευνά του οδήγησε και άλλους επιστήμονες να ασχοληθούν με το φαινόμενο, το οποίο έγινε στη συνέχεια γνωστό ως θεραπεία με τη βοήθεια ζώων (AAT). Μια στατιστική μελέτη που διεξήγαγε ο ίδιος το 1972 έδειξε ότι το ένα τρίτο των ψυχοθεραπευτών στη Νέα Υόρκη χρησιμοποιούσαν ζώα στις

συνεδρίες τους. Παρομοίως, τη δεκαετία του 1970, δύο άλλοι Αμερικανοί ψυχίατροι, ο Samuel και η Elizabeth Colson (Grandgeorge & Hausberger, 2011), επηρεασμένοι από το παράδειγμα του Μπόρις Λέβινσον, εισήγαγαν τα ζώα στους ψυχιατρικούς θαλάμους (Shubert, 2012a). Ειδικότερα, οι σκύλοι εισήχθησαν ως συμπληρωματική μέθοδος θεραπείας για ασθενείς που είναι ανθεκτικοί στη φαρμακευτική αγωγή. Μελέτησαν 47 ασθενείς με αίσθημα απόσυρσης, χαμηλή αυτοεκτίμηση και δυσκολίες επικοινωνίας. Τα αποτελέσματά τους αποκάλυψαν σημαντική βελτίωση των συμπτωμάτων-στόχων και χαμηλή ανάγκη για ψυχοτρόπα φάρμακα (Grandgeorge & Hausberger, 2011).

Στη συνέχεια, πολλοί ερευνητές (Michael McCulloch, Leo Bastad, Dean Kutcher, Erika Friedman, κ.λπ.) έχουν ασχοληθεί με διάφορες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε συνδυασμό με προγράμματα θεραπείας:

(α) Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, διαπιστώθηκε ότι το 48% των ιατρικών εγκαταστάσεων των ΗΠΑ χρησιμοποιούσαν ζώα για ψυχολογική υποστήριξη.

(β) Το 1977, πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες μελέτες για τις επιδράσεις των ζώων στη μακροζωία του ανθρώπου (Morrison, 2007- Shubert, 2012a), και το έργο του Boris Levinson ήταν η πρώτη σχετική έρευνα (Grandgeorge & Hausberger, 2011), η οποία έδωσε αφορμή για μεταγενέστερες έρευνες. Στη συνέχεια, στις δεκαετίες του 1970 και 1980, δημιουργήθηκε ένας οργανισμός για τη διεξαγωγή αυστηρής επιστημονικής έρευνας (Hines, 2003, Schubert, 2012a). Συγκεκριμένα, οι σημαντικότερες εργασίες των συγγραφέων είναι οι εξής: (i) 1975 Anderson (Pets, Animals and Society), (ii) 1981, Fogle (Pets and their people), (iii) 1984, Anderson and Hart (The Pet Connection: Influence on Our Health and Quality of Life), (iv) 1985, Sussman (Pets and the Family.), (v) 1983, Katcher & Beck (New Perspectives on Life with Companion Animals). (Cole, 2009; Hines, 2003).

Συνακόλουθα, σε επίπεδο ιστορικής απαρίθμησης των οργανισμών, σημαντικοί θεωρούνται οι ακόλουθοι, i) 1974, Joint Advisory Committee on Pets in Society (JACOPI, United Kingdom), ii) 1976, Association Francaise d'Information et de Recherche sur l'Animal de Compagnie (France) www.afirac.org, iii) 1977, Institute for Interdisciplinary

Research on the Human-Pet Relationship (Austria), www.iemt.at και την ίδια χρονιά Center on Interaction of Animals and Society (University of Pennsylvania, USA) www.vet.upenn.edu/cias , iv) 1980, Joint Advisory Committee on Pets in Society (JACOPI, Australia), v) 1981, AVMA Task Force on the Human-Animal Bond (USA) www.avma.org και αντίστοιχα την ίδια χρονιά, Animal Medical Center Institute for the Human-Companion Animal Bond (New York City-USA), Center to Study Human-Animal Relationships and Environments (CENSHARE, University of Minnesota-USA) www.censhare.umn.edu και vii). Συνακόλουθα, το 1982: Center for Applied Ethology and Human-Animal Interactions, το οποίο το 1997 μετονομάστηκε σε Center for the Human-Animal Bond (Purdue University Indiana, USA) www.vet.purdue.edu, (Hines, 2003). Ωστόσο, σημαντικό ιστορικό ορόσημο στην εξέλιξη αυτή θεωρείται η δημιουργία των ακόλουθων οργανισμών:

(α) Therapy Dogs International το 1976 ιδρύθηκε από την Elaine Smith, μια Αμερικανίδα νοσοκόμα που μετέφερε την τεχνογνωσία της στις Ηνωμένες Πολιτείες, σχετικά με την επαφή των ασθενών με ζώα συντροφιάς από τα βρετανικά νοσοκομεία στις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, το άτομο αυτό, στο Νιου Τζέρσεϊ, δημιούργησε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης σκύλων για την επίσκεψη και τη θεραπεία σκύλων σε διάφορες ιατρικές εγκαταστάσεις (Schubert, 2012a, 2012b).

β) Το 1977 ιδρύθηκε το Ίδρυμα Delta, το οποίο αργότερα, το 1981, μετονομάστηκε σε Delta Society www.deltasociety.org από πλειάδα ιατρών και κτηνιάτρων (Shubert, 2012a, 2012b). Ειδικότερα ιδρυτές αυτού, ήταν οι ψυχίατροι, Michael J. McCulloch και William McCulloch, αλλά και οι κτηνίατροι, Leo K. Bustad, R.K. Anderson, Stanley L. Diesch, Joe Quigley και Alton Hopkins. Ακολουθώντας, το Delta Society από το 2012 και μετέπειτα, μετονομάστηκε σε Pet Partners Organization (www.petpartners.org). Σύμφωνα με τις προθέσεις των ιδρυτών της οργάνωσης, οι κύριοι στόχοι της οργάνωσης είναι οι εξής:

Να προωθεί και να υποστηρίζει την ανάπτυξη του δεσμού ανθρώπου-ζώου. Να διεξάγει έρευνα για τη συστηματική χρήση των ζώων με σκοπό τη βελτίωση της γενικής ευημερίας των ανθρώπων. Ειδικότερα, επρόκειτο: α) να προωθήσει την ενσυναίσθηση μεταξύ ζώων

και ανθρώπων, β) να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και τη χρήση των ζώων για τη βελτίωση της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος, γ) να ευαισθητοποιήσει το κοινό σχετικά με τις θετικές επιδράσεις των ζώων στην ανθρώπινη υγεία, δ) την εξάλειψη των εμποδίων και των στερεοτυπικών προκαταλήψεων που μπορεί να συνδέονται με τις θετικές επιπτώσεις της καλής μεταχείρισης των ζώων στην ανθρώπινη υγεία και ε) την επέκταση του θεραπευτικού ρόλου που μπορούν να διαδραματίσουν τα ζώα στην ανθρώπινη υγεία.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι έχουν υποβληθεί και συνεχίζουν να υποβάλλονται σε ειδικά προγράμματα, όπως ειδικά προγράμματα κατάρτισης για θεραπευτές και την καθιέρωση διαπιστευμένων προγραμμάτων θεραπείας με βάση τα ζώα. (Schubert, 2012a). Αποτελεί προϋπόθεση η τήρηση ενός κώδικα δεοντολογίας σχετικά με τη χρήση των ζώων (Zamir, 2006).

γ) Ως αποτέλεσμα, το 1990, ιδρύθηκε η Διεθνής Ένωση για την Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Ζώων (International Association of Human-Animal Interaction Organizations) www.iahaino.org, η οποία περιλαμβάνει έναν αριθμό άλλων οργανισμών, μεταξύ των οποίων και το Ίδρυμα Δέλτα. Ο οργανισμός περιγράφει τον σκοπό του ως "εκπαίδευση και κατάρτιση στην έρευνα για την αλληλεπίδραση ανθρώπου-ζώου. Διεξάγει έρευνα σχετικά με τον δεσμό ανθρώπου-ζώου και τις διάφορες επιπτώσεις του (Urikuk και Anderson, 2003).

δ) Τέλος, ο μακροβιότερος (από το 1919) και σημαντικότερος οργανισμός που ιδρύθηκε είναι το Ίδρυμα Latham www.latham.org. Οι στόχοι του υπερβαίνουν τη μελέτη του δεσμού ανθρώπου-ζώου. Ο οργανισμός διοργανώνει μια σειρά από εκπαιδευτικά εργαστήρια με τα οποία στοχεύει: (i) να παρέχει μια σειρά μαθημάτων κατάρτισης καθώς και προγράμματα εκπαίδευσης και θεραπείας για ζώα θεραπείας, (ii) την παροχή έντυπου, οπτικοακουστικού και ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού για επιστήμονες και μη επιστήμονες και (iii) την παροχή πρόσβασης σε μια μεγάλη ηλεκτρονική βάση δεδομένων με βιβλιογραφία σχετικά με τις θεραπευτικές επιδράσεις των ζώων στον άνθρωπο (Urikuk & Anderson, 2003, σ. 21). Αυτή η ανάπτυξη και η διάδοση των πληροφοριών οδήγησε στην εμφάνιση μιας ισχυρής θεωρίας κατά τη δεκαετία του 1990, για τη

θεραπευτική χρήση των ζώων (Cole, 2009) δίνοντας στη χρήση τους στη θεραπευτική διαδικασία μια σειρά από διαφορετικές σημασιολογικές ταυτότητες. Συγκεκριμένα, το 2003, ο LaJoey παραθέτει 20 διαφορετικούς ορισμούς και 12 εξηγήσεις του ίδιου φαινομένου οι οποίες περιλαμβάνουν: pet therapy, animal therapy, animal-related activity, animal-mediated psychotherapy, (Fine, 2011 & Cole, 2009). Αυτή όμως η έλλειψη σαφήνειας εντοπίστηκε για πρώτη φορά το 1996 από την Delta Society (Standards of Practice for Animal-Mediated Therapy), όπου οι όροι και οι εννοιολογικοί ορισμοί ήταν οι παρακάτω υπό στοιχείο 2.3. Ο εννοιολογικά καθορισμένος όρος φαίνεται να γίνεται αποδεκτός από τους περισσότερους επιστήμονες που προχωρούν στον τομέα της θεραπείας με τη βοήθεια ζώων.

2.3 Παρεμβάσεις μέσω Ζώων (Animal-Assisted Interventions-AAI)

Σύμφωνα με την Delta Association (1996), οι παρεμβάσεις με τη μεσολάβηση ζώων ορίζονται ως παρέμβαση - AAI, που ενσωματώνουν σκόπιμα ζώα στη θεραπευτική διαδικασία ή στο θεραπευτικό περιβάλλον" (Berget & Braastad, 2011).

Οι παρεμβάσεις αυτές είναι δομημένες έτσι ώστε να ενσωματώνουν τα ζώα σε επίπεδο υγείας, τα οποία εκπαιδεύονται και ενσωματώνονται στις ανθρώπινες υπηρεσίες για να βελτιωθεί η υγεία και η συνολική ευημερία.

Οι παρεμβάσεις αυτές διαρθρώνονται στις ακόλουθες κατηγορίες (Fine,2011):.

- Παρεμβάσεις με τη βοήθεια των ζώων (AAA).(2.3.1)

- Θεραπεία με τη βοήθεια ζώων (AAT). (2.3.3)

- Animal Assisted Education (AAE): Πρόκειται για μια εστιασμένη, δομημένη παρέμβαση, εποπτευόμενη και παρεχόμενη από επαγγελματίες (εκπαιδευτικούς) εκπαιδευμένους στο αντικείμενο. Η δραστηριότητα αποσκοπεί στην επίτευξη ακαδημαϊκών στόχων και στην ανάπτυξη

κοινωνικών και γνωστικών δεξιοτήτων και η πρόοδος των μαθητών τεκμηριώνεται (www.petpartners.org). Οι μαθησιακές δραστηριότητες επικεντρώνονται σε βιοποριστικές δραστηριότητες α) ορίζονται προγραμματισμένες τοποθεσίες όπου πραγματοποιείται αλληλεπίδραση με ζώα και (β) δεν απαιτείται η συνεχής παρουσία ζώου, γ) ο πάροχος των πληροφοριών και της κατάρτισης είναι αυτός που διαχειρίζεται το ζώο.

Παραδείγματα αυτών των συμπεριφορών είναι οι εκπαιδευτικές επισκέψεις σε μαθητές σχολείων για την προώθηση της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων (www.iahaio.org). Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθούν και να διευκρινιστούν τρεις έννοιες που συναντώνται διεθνώς και συχνότερα στην αμερικανική βιβλιογραφία και οι οποίες περιγράφουν τα είδη των σχέσεων που μπορούν να προκύψουν μεταξύ κατοικίδιων ζώων και ανθρώπων. Σύμφωνα με αυτή την ταξινόμηση, τα ζώα κατηγοριοποιούνται ως α) ζώα συναισθηματικής υποστήριξης, β) ζώα παροχής υπηρεσιών και γ) οικόσιτα ζώα (Tedeschi, Pearson, Bayly, & Fine, 2015). Η θεραπεία περιλαμβάνεται στις παρεμβάσεις μέσω ζώων (Shubert, 2012a) ως ψυχοθεραπεία μέσω ζώων. Στην εννοιολογική σύγχυση, η οποία πολύ συχνά οδηγεί σε παρερμηνείες και αυθαιρεσίες, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ζώο συναισθηματικής υποστήριξης, το ESA (emotional support animal).

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει ουσιαστικά ζώα που παρέχουν ασφάλεια και συντροφιά στον άνθρωπο (Tedeschi et al., 2015). Ωστόσο, ο ρόλος τους βρίσκεται μεταξύ των ορίων της ιδιοκτησίας κατοικίδιων ζώων, με τη θετική χρησιμότητά τους στο πλαίσιο της θεραπείας ψυχικών διαταραχών και συμπτωμάτων και στην κατηγορία των ζώων υπηρεσίας (Kruger & Serpell, 2010). Συγκεκριμένα, τα ζώα παρέχουν συναισθηματική υποστήριξη λόγω των ψυχολογικών τους πλεονεκτημάτων (ασφάλεια, συντροφικότητα). (Tedeschi et al., 2015).

Το 2010, ο νόμος για τους Αμερικανούς με αναπηρίες (ADA- Americans with Disabilities Act) εξέδωσε αυστηρούς κανόνες που αποκλείουν τα ζώα συναισθηματικής υποστήριξης από την κατηγορία των ζώων θεραπευτών. Εξαιρεί τα ζώα συναισθηματικής υποστήριξης από την κατηγορία των ζώων και θέτει τα ακόλουθα συγκεκριμένα κριτήρια:

α) Τα ζώα συναισθηματικής υποστήριξης διαφέρουν από τα ζώα που περιλαμβάνονται στην κατηγορία των ζώων υπηρεσίας.

β) Τα ζώα συναισθηματικής υποστήριξης δεν τυγχάνουν ειδικής μεταχείρισης, σε αντίθεση με τα ζώα που περιλαμβάνονται στην κατηγορία των ζώων παρέμβασης (ζώα θεραπείας)

γ) Δεν εκτελούν συγκεκριμένες εργασίες

δ) Αρκεί να παραμένουν εντός της οικίας του ιδιοκτήτη, για την ένταξη στην κατηγορία αυτή

ε) Το ζώο δεν απαιτείται να συνοδεύει τον χειριστή εκτός της κατοικίας του. Ουσιαστικά, η μόνη διάκριση από ένα ζώο συναισθηματικής υποστήριξης και ένα απλό κατοικίδιο ζώο είναι η προϋπόθεση ότι το ζώο είναι κατοικίδιο ζώο. Επιπλέον, η μόνη ουσιαστική διαφορά μεταξύ ενός ζώου συναισθηματικής υποστήριξης και ενός απλού κατοικίδιου ζώου είναι η προϋπόθεση ότι το ζώο πρέπει να συνταγογραφείται από επαγγελματία υγείας για ασθενή με ψυχιατρικά συμπτώματα (Kruger & Serpell, 2010).

2.3.1 Δραστηριότητες μέσω Ζώων (Animal-Assisted Activities, AAA)

α) Εννοιολογικός Προσδιορισμός

Οι δραστηριότητες που υποστηρίζονται από ζώα (AAA) ορίζονται ως

«Η συμμετοχή ζώων σε δραστηριότητες που παρέχουν κίνητρα, ψυχαγωγικά, εκπαιδευτικά ή/και θεραπευτικά οφέλη για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής ανθρώπων».

Αυτό ισχύει για δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν ζώα και οι οποίες παρέχονται από εκπαιδευμένους επαγγελματίες, βοηθητικό προσωπικό και εθελοντές σε διάφορα περιβάλλοντα για ζώα που πληρούν τις απαιτήσεις συγκεκριμένων προτύπων. Χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι δεν έχει συγκεκριμένο θεραπευτικό σκοπό. Είναι επίσης μια αυθόρμητη διαδικασία, που δεν βασίζεται σε συγκεκριμένο σχέδιο (Kruger & Serpell, 2010, σ. 34).

β) Στόχος είναι η εφαρμογή της ζωικής διαμεσολάβησης στην αντιμετώπιση κρίσεων (Θύματα καταστροφών και αγνοούμενοι, φυσικές καταστροφές, κακοποίηση παιδιών, απαγωγές, εξαφανίσεις, τρομοκρατία). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για ψυχαγωγικούς σκοπούς αλλά και ως παρέμβαση σε οργανικές ασθένειες και ιατρικά επείγοντα περιστατικά (παραμελημένη φαρμακευτική αγωγή, επιληψία, αναπηρία, χρόνιες και μη χρόνιες ασθένειες), ως βοήθημα για άτομα με αισθητηριακές διαταραχές (π.χ. τύφλωση, κώφωση, απώλεια ακοής), (www.crisisresponsecanines.org;) (Foreman & Crosson, 2012- Hart & Yamamoto, 2015. Kelly & Cozzolino, 2015- Morrison, 2007- www.petpartners.org; Shubert, 2012a- Walsh, 2009). Επισημαίνεται επίσης η βελτίωση σε παιδιά με κινητικές διαταραχές και σύνθετες διαταραχές του κεντρικού νευρικού συστήματος, όπως η εγκεφαλική παράλυση (Kruger & Serpell, 2010).

γ) Ζώα υπηρεσίας.

Η πρώτη συστηματική βιβλιογραφία σχετικά με τη χρήση των ζώων υπηρεσίας δημοσιεύτηκε κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, όπου χρησιμοποιήθηκαν για την ανεύρεση τραυματισμένων στρατιωτών και αποτελεί την πρώτη καταγεγραμμένη περίπτωση χρήσης τους στην ιστορία του κλάδου των υπηρεσιών. Η χρησιμότητά τους αποδείχθηκε για πρώτη φορά στην πρώτη περίπτωση όπου χρησιμοποιήθηκαν για την αναζήτηση αγνοούμενων στρατιωτών κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και επεκτάθηκε το 1927 από την Αμερικανίδα φιλόδοξη Dorothy Harrison Justice, ως μέσο βοήθειας για τα άτομα με προβλήματα όρασης. Η Ντόροθι Χάρισον Τζάστις, αναρωτήθηκε αν οι σκύλοι θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως μέσο για τη βοήθεια των ατόμων με προβλήματα όρασης. Η επιθυμία της αυτή εκπληρώθηκε το 1929, όταν ιδρύθηκε το Seeing Eye, το οποίο εκτρέφει σκύλους-οδηγούς για τους τυφλούς. Αργότερα, στα μέσα του 20ου αιώνα, το έργο του άρχισε να αποδίδει θετικά αποτελέσματα. Η εκπαίδευση των σκύλων-οδηγών παρήγαγε θετικά αποτελέσματα και τα ζώα αυτά μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως βοηθοί για τα άτομα με αναπηρία. Αυτό έγινε αντιληπτό και από οργανώσεις για άτομα με διάφορες αναπηρίες, όπως η Canine Companions for Independence, η οποία ιδρύθηκε

το 1975. Το 1982 δημιουργήθηκε η οργάνωση Hearing Dogs for Deaf people για άτομα με αναπηρία. Το 1987 δημιουργήθηκαν οι Σκύλοι Βοήθειας για Κωφούς και άτομα με απώλεια ακοής (Tedeschi et al., 2015). Το 1987, η Assistance Dogs International ανέπτυξε ορισμούς, απαιτήσεις και έναν κώδικα δεοντολογίας (Fossum, 2012).

Ορισμός: Το 2010, η ADA, όρισε σαν ζώο υπηρεσίας *«κάθε ζώο το οποίο εξατομικευμένα εκτελεί και διεκπεραιώνει έργα προς όφελος ενός ατόμου, με σωματική, αισθητηριακή, νοητική ή ψυχική αναπηρία»*. Απαραβίαστη προϋπόθεση είναι το έργο που θα τελούν τα ζώα, να είναι σε άμεση συνάρτηση με το είδος της αναπηρίας που έχει το άτομο. Σε περιπτώσεις μάλιστα που το άτομο αυτό είναι ένα παιδί με αυτισμό ή ένας ενήλικας με νόσο Alzheimer, ο χειριστής του ζώου μπορεί να είναι και ο φροντιστής του νοσούντα. Συνακόλουθα, το ζώο υπηρεσίας και ειδικότερα το σκυλί υπηρεσίας θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένο για να εκτελεί αυτό το καθήκον και να μην έχει αντιδράσεις συνώνυμες με την φύση του καθώς και με τον δεσμό του με τον άνθρωπο (μη οριοθέτηση, παροχή συντροφικότητας-ασφάλειας, συναισθηματική υποστήριξη), (Hart & Yamamoto, 2015; Mills & Yeager, 2012, σελ 12).

Είδη: Η ADA εντάσσει ως είδος ζώων υπηρεσίας, τα σκυλιά (Mills & Yeager, 2012) και τείνουν να χρησιμοποιούνται και άλλα είδη ζώων (γάτες, άλογα, πίθηκοι), (Cole, 2009) ειδικά σε ψυχικές παθήσεις. Οι συνηθέστερες φυλές σκύλων που χρησιμοποιούνται για ζώα υπηρεσίας, είναι οι μεσαίου και μεγάλου μεγέθους φυλές, όπως τα Labradors, τα Golden Retrievers και οι γερμανικοί ποιμενικοί (German shepherds) (Tedeschi et al., 2015). Επίσης σύμφωνα με την ADA, η μοναδική εξαίρεση ζώων πέρα από τους σκύλους, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ζώα υπηρεσίας και που τους επιτρέπεται η είσοδος σε δημόσιους χώρους είναι τα πόνι (Mills & Yeager, 2012).

Πρόσβαση & Γενικοί κανόνες, σχετιζόμενοι με ζώα υπηρεσίας:

Οι γενικοί κανόνες που σχετίζονται με τα ζώα υπηρεσίας, αφορούν την απαγόρευση της απομάκρυνσης του ζώου υπηρεσίας από τον χείριστή του.

Συνακόλουθα, σε επίπεδο πρόσβασης, τα ζώα υπηρεσίας επιτρέπεται να έχουν πρόσβαση σε όλες τις περιοχές ή εγκαταστάσεις ενός δημόσιου ή ιδιωτικού φορέα όπου πολίτες, ή συμμετέχοντας σε υπηρεσίες, προγράμματα ή δραστηριότητες, μπορούν να προσέλθουν (Mills & Yeager, 2012). Ωστόσο, σε μέρη που απαιτείται άσηπτο περιβάλλον (χειρουργεία) δεν επιτρέπεται η προσέλευση τους (τήρηση αποστείρωσης), (ADA, 2010).

Κατηγορίες – Ζώα υπηρεσίας για άτομα με αναπηρία (Fossum, 2013, Mills & Yeager, 2012- Tedeschi et al., 2015),

- Για μερικώς ή ολικώς τυφλά άτομα: σκύλοι οδηγοί (assistance in).
- Για άτομα που είναι κωφά ή βαρήκοα: σκύλοι βοηθοί(σκύλοι για κωφά ή βαρήκοα άτομα, π.χ. προειδοποίηση ακουστικών βοηθημάτων για θορύβους).
- Για άτομα με επιληψία: σκύλος συναγερμού επιληπτικών κρίσεων (ανιχνεύει αύρες).
- Για άτομα με διαβήτη: ένας σκύλος συναγερμού διαβήτη (βοηθά κατά τη διάρκεια και με υπογλυκαιμικές κρίσεις)
- Άτομα με κινητικές διαταραχές: σκύλοι βοήθειας για άτομα με κινητικές διαταραχές (προστασία από ατυχήματα που σχετίζονται με την κινητικότητα, βοήθεια στο σπίτι, βοήθεια στα ταξίδια κ.λπ.)
- Για διάφορες ψυχικές διαταραχές: ψυχιατρικά ζώα παροχής υπηρεσιών (Psychiatric Service Dogs- PSD).

2.3.2 Δραστηριότητες με τη βοήθεια ζώων και ψυχικές διαταραχές

Οι παρεμβάσεις ψυχικής υγείας με τη βοήθεια ζώων είναι παρεμβάσεις που έχουν σχεδιαστεί για να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής ενός ατόμου παρέχοντας ευκαιρίες για παρακίνηση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία και θεραπευτικά οφέλη, (Morrison, 2007). Οι δραστηριότητες αυτές δεν έχουν συγκεκριμένο σκοπό και είναι σαφείς. Ως συνέπεια του τελευταίου, το περιεχόμενο της επίσκεψης δεν είναι προκαθορισμένο, η απόφαση είναι αυθόρμητη και οι διαμεσολαβητές αυτών των παρεμβάσεων δεν

υποχρεούνται να τηρούν λεπτομερή αρχεία σχετικά με την πορεία της επίσκεψης. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορούν να πραγματοποιηθούν από οποιονδήποτε από τους ακόλουθους επαγγελματίες:

Ειδικά εκπαιδευμένοι και διαπιστευμένοι επαγγελματίες (επαγγελματίες ψυχικής υγείας, νοσηλευτές, λογοθεραπευτές, εκπαιδευτικοί, φυσιοθεραπευτές, κοινωνικοί λειτουργοί, ή β) εθελοντές (π.χ. πιστοποιημένοι βοηθοί εκπαιδευτών, προσωπικό κέντρων κατάρτισης, εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί) (Jackson, 2012- Morrison, 2007), όσοι έχουν λάβει τουλάχιστον προηγούμενη κατάρτιση και εκπαίδευση για τη διεξαγωγή τέτοιων επισκέψεων και έχουν λάβει τουλάχιστον ένα προκαταρκτικό επίπεδο προετοιμασίας και εκπαίδευσης για τη διεξαγωγή αυτών των επισκέψεων (Kelly & Cozzolino, 2015).

Στόχος είναι να εφαρμοστεί η βοήθεια, σε ψυχιατρικά ιδρύματα, σε οίκους ευγηρίας, σε τερματικές εγκαταστάσεις, σε νοσοκομειακές επισκέψεις, σε κέντρα ημερήσιας φροντίδας, σε διάφορες εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης, σε πεδία μάχης, αεροδρόμια και πανεπιστημιουπόλεις (διαχείριση γεγονότων άγχους), σε σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ακόμη και σε σωφρονιστικά ιδρύματα (προγράμματα με βάση τις φυλακές).

Σε χώρους περιβαλλοντικών καταστροφών (π.χ. φυσικά γεγονότα) καθώς και σε διάφορες εγκαταστάσεις αναψυχής (π.χ. χώροι εκπαίδευσης σκύλων, ενυδρεία σε εμπορικά κτίρια), (Foreman & Crosson, 2012- www.crisisresponsecanines.org, Foreman & Crosson, 2012- Kelly & Cozzolino 2015- Morrison, 2007- Shubert, 2012a- Walsh, 2009).

i) Ζώα ψυχικής υγείας (Ζώα παροχής ψυχιατρικών υπηρεσιών).

Η πιο συνηθισμένη χρήση είναι για συναισθηματική δυσφορία και άλλες καταστάσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα συνηθισμένο για την κατάθλιψη, αλλά περιλαμβάνει επίσης τις αγχώδεις διαταραχές (π.χ. διαταραχή μετατραυματικού στρες, διαταραχή πανικού, τετραπλή φοβία, οξεία αντίδραση σε τραύμα). Το είδος των ζώων υπηρεσίας που χρησιμοποιούνται είναι κατά κύριο λόγο σκύλοι, αλλά προτιμώνται επίσης μικρές και μεσαίου μεγέθους φυλές. Παραδείγματα επιλογών είναι τα τεριέ Γιορκσάιρ και τα Τσιουάουα,

καθώς και οι γερμανικοί ποιμενικοί και τα μαστίφ. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια προτιμώνται ιδιαίτερα ζώα όπως τα άλογα, οι γάτες και οι πίθηκοι (Cole, 2009- Tedeschi et al.2015).

Ως αποτέλεσμα, η Διεθνής Οργάνωση για την Ευημερία των Ζώων - Διεθνής Ένωση Συνεργατών Σκύλων Βοήθειας (International Association of Assistance Dog Partners - IAADP) υποστηρίζει ότι υπάρχουν τέσσερις θεματικές περιοχές στις οποίες μπορούν να εκπαιδευτούν και να παρασχεθούν σκύλοι παροχής ψυχιατρικών υπηρεσιών.

Οι ακόλουθοι τομείς καλύπτουν δραστηριότητες που αποσκοπούν στη μείωση του αρνητικού φορτίου των ψυχικών διαταραχών και των ψυχολογικών καταστάσεων, ιδίως για όσους πάσχουν από διαταραχή μετατραυματικού στρες και διαταραχή στρες και κατάθλιψη. Η ομάδα-στόχος είναι τα άτομα που πάσχουν από διαταραχή άγχους, κατάθλιψη και άλλα συμπτώματα.

Αντιμετώπιση της συναισθηματικής δυσφορίας και υποστήριξη της ασφάλειας (Tedeschi et al., 2015):

- Παροχή βοήθειας σε καταστάσεις κρίσης,
- Παροχή φαρμακευτικής αγωγής: ανακούφιση από τα συμπτώματα του PTSD (ναυτία, ζάλη, αίσθημα δύσπνοιας)
- Μεταφορά τηλεφώνων σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως παρενέργειες της φαρμακευτικής αγωγής, κρίσεις πανικού ή σκέψεις αυτοκτονίας, χρησιμοποιώντας ένα hands-free K-9 Rescue - μια ειδική τηλεφωνική συσκευή στις ΗΠΑ.
- Να είναι σε θέση να κατανοεί τις χειρονομίες του χειριστή όσον αφορά την υπερδοσολογία φαρμάκων και τις μη λεκτικές ικανότητες.
- Να είναι σε θέση να παρέχει ισορροπία σε άτομο που μπορεί να ζαλιστεί ή να πέσει λόγω λήψης ψυχοτρόπων φαρμάκων, αλλά να μπορεί επίσης να ξυπνήσει τον χειριστή σε περίπτωση λιποθυμίας λόγω υπερβολικής δόσης ή λιποθυμίας λόγω διαβήτη.

- Αντιμετώπιση της ξηροστομίας (παροχή νερού ή άλλων υγρών).
- Εξασφάλιση ότι μπορεί να κληθεί ένα οικείο πρόσωπο κατά τη χορήγηση φαρμάκων και της υπνηλίας.
- Να είναι σε θέση να ξυπνήσει έναν αναισθητο χειριστή.
- Απόσπαση της προσοχής από συναισθηματικά στρεσογόνες καταστάσεις
- Η ικανότητα απόσπασης της προσοχής από συμπτώματα ψυχικής δυσφορίας. (Υπνωση και υπναγωγικές ψευδαισθήσεις, αναδρομές στο παρελθόν, αυτοκτονικές σκέψεις).
- Προάγει την πρωινή αφύπνιση σε άτομα με διαταραχές του κιρκάδιου ρυθμού, ως αποτέλεσμα διαφόρων ψυχιατρικών συμπτωμάτων (π.χ. στέρηση, λήθαργος, κρίσεις πανικού).
- Πρόληψη και αντιμετώπιση της συναισθηματικής υπερφόρτωσης στο χώρο εργασίας.
- Μπορεί να βοηθήσει τους χειριστές να βρουν το δρόμο τους σε διάφορους χώρους. (Σε περιόδους πανικού ή χάους, ο χειριστής μπορεί να βρει εξόδους από διάφορα μέρη, π.χ. ξενοδοχεία, σχολικές αίθουσες, εστιατόρια κ.λπ.)

Διαταραχή μετατραυματικού στρες.

- Τα άτομα που πάσχουν από διαταραχή πανικού αναφέρουν ότι το σώμα του σκύλου ασκεί πίεση στο στομάχι και το στήθος του εκπαιδευτή, η οποία έχει ηρεμιστική δράση.

- Βελτιώνουν την ασφάλεια των ατόμων που πάσχουν από διαταραχή μετατραυματικού στρες. (π.χ. σεξουαλική κακοποίηση, πόλεμος), λόγω του αισθήματος αδυναμίας τους.

Οι αρνητικές αναμνήσεις, η συναισθηματική ευερεθιστότητα και τα γενικότερα αισθήματα ανασφάλειας. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν την παροχή ασφάλειας στο σπίτι, η διαχείριση του φόβου σε δημόσιους χώρους, ο αποκλεισμός πιθανών δραστών κ.λπ.

Κυριότερα προγράμματα που ενσωματώνουν σκυλιά υπηρεσίας:

Αποτελούν προγράμματα που εντοπίζονται κυρίως στην Αμερική και ενσωματώνουν σκυλιά υπηρεσίας. Ενδεικτικά προγράμματα που ανήκουν σε αυτήν τη θεματική είναι και αυτά που αφορούν παρεμβάσεις για τους Αμερικανούς βετεράνους (πόλεμος του Ιράκ κ.α). Η σκοπιμότητά τους είναι η ψυχολογική αποφόρτιση των βετεράνων στρατιωτικών που υποφέρουν από πολλά μετατραυματικά συμπτώματα λόγω μείζονων ψυχοτραυματικών γεγονότων (τραυματισμοί κεφαλής, κινητικές αναπηρίες, βιασμοί κ.α), (Hart & Yamamoto, 2015). Στα περισσότερα προγράμματα, το καθηκοντολόγιο των σκυλιών υπηρεσίας αποτελούν ουσιαστικά τα 4 θεματικά πεδία τα οποία και αναπτύχθηκαν πρωτίτερα: την παροχή βοήθειας σε μια κατάσταση κρίσης, την παροχή βοήθειας σε καταστάσεις που σχετίζονται με την λήψη ψυχιατρικής αγωγής, την αποφόρτιση σε καταστάσεις συναισθηματικής έντασης και την ενίσχυση ασφάλειας (Froling, 2003). Επίσης σε πολλά από αυτά τα προγράμματα, οι βετεράνοι που συμμετέχουν, εκπαιδεύουν τα σκυλιά υπηρεσίας με σκοπό να βοηθήσουν τους άλλους βετεράνους, (Hart & Yamamoto, 2015).

- Ένα τέτοιο ανάλογο πρόγραμμα αποτελεί το Paws for Purple Hearts, το οποίο ιδρύθηκε το 2008. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα βετεράνοι με τέτοιες ψυχικές εκδηλώσεις (αναβιώσεις, συναισθηματικό μούδιασμα κ.α (www.pawsforpurplehearts.org) ανάμεσα σε άλλες δράσεις, εκπαιδεύουν σκυλιά υπηρεσίας τα οποία μεταγενέστερα είναι διαθέσιμα σε άλλους βετεράνους με παρόμοια ψυχικά προβλήματα. Η διαδικασία της εκπαίδευσης είναι θεραπευτική για αυτά τα άτομα και αποτελεί πολλές φορές και πράξη παραδειγματισμού για άλλους συμμετέχοντες. Συνακόλουθα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει ψυχιατρική παρακολούθηση (λήψη φαρμάκων, συμβουλευτική) για τους βετεράνους και παράλληλα υφίσταται και κτηνιατρική παρακολούθηση για τα σκυλιά υπηρεσίας (Hart & Yamamoto, 2015).

- Σε αναλογία με το προηγούμενο πρόγραμμα, είναι και το Warrior Canine Connection (WCC), www.warriorcanineconnection.org το οποίο και δημιουργήθηκε το 2011 στην περιοχή Maryland των ΗΠΑ. Η δράση του στοχεύει σε βετεράνους με PTSD και τραυματικές βλάβες εγκεφάλου, για τις οποίες εκδηλώσεις υφίσταται μεγάλη συννοσηρότητα για αυτοκτονικό ιδεασμό. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα, του οποίου η

λειτουργία αποτελεί συμπληρωματική θεραπευτική παρέμβαση του στρατιωτικού ιατρικού κέντρου 'Walter Reed National Military Medical Center (WRNMMC)' www.wrnmmc.carmc.mil, στα επόμενα έτη βοήθησε θεραπευτικά περίπου 3000 άτομα (πολιτικό προσωπικό και βετεράνους), με διακριτά σημαντικά οφέλη (ομαλή επανένταξη στην κοινωνία κ.α) (Tedeschi, Sisa, Olmert, Parish-Plass, & Yount, 2015).

2.3.3 Θεραπεία μέσω Ζώων (Animal-Assisted Therapy, AAT)

Εννοιολογικός Προσδιορισμός:

Τα ζώα αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτής της θεραπευτικής διαδικασίας. Προκειμένου να συμμετάσχουν σε αυτή τη θεραπευτική διαδικασία, εισέρχονται σε συγκεκριμένες συνθήκες (IAHAIO, 2014). Σύμφωνα με τον αναθεωρημένο ορισμό της IAHAIO αλληλεπίδρασης ανθρώπου-ζώων, η θεραπεία μέσω των ζώων ορίζεται ως εξής: "Είναι μια εστιασμένη, δομημένη και καλά σχεδιασμένη θεραπευτική παρέμβαση. Καθοδηγείται και παρέχεται από παρόχους ιατρικών, εκπαιδευτικών και επαγγελματιών σε θέματα υγείας και ανθρωπιστικών επιστημών". Οι στόχοι της θεραπείας είναι η προαγωγή και η βελτίωση της σωματικής, γνωστικής, συμπεριφορικής και κοινωνικοοικονομικής λειτουργίας στον ανθρώπινο χώρο, ώστε να προωθήσει και να βελτιώσει την κοινωνικοοικονομική λειτουργία στην ανθρώπινη σφαίρα" (Fine, 2015, σ. 416).

Κατηγοριοποιείται ως: Θεραπεία με τη βοήθεια ζώων από την Pet Partners και ταξινομείται ως εξής :

- Θεραπευτική ενσωμάτωση των ζώων μέσω της κοινωνικής εργασίας (Animal – Assisted Social Work).
- Εργοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων (Animal-Assisted Occupational Therapy).
- Φυσικοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων (Animal-Assisted Physical Therapy).
- Λογοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων (Animal-Assisted Speech Therapy).

- Ενσωμάτωση των ζώων μέσω της συμβουλευτικής (animal-mediated counselling).

Στόχοι - Εφαρμογές: σε οργανικό επίπεδο και σε ιατρικά περιβάλλοντα, οι κυριότερες είναι οι ακόλουθες:

- Η μείωση του καρδιαγγειακού κινδύνου και της αρτηριακής πίεσης και βελτίωση του λιπιδαιμικού προφίλ σε νοσηλευόμενους ασθενείς (λόγω της σωματικής κινητοποίησης), (Dimitrijevic, 2009- Cevizci et al., 2013).

- Βελτίωση των κινητικών διαταραχών (παιδιά-ενήλικες), (Kruger & Serpell, 2010), ως γρήγορη λύση για τη νευρολογική αποκατάσταση, όπως η εγκεφαλική παράλυση (Serpell, 2013).

- Ως διαμεσολαβητής ταχύτερης ανάρρωσης από οργανική νόσο.

- Μειώνει την ανάγκη για αναλγητικά σε ορισμένους ασθενείς με ιστορικό προηγούμενων παρεμβάσεων.(Cevizci et al.2013).

- Βελτιώνει τον πόνο (Skeath, Jenkins, McCullough, Fine, & Berger, 2015) και μειώνει την ένταση των συμπτωμάτων νοσηλείας (Cohen, 2015).

-Βελτιώνει την φροντίδα σε ασθενείς με χρόνιες παθήσεις και στο τέλος της ζωής τους και σε παιδιά και ενήλικες (π.χ. AIDS, νεοπλάσματα) (Cevizci et al., 2013- Skeath et al., 2015).

- Ανίχνευση του καρκίνου, του διαβήτη και των επιληπτικών κρίσεων, μέσω των ειδικών αισθητηριακών ικανοτήτων των θεραπευτικών ζώων (Walsh, 2009).

- Συμπερασματικά, τα ζώα μπορούν να βελτιώσουν την επικοινωνία, μεταξύ των νοσηλευόμενων ασθενών και του προσωπικού, (Cevizci et al.2013).

2.3.4 Θεραπεία μέσω Ζώων και Ψυχικές διαταραχές

Το πρόγραμμα χαρακτηρίζεται από τον καθορισμό ατομικών στόχων για κάθε άτομο και την καταγραφή και αξιολόγηση της επίτευξής τους. Μπορεί να εφαρμοστεί μέσω της ατομικής αξιολόγησης και της εξατομίκευσης για την καταγραφή της προόδου. Ορίζεται (Dimitrijevic,

2009) και υλοποιείται σύμφωνα με τις ατομικές ανάγκες του κάθε ατόμου. Εάν ένα ζώο μεσολαβεί μεταξύ ενός διαπιστευμένου θεραπευτή και ενός θεραπευόμενου ατόμου, ορίζονται α) οι ατομικές ανάγκες του κάθε ατόμου (μία προς μία) ή β) μια ομάδα που ορίζεται ως ενδιάμεση μεταξύ του διαπιστευμένου θεραπευτή και του θεραπευόμενου ατόμου (Kelly & Cozzolino, 2015; Chandler, 2005). Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότερες από αυτές τις παρεμβάσεις προσαρμόζονται στις ανάγκες του θεραπευτή και αποτελούν συμπληρωματικά εργαλεία στα θεραπευτικά προγράμματα και ενσωματώνουν μεμονωμένους ασθενείς ή πληθυσμούς με παρόμοιες ασθένειες ή δυσλειτουργίες. (Kelly & Cozzolino, 2015).

Επαγγελματίες ψυχικής υγείας, νοσηλευτές, φυσιοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, λογοθεραπευτές, εκπαιδευτικοί, κοινωνικοί λειτουργοί κ.λπ. επιβλέπουν και ενσωματώνουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ζώων και ασθενών, την αλληλεπίδραση μεταξύ του ζώου και του θεραπευτή και ενσωμάτωση του θεραπευτικού ζώου σε διάφορες μορφές της θεραπευτικής διαδικασίας, ανάλογα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις του ασθενούς.

Τα ζώα υπηρεσίας χρησιμοποιούνται επίσης:

- Στην οικογένεια (ομάδες οικογενειακής υποστήριξης για παιδιά με δυσκολίες συμπεριφοράς, κακοποίηση, αναπτυξιακές αναπηρίες) (Chandler, 2005).
- Σε χώρους περιβαλλοντικών καταστροφών (σεισμοί) (Dimitrijeviz, 2009)
- Σε φυλακές και κέντρα κράτησης ανηλίκων.
- Σε ειδικά προγράμματα για νέους με ιστορικό παραβατικότητας ή εγκληματικότητας (Chandler, 2005).
- Τέλος, σε ιδιωτικές κλινικές, (Hart & Yamamoto, 2015).

(i) Ζώα θεραπείας

Η σποραδική χρήση θεραπευτικών ζώων παρατηρήθηκε για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Εκείνη την εποχή, ο Αμερικανός δεκανέας William Wynne και ο σκύλος του Smokey συμμετείχαν σε πολλές αποστολές και συνέβαλαν καθοριστικά στην ανεύρεση και ψυχαγωγία πολλών τραυματισμένων στρατιωτών και για περίπου 12 χρόνια μετά συμμετείχαν σε διάφορα προγράμματα θεραπείας

σε νοσοκομεία και τους περιέθαλπαν (Fossum, 2012). Έκτοτε, έχουν καταγραφεί διάφορα ιστορικά ορόσημα.

Αργότερα ιδρύθηκε η οργάνωση Therapy Dogs International (TDI) από τη νοσηλεύτρια Elaine Smith και ξεκίνησε η συστηματική εκπαίδευση των ζώων θεραπείας, εφιστώντας την προσοχή στις θετικές επιπτώσεις της εκπαίδευσης των ζώων θεραπείας στην υγεία των ζώων. Επιβεβαιώθηκαν οι θετικές επιδράσεις σε πολλές οργανικές και ψυχικές παραμέτρους νοσηλευόμενων ασθενών. Το 1982, ιδρύθηκε από τη Nancy Stanley το Tender Loving Care Animal Center (πρόγραμμα για παιδιά με αναπηρίες). Πρόκειται για ένα πρόγραμμα για παιδιά με αναπηρίες, όπου πολλά από τα ζώα φιλοξενούνται σε σχολεία και νοσοκομεία.

Η συμμετοχική θεραπεία με ζώα έχει εξελιχθεί σε θεραπεία με πολλά διαφορετικά είδη ζώων, συμπεριλαμβανομένων των γατών και των κουνελιών. Τα ζώα αποτελούν μέρος του θεραπευτικού προγράμματος και αλληλεπιδρούν σε ατομικό ή ομαδικό πλαίσιο. Αλληλεπιδρούν σε ατομική ή ομαδική βάση για να βοηθήσουν στην ανακούφιση της κατάστασης και στην επίτευξη των στόχων της θεραπείας του ασθενούς (Schubert, 2012b).

Συγκεκριμένα, το 2010, ένας Αμερικανός δικηγόρος ο John Ensminger, σύμβουλος σε νομικά θέματα που αφορούν σκύλους και τους χειριστές τους, το 2010, όρισε το ζώο θεραπείας ως "ένα ζώο το οποίο, μαζί με τον χειριστή του, επισκέπτεται ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων, με σκοπό την απελευθέρωσή τους από νοσοκομειακό ή ιδρυματικό περιβάλλον, τη νόσο Αλτσχάιμερ ή άλλες καταστάσεις". Τα θεραπευτικά ζώα μερικές φορές χρησιμοποιούνται μεμονωμένα ως μέρος ενός θεραπευτικού προγράμματος και συχνά χρησιμοποιούνται για να βοηθήσουν και να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους που συμμετέχουν στο πρόγραμμα" (Shubert, 2012a, σ. 21),

Είδη: υπάρχει ποικιλία στη χρήση των θεραπευτικών ζώων, με τα πιο συνηθισμένα είδη να είναι οι σκύλοι, λόγω των ιδιαίτερων επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων τους (Dimitrijević, 2009). Άλογα, γάτες, είναι σε θέση να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς με τον άνθρωπο που βρίσκεται σε οργανική ή ψυχική αναπηρία. Ζώα που θεωρείται ότι έχουν ισχυρούς δεσμούς με τον άνθρωπο, όπως άλογα,

γάτες, δελφίνια, κουνέλια, πτηνά, κατσίκες, χάμστερ, ινδικά χοιρίδια, πάπιες, κότες, μικρά γουρουνάκια, αγελάδες, χρησιμοποιούνται επίσης στη ζωοθεραπεία, αλλά και κάποια άλλα ζώα όπως οι πίθηκοι, οι χελώνες και οι σαύρες.

Αξιοσημείωτα είναι τα αποτελέσματα μιας μελέτης που διεξήχθη το 1998 στο Ινστιτούτο Sanita της Μπολόνια σχετικά με το ποια είδη ζώων είναι τα πιο κοινά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι σκύλοι ήταν το πιο συνηθισμένο είδος ζώου που χρησιμοποιείται ως θεραπευτικό ζώο (77%), ακολουθούμενα από τα κουνέλια (9%) και τις κατσίκες (4%) τις γάτες (4%) και άλλα είδη ζώων (6%) (Altschiller, 2011).

Σε αντίθεση με προηγούμενα, τα άγρια και εξωτικά ζώα, όπως τα φίδια και τα κουνάβια, δεν είναι κατάλληλα για χρήση ως ζώα θεραπείας και γενικά δεν περιλαμβάνονται σε πολλά προγράμματα ζωοθεραπείας. Ο αποκλεισμός τους ενισχύεται επίσης από το γεγονός ότι τα φίδια δεν προστατεύονται νομικά σε πολλές πολιτείες των ΗΠΑ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η συμπεριφορά τους σε κοντινή απόσταση από τον άνθρωπο είναι απρόβλεπτη και ο κίνδυνος τραυματισμού τα καθιστά νομικά απροστάτευτα σε πολλές πολιτείες των ΗΠΑ (Altschiller, 2011).

(ii) Υποτύποι ζωντανών θεραπειών και η ανάπτυξή τους στις ψυχικές διαταραχές

Εννοιολογικός ορισμός:

Στην παρούσα ενότητα παρατίθενται οι υποτύποι της ζωικής θεραπείας σε σχέση με την εφαρμογή τους σε ψυχικές διαταραχές και ψυχολογικά συμπτώματα. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στη Συμβουλευτική με τη βοήθεια ζώων "AAT-C", καθώς έχει εκτεταμένη θεωρητική βάση σε επίπεδο ψυχοθεραπείας. Αυτό συμβαίνει διότι διαθέτει εκτεταμένη θεωρητική βάση συγκρίσιμη με την ψυχοθεραπεία,

1) Θεραπευτική ενσωμάτωση των ζώων μέσω της κοινωνικής εργασίας (Animal-Assisted Social Work). Κοινωνική Εργασία: ασκείται κυρίως από κοινωνικούς λειτουργούς και βασίζεται στις αρχές της βασικής ιδέας ότι τα ζώα συντροφιάς αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του οικογενειακού συστήματος. Συνεπώς, τα ζώα θεραπείας χρησιμοποιούνται από τους κοινωνικούς λειτουργούς, για να μπορούν εύκολα να εισαχθούν σε

δυσλειτουργικές οικογένειες με τη βοήθεια πάντα ενός κοινωνικού λειτουργού. Αυτό μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο. Επιπλέον, το θεραπευτικό ζώο έχει αποδειχθεί ότι είναι λειτουργικά χρήσιμο για πολλές ηλικιακές ομάδες και πληθυσμούς. Έχει επίσης αποδείξει τη λειτουργική του χρησιμότητα στη διευκόλυνση της επανένταξης πολλών ηλικιακών ομάδων και πληθυσμών. Τα ζώα θεραπείας προωθούν την αποκατάσταση (Risley-Curtiss, 2010).

(II) Εργοθεραπεία με τη βοήθεια ζώων: πρόκειται για μια θεραπευτική παρέμβαση με τη χρήση θεραπευτικών ζώων και η οποία καθοδηγείται από έναν εργοθεραπευτή. Στόχος είναι η απόκτηση ικανοτήτων όπως

α) κινητικές (αδρές, λεπτές κ.λπ.),

β) σωματικές

β) νευρομυϊκές (π.χ. μυϊκή δύναμη),

γ) ισορροπία, επικοινωνία

δ) αντιληπτικές-ψυχοκοινωνικές λειτουργίες

ε) αισθητηριακές (απτικές, οπτικές, ακουστικές)

στ) γνωστικές (γνωστικό απόθεμα, επίλυση προβλημάτων).

ζ) αντιληπτική επεξεργασία (οπτικοχωρική αντίληψη),

η) αισθητηριακές (απτική, οπτική, ακουστική, χωρική αντίληψη)

θ) αναπνευστική λειτουργία (βελτίωση της διαφραγματικής αναπνοής),

(VanFleet, Fine, O'Callaghan, Mackintosh, & Gimeno, 2015).

(III) Θεραπευτική ενσωμάτωση των ζώων μέσω της φυσικοθεραπείας (Animal-Assisted Physical Therapy): ασκείται κυρίως από φυσιοθεραπευτές και αποσκοπεί στην αποκατάσταση μιας σειράς κινητικών διαταραχών, αναπηριών και τραυματισμών. Αυτό περιλαμβάνει, για παράδειγμα, ασθενείς με αυτισμό, υπερκινητικότητα, επέκταση οργάνων, ασθενείς με εγκεφαλική αγγειακή νόσο κ.λπ. (Walsh, 2009).

IV) Θεραπευτική ενσωμάτωση των ζώων μέσω της λογοθεραπείας (Animal-Assisted Speech)

Ασκείται από λογοθεραπευτές. Περιλαμβάνει περιπτώσεις μαθησιακών δυσκολιών, συμπεριλαμβανομένης της καθυστερημένης γλωσσικής ανάπτυξης, και διαταραχών του φάσματος του αυτισμού. Επιπλέον, αναφέρεται ότι σε αυτόν τον πληθυσμό, η παρέμβαση μπορεί να

παρακινήσει τα παιδιά, να προσφέρει ψυχαγωγία και να τα αποσπάσει από τις αναπηρίες τους (VanFleet et al., 2015).

V) Θεραπευτική χρήση του μοντέλου υπηρεσιών διαβίωσης επαγγελματική-παραεπαγγελματική (AAT service model) ασκείται μεταξύ επαγγελματιών και παραεπαγγελματιών, με πιστοποιημένους εκπαιδευτές να συνεργάζονται με εργαζόμενους που ανήκουν στο επάγγελμα, για την παροχή μιας ολοκληρωμένης παρέμβασης για τη δια βίου θεραπεία (ΙΑΗΑΙΟ, 2014).

VI) Θεραπευτική ενσωμάτωση των ζώων μέσω της συμβουλευτικής (Animal – Assisted Συμβουλευτική με τη βοήθεια ζώων (Animal-Assisted Counselling 'AAT-C'): είναι η χρήση των ζώων ως θεραπευτικό εργαλείο στη συμβουλευτική διαδικασία που παρέχεται από ψυχιάτρους, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς. Είναι γεγονός ότι τα ζώα στη συμβουλευτική διαδικασία παίζουν συχνά πολλούς διαφορετικούς ρόλους.

Το πιο σημαντικό είναι ότι κάθε θεραπευτικό ζώο, ανεξάρτητα από την ονομασία του, είναι θεραπευτικό ζώο επειδή εξυπηρετεί τον ίδιο σκοπό. Συγκεκριμένα, είναι ένα τρίτο μέρος μεταξύ του θεραπευτή και του θεραπευόμενου, ενσωματωμένο στη συμβουλευτική. Χρησιμοποιείται από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας με γενικό στόχο την ασφάλεια, την παρακίνηση και την αποκατάσταση (Chandler, 2005- Oren & Parish-Plass, 2013).

iii) Θεραπευτική ένταξη των ζώων μέσω Συμβουλευτικής

(Animal - Assisted Counseling)

Από τη θεωρία στην Πράξη:

Το πιο συχνά χρησιμοποιούμενο ζώο στο πλαίσιο της συμβουλευτικής είναι ο σκύλος. Αυτό οφείλεται όχι μόνο στην κοινωνική ευελιξία και την εκπαιδευσιμότητά τους, αλλά και στην ανάγκη τους να αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπους, γεγονός που ενισχύει τον δεσμό μεταξύ ανθρώπων και

σκύλων. Η πιο κατάλληλη φυλή για εκπαίδευση είναι το κόκερ σπάνιελ, λόγω της ευκινησίας του.

Άλλα ζώα που ακολουθούν στη σειρά είναι τα άλογα, τα οποία είναι επίσης κατάλληλα για παιγνιοθεραπεία και μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεμονωμένα ή σε ομάδες (Οικογενειακή παιγνιοθεραπεία). Οι συμβουλευτικές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν και γάτες (Chandler, 2005- VanFleet, 2015). Σκοπός-εφαρμογή: Χρησιμοποιείται για μια ποικιλία ψυχικών διαταραχών και ψυχολογίας.

Ωστόσο, ειδικότερα, τα άτομα που μπορεί να ωφεληθούν από τη συμβουλευτική είναι τα (Chandler, 2005- Cole, 2009- Cole, 2009). Grandin, Fine, O'Hara (Carlisle & Bowers, 2015- Martin & Farnum, 2002- Limond, Bradshaw, & Cormack, 1997):

- Άτομα που αναζητούν ψυχολογική υποστήριξη και επιθυμούν μια πιο εναλλακτική προσέγγιση.
- Άτομα με αρνητικές πεποιθήσεις και σκέψεις (π.χ. έλλειψη αυτοεκτίμησης).
- Άτομα που έχουν βιώσει τραυματικά γεγονότα ζωής.
- Άτομα που παρουσιάζουν διαταραχή μετατραυματικού στρες (π.χ. βετεράνοι).
- Παιδιά με μαθησιακές και κοινωνικές δυσκολίες.
- Άτομα με εθισμούς, ιδίως αλκοολισμό.
- Ιδιαίτερα για παιδιά που γεννιούνται με σύνδρομο "εμβρυϊκού αλκοολισμού", τα οποία στη συνέχεια αναπτύσσουν μια σειρά από συμπτώματα.
- Άτομα με συμπεριφορικές, αναπτυξιακές, κινητικές και αισθητηριακές διαταραχές κ.λπ.
- Ασθενείς με συμπτώματα στέρησης (π.χ. ηλικιωμένοι που ζουν με βραχυχρόνια ή μακροχρόνια φροντίδα).
- Ασθενείς που νοσούν σε τελικό στάδιο (π.χ. παιδιά με νεοπλασίες, AIDS κ.λπ.).
- Κρατούμενοι με συμπτώματα ευερεθιστότητας, επιθετικότητας και παραβατικότητας.
- Παιδιά και έφηβοι με αυτισμό, σύνδρομο υπερκινητικότητας, σύνδρομο Down κ.λπ.

- Άτομα με άγχος και κατάθλιψη.
- Άτομα με διατροφικές διαταραχές.
- Νέοι με αποκλίνουσα συμπεριφορά.
- Άτομα με ψύχωση ή άνοια.

Η συμβουλευτική μέσω ζώων μπορεί να εφαρμοστεί σε πολλά περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων, χρησιμοποιώντας μια ποικιλία τεχνικών συμβουλευτικής και άλλα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, καθώς και σε νοσοκομεία, ιδιωτικές κλινικές και πολλά άλλα περιβάλλοντα (Chandler, 2005).

Θεραπευτές και χειριστές:

Ειδικότερα, οι θεραπευτές είναι πιο ικανοί να προβλέψουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις ενός ζώου. Επιπλέον, ο δεσμός που δημιουργείται μεταξύ του θεραπευτή και του ζώου συμβάλλει στην επιτάχυνση της συμβουλευτικής διαδικασίας και ο ασθενής είναι ένας παρατηρητής ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Η έμφαση δίνεται στη σχέση που δημιουργείται μεταξύ του θεραπευτή και του ζώου. Μια θετική ατμόσφαιρα μεταξύ του θεραπευτή και του ζώου δημιουργεί ένα αίσθημα ασφάλειας και εμπιστοσύνης από τον θεραπευτή προς τον ασθενή (Tedeschi et al., 2015). Στη δεύτερη προσέγγιση, ο θεραπευτής πραγματοποιεί συνεδρίες παρουσία του εκπαιδευμένου ζώου θεραπείας και του ασθενή.

Πρόκειται για τη διεξαγωγή συνεδριών παρουσία του εκπαιδευμένου ζώου θεραπείας και του εντεταλμένου χειριστή του. Απαιτεί έναν χειριστή που μπορεί να δημιουργήσει δεσμό μεταξύ του ζώου θεραπείας και του ασθενούς. Ο χειριστής πρέπει να είναι σε θέση να δημιουργήσει δεσμό μεταξύ του ζώου θεραπείας και του ασθενούς υπό την επίβλεψη του συμβουλευτικού θεραπευτή. Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι ότι οι θεραπευτές μπορούν να παρέχουν συμβουλευτική χωρίς να έχουν δικό τους ζώο θεραπείας. Ο θεραπευτής δεν χρειάζεται να κατέχει ο ίδιος το ζώο θεραπείας. Επιπλέον, ο εκπαιδευτής ζώων πρέπει, στο πλαίσιο της παρέμβασης να εφαρμόζει τεχνικές που είναι πέρα από την εξειδίκευση του θεραπευτή (π.χ. περιποίηση των ζώων, εκπαίδευση των ζώων και άλλες δραστηριότητες), (Cole, 2009).

Στη συνέχεια έχουν εντοπιστεί διάφορα μειονεκτήματα και ελλείψεις αυτής της μορφής προσέγγισης. Συγκεκριμένα, α) ο θεραπευτής πρέπει να λάβει την άδεια του ασθενούς, προκειμένου να διατηρηθεί το απόρρητο του ασθενούς, β) ο θεραπευτής πρέπει να εμπιστεύεται τόσο τον χειριστή όσο και το θεραπευτικό ζώο, γ) Οι θεραπευτές που ακολουθούν αυτό το δεύτερο μοντέλο συμβουλευτικής πρέπει να βρουν έναν οργανισμό ή ένα πρόγραμμα που μπορεί να παρέχει διαπιστευμένους χειριστές. Τέτοιοι οργανισμοί είναι η Delta Society και το Therapy Dogs International (TDI), (Cole, 2009).

Εναλλακτικά, όταν δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν ζώα στη συμβουλευτική διαδικασία, οι συνεδρίες μπορούν να διεξαχθούν με τη χρήση συμβολισμών (π.χ. αφήγηση παραμυθιών, κουκλοθέατρο, δραστηριότητες παιχνιδιού, φωτογραφικές δραστηριότητες). Σε τέτοιες περιπτώσεις θα πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η χρήση συμβολικών αναφορών έχει ιδιαίτερη εφαρμογή στα παιδιά (Chandler, 2005).

Βασικές τεχνικές και οφέλη της θεραπευτικής ενσωμάτωσης μέσω της συμβουλευτικής.

Τα οφέλη της χρήσης των ζώων στη συμβουλευτική αναδεικνύονται από την ποικιλία των τεχνικών που χρησιμοποιούνται. Οι τεχνικές αυτές είναι οι εξής:

Οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι.

Τεχνικές διευκόλυνσης της αφής: ο θεραπευτής ενθαρρύνει τον ασθενή να αγγίξει ή να χαϊδέψει το ζώο.

Ο θεραπευτής μπορεί να ενθαρρύνει την αλληλεπίδραση μεταξύ του ασθενούς και του ζώου ενθαρρύνοντας το ζώο να εκφράσει και να προβάλλει θετικά συναισθήματα (Fine, O'Callaghan, Chandler & Pichot, 2010- O'Callaghan, 2008).

Θεραπεία βάδισης: ο θεραπευτής περπατά με τον ασθενή.

Ο θεραπευτής περπατά με τον ασθενή συνοδευόμενος από ένα ζώο θεραπείας. Οι αυθόρμητες θετικές αντιδράσεις του ζώου, συζητούνται με τον ασθενή. (π.χ. φιλικότητα). Αυτή η τεχνική είναι πιο αυθόρμητη. Σε συνδυασμό με περιβαλλοντικά ερεθίσματα (π.χ. φύση), η τεχνική αυτή ενισχύει τις θετικές ψυχολογικές εκδηλώσεις στον ασθενή. Μπορεί να

οδηγήσει τον ασθενή μακριά από το πρόβλημα του και να διευκολύνει τη συμβουλευτική διαδικασία με τον θεραπευτή, (Fine et al,2011).

Τεχνική εκπαίδευσης του ζώου από τον ασθενή (διδασκαλία υπακοής και κόλπα):

Σε αυτή την τεχνική, ο ασθενής καλείται να εκπαιδεύσει το ζώο (π.χ. ασκήσεις ακρίβειας, τρόπους συμπεριφοράς κ.λπ) Ο ασθενής επικαλείται αυτή τη διαδικασία της τήρησης των κανόνων, της μάθησης και, στην πραγματικότητα, της αλλαγής συμπεριφοράς στην προσωπική του κατάσταση. Ειδικότερα, παρακινεί τον ασθενή να ελέγξει τις παρορμήσεις του και να επιτύχει τους προσωπικούς του στόχους και τους δίνει μια αίσθηση ανεξαρτησίας και ικανοποίησης. Η συγκεκριμένη αυτή τεχνική χρησιμοποιείται επίσης σε θεραπευτικά προγράμματα που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για άτομα όπως οι βετεράνοι πολέμου (π.χ. εθισμός, παραβατικότητα, διαταραχή μετατραυματικού στρες κ.λπ.), νέοι με αποκλίνουσα συμπεριφορά και κρατούμενοι φυλακών και είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε θεραπευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε άτομα με αποκλίνουσα συμπεριφορά (Chandler, 2005; (O'Callaghan, 2008). Για μη ανταποκρινόμενους ασθενείς που δεν είναι έτοιμοι να δώσουν πληροφορίες σχετικά με το αυτοβιογραφικό τους ιστορικό και τις ανάγκες τους, ο θεραπευτής μπορεί να παρέχει τη γενεαλογία του θεραπευτικού ζώου (pedigree) που εμπλέκεται στη συμβουλευτική τους. Οι ασθενείς παρακινούνται από τη διαδικασία και τις πληροφορίες που παρέχονται. Ο ασθενής αισθάνεται πιο άνετα με τη διαδικασία και τις παρεχόμενες πληροφορίες, όσον αφορά τον θεραπευτή και το ζώο του. (Chandler, 2005).

Συμβολική απόδοση (δημιουργία μεταφορών): Πρόκειται για μια τεχνική κατά την οποία ο θεραπευτής χρησιμοποιεί μεταφορικές λέξεις, εικόνες, φωτογραφίες και ιστορίες που σχετίζονται μεταξύ τους. Τα ζώα χρησιμοποιούνται έτσι ώστε ο θεραπευτής να μπορεί να επικοινωνήσει με τον ασθενή. Έτσι, ο ασθενής μπορεί να χρησιμοποιεί εικόνες και μεταφορές για να επικοινωνήσει με τον θεραπευτή. Μέσω αυτής της διαδικασίας ο ασθενής μπορεί να βιώσει μια μεγαλύτερη αίσθηση αποδοχής. Ταυτόχρονα, αυτή η συμβολική διαδικασία μπορεί να αποσπάσει τον ασθενή από τα προβλήματά του. Σε πολλές περιπτώσεις,

ο συμβολισμός δημιουργεί επίσης έναν υποσυνείδητο δεσμό μεταξύ του θεραπευτή και του ασθενούς (Chandler, 2005- O'Callaghan, 2008).

Αφήγηση ιστοριών: πρόκειται για μια τεχνική που χρησιμοποιείται κυρίως στη θεραπεία προβλημάτων ψυχικής υγείας. Η πιο συνηθισμένη προσέγγιση είναι ο θεραπευτής να διεξάγει έμμεσες συνεντεύξεις μέσω ενός θεραπευτικού ζώου. Στην περίπτωση αυτή το ζώο είναι ένας μη επικριτικός ακροατής και η παρουσία του δεν αποτελεί απειλή για το παιδί, αλλά λειτουργεί ως μέσο προβολής των συναισθημάτων του. Η τεχνική αυτή αποσκοπεί στη συλλογή πληροφοριών και είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για ευάλωτα και δυσπρόσιτα παιδιά, που έχουν βιώσει σοβαρό τραύμα, όπως σεξουαλική κακοποίηση. Συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία, ο θεραπευτής χρησιμοποιεί ένα θεραπευτικό ζώο για να ρωτήσει το παιδί σιωπηρά ερωτήσεις μέσω ενός θεραπευτικού ζώου. Για παράδειγμα, ο θεραπευτής μπορεί να πάρει πληροφορίες για την ηλικία του παιδιού με αυτόν τον τρόπο και για τραυματικά γεγονότα, όπως ο βιασμός (π.χ. "Ο Μπάστερ θέλει να μάθει πόσο χρονών είσαι. Θα θέλει να μάθει την ηλικία σου και ο Μπάστερ θα θέλει να του ψιθυρίσεις στο αυτί τι συνέβη εκείνο το βράδυ" (O'Callaghan, 2008 σ. 25).

Αυθόρμητη αλληλεπίδραση: πρόκειται για μια τεχνική που πολλοί θεραπευτές ενσωματώνουν και χρησιμοποιούν με τα θεραπευτικά ζώα και τελικά στοχεύει στην εγκαθίδρυση μιας σύνδεσης με τον ασθενή. Η τεχνική αυτή βασίζεται στην αρχή της δημιουργίας μιας σύνδεσης μεταξύ του ασθενούς και της αλληλεπίδρασης και του αυτόματου δεσμού που συνήθως δημιουργείται μεταξύ του ζώου και του θεραπευτή, με τα πρώτα (τις περισσότερες φορές τα σκυλιά) να ενεργούν αυθόρμητα για να τα φέρουν πιο κοντά στον άνθρωπο. Βασίζεται επίσης στα αποτελέσματα διάφορων μελετών και σε έρευνες που έχουν δείξει τις θετικές επιδράσεις των ζώων στον άνθρωπο, τόσο οργανικές (μείωση της αρτηριακής πίεσης, μείωση της ταχυκαρδίας) όσο και ψυχοκοινωνικές. Στην προσέγγιση αυτή, ο θεραπευτής δεν δίνει συμπεριφορικές οδηγίες στο ζώο, αλλά παρατηρεί το ζώο να δείχνει ενθουσιασμό (π.χ. αγκαλιάζει τον σκύλο) και να αλληλεπιδρά με τον ασθενή (O'Callaghan, 2008).

Θεραπεία παιχνιδιού με τη βοήθεια ζώων (AAPT). Γενική περιγραφή: Η παιγνιοθεραπεία είναι μια τεχνική που συνήθως επικεντρώνεται στα παιδιά

και τις οικογένειές τους, αν και μερικές φορές προσφέρεται ως προσέγγιση και για άτομα άλλων ηλικιών. Στο πλαίσιο αυτής της τεχνικής, το παιχνίδι χρησιμοποιείται συνήθως σε ένα πλαίσιο παιχνιδιού, αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και για άλλους τύπους θεραπείας (VanFleet et al., 2015).

Η Ένωση για την Προώθηση της Παιγνιοθεραπείας (APT) ορίζει την παιγνιοθεραπεία ως "τη συστηματική χρήση ενός θεωρητικού πλαισίου για τη Μελέτη του Παιχνιδιού και την Παιγνιοθεραπεία (APA) η οποία επιτρέπει στους εκπαιδευμένους θεραπευτές να αξιοποιούν τη θεραπευτική αξία του παιχνιδιού για να βοηθήσουν στην πρόληψη ή την επίλυση της ψυχοκοινωνικής δυσφορίας των ασθενών.

Για την πρόληψη ή την επίλυση της ψυχοκοινωνικής δυσφορίας των ασθενών και την επίτευξη ομαλής ανάπτυξης και εξέλιξης, καθώς το παιχνίδι συνδέεται άμεσα με τις ψυχοκοινωνικές δυσκολίες, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη και την εξέλιξη των παιδιών. Για τα παιδιά, αποτελεί μια φυσιολογική διαδικασία στην ανάπτυξη και τη διαμόρφωσή τους, κατά την οποία το παιδί επικοινωνεί, αναπτύσσει δεξιότητες, βιώνει εμπειρίες και συναισθήματα και χτίζει τη δική του προσωπικότητα, κοινωνικοποιείται με φίλους, γεγονός που διευκολύνει τη μετέπειτα κοινωνικοποίησή του και γενικότερα, συμβάλλει στη μάθηση, την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμησή του (Gleave & Cole-Hamilton, 2012).

Η παιγνιοθεραπεία επιτρέπει στους εκπαιδευμένους θεραπευτές να βοηθήσουν τα παιδιά να εκφράσουν και να επεξεργαστούν τις συναισθηματικές δυσκολίες, με μια φυσική, παιγνιώδη διαδικασία (Melson, 2003). Στο επίπεδο της θεραπευτικής χρήσης των ζώων: θεραπευτές όπως ο Winnicott (1971), πίστευαν ότι το παιδικό παιχνίδι δημιουργούσε έναν ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της εσωτερικής ζωής του παιδιού και της πραγματικότητας, όπου αναδύεται η φαντασία. Η επικοινωνία μεταξύ ενηλίκων και παιδιών απαιτεί ένα " τρίτο μέρος" για να τους συνδέει και να κάνει τα παιδιά να αισθάνονται την παρουσία ενός « τρίτου μέρους», ενώ ταυτόχρονα δίνει στα παιδιά μια αίσθηση ασφάλειας. Παράλληλα, ο McMahon (1992) επέκτεινε τη θεωρία του Winnicott και πρότεινε ότι αυτό το αναλυτικό τρίτο μέρος θα μπορούσε να

είναι μια δραστηριότητα, ένα ζώο ή απλώς το παιχνίδι. Για τον ίδιο λόγο που το παιχνίδι έχει μεγάλη αξία για τα παιδιά, η αλληλεπίδραση μεταξύ του ζώου και του παιδιού έχει μεγάλη αξία. Από τη μία πλευρά, η αλληλεπίδραση μεταξύ παιδιού και ζώου είναι εξαιρετικά σημαντική, επειδή δημιουργεί έναν μοναδικό δεσμό μεταξύ παιδιού και ζώου, καθώς τα ζώα είναι συχνά μεταβατικά αντικείμενα ή μέσα προβολής, γεγονός που τους επιτρέπει να προβάλλουν τα συναισθήματα του παιδιού (Parish-Plash, 2013, σελ. 81, 91, 92). Άλλοι θεραπευτές, όπως ο παιδοψυχολόγος Boris Levinson, κατανόησαν τη σημασία αυτής της σύνδεσης και άρχισαν να ενσωματώνουν τα ζώα στο παιχνίδι.

Συγκεκριμένα, συνειδητοποίησαν ότι τα ζώα μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο ακόμη και για τα πιο δυσπροσάρμοστα παιδιά, επειδή τα ζώα προσελκύουν την προσοχή των παιδιών και τα ενθαρρύνουν να εξερευνήσουν. Το τελευταίο, από μόνο του, είναι διαδικασία ψυχοθεραπείας.

Η ψυχοθεραπεία με ζώα είναι ένα θεραπευτικό εργαλείο για την αντιμετώπιση εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων, καθώς και για τον κατευνασμό διαφόρων δυσκολιών συμπεριφοράς (Melson, 2001-Parish Plash, 2013).

Οι κύριες θεωρίες της ψυχοθεραπείας και η ανάπτυξή τους στη θεραπευτική ολοκλήρωση

- Θεωρία επικεντρωμένη στην προσωπικότητα.

Προσωποκεντρική θεωρία: η οποία αναπτύχθηκε από τον Αμερικανό ψυχολόγο Carl F. Rogers (1902-1987). Σε αυτή την προσέγγιση, οι επαγγελματίες χρησιμοποιούν μια μη κατευθυντική προσέγγιση στο γενικό πλαίσιο της συμβατικής συμβουλευτικής για να βοηθήσουν τους ανθρώπους να θεραπεύουν τους ασθενείς. Συγκεκριμένα, ο θεραπευτής δεν κατευθύνει τον ασθενή ή τη συνεδρία. Προϋπόθεση για την προσέγγιση αυτή είναι η ασφάλεια που νιώθει ο ασθενής. Οι θεραπευτές δεν δίνουν συμβουλές στους ασθενείς, αλλά τους βοηθούν να αποδεχτούν τον εαυτό τους, να γίνουν θετικοί και να λύσουν τα εσωτερικά τους προβλήματα (Tudor & Worrall, 2006).

- Γνωστική συμπεριφορική θεωρία:

Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στις θεωρίες του Aaron T. Beck και χαρακτηρίζεται από τις ακόλουθες διαδικασίες. Γνωστική συμπεριφορική θεραπεία (ΓΣΘ), μια διαδικασία ψυχοεκπαίδευσης που κατευθύνεται από τον θεραπευτή σε σχέση με τον ασθενή. Η προσέγγιση του θεραπευτή βασίζεται στην προσέγγιση του ασθενούς στη θεραπεία όσον αφορά την ενίσχυση των θετικών πεποιθήσεων (γνωστικών) σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής.

Θεραπεία με τη βοήθεια ιπποειδών (CAT)

Η θεραπεία με τη βοήθεια ιπποειδών είναι μια γνωστή και διαδεδομένη μέθοδος θεραπείας, ειδικά στον τομέα των ψυχικών διαταραχών και των ψυχολογικών συμπτωμάτων (Cevizci et al,2013- Latera & Abrams, 2015). Το ιδιαίτερο όφελος του αλόγου ισχύει τόσο στις παραδοσιακές θεραπευτικές προσεγγίσεις με άλογα όσο και στη συμβουλευτική και πρέπει να περιγραφεί λεπτομερώς. Η αξία της αλληλεπίδρασης ανθρώπου και αλόγου αναγνωρίζεται και εξυμνείται εδώ και αιώνες (Hausberger, Roche, Henry, & Visser, 2008).

Ιστορική αναδρομή

Η αρχαία ελληνική περίοδος θεωρείται ιστορικό ορόσημο, καθώς οι Έλληνες ιππείς ήταν πεπεισμένοι ότι η ιππασία μπορούσε να βελτιώσει τη σωματική και ψυχική υγεία. Ωστόσο, χαρακτηριστικές είναι και οι μυθολογικές επιρροές. Ένα συμβολικό παράδειγμα είναι ο Κένταυρος. Οι Κένταυροι είναι μισό άλογο μισό άνθρωπος που πίστευαν ότι είχαν γνώσεις θεραπείας και ιατρικής (Hard. 1997),

Στην αρχαία λογοτεχνία, ο Ιπποκράτης εξήρε επίσης τις επιδράσεις της ιππασίας στον άνθρωπο. Πίστευε ότι οι ρυθμικές κινήσεις του αλόγου είχαν θεραπευτικά αποτελέσματα. (Granados & Agís, 2011). Ως αποτέλεσμα, κατά τον Μεσαίωνα οι θετικές επιδράσεις της ιππασίας και η σημασία της αναγνωρίστηκαν και σε έργα καλλιτεχνικής έκφρασης (Latella & Abrams, 2015). Οι πρώτες απόπειρες τεκμηρίωσης των θεραπευτικών

επιδράσεων της ιππασίας στον άνθρωπο έγιναν σε κέντρα ιππασίας στη Δανία και τη Νορβηγία. Καταγράφηκαν οι θεραπευτικές επιδράσεις της χρήσης της ιππασίας στον άνθρωπο.

Ακολούθησε το 1952 η πρώτη Δανή αναβάτης, η Liz Hartel, η οποία λέγεται ότι ήταν η πρώτη γυναίκα που χρησιμοποίησε την ιππασία στη Δανία. Η Liz Hartel έγινε στη συνέχεια Ολυμπιονίκης στην ιππασία. Το 1943, προσβλήθηκε από πολιομυελίτιδα και αναγκάστηκε να ζήσει σε αναπηρικό καροτσάκι. Ωστόσο, στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Ελσίνκι, κέρδισε ένα ασημένιο μετάλλιο. Αργότερα αναφέρθηκε ο θεραπευτικός ρόλος της ιππασίας στην ανάρρωσή της. Η περίπτωση αυτής της αθλήτριας προσέλκυσε τις θεραπευτικές επιδράσεις των αλόγων στην ιατρική κοινότητα της εποχής. Ως αποτέλεσμα, στη δεκαετία του 1960, η ιατρική επιστήμη των αλόγων είχε ως αποτέλεσμα να αρχίσει να ασχολείται με τη θεραπεία μέσω των ιπποειδών.

Στον Καναδά και στις Ηνωμένες Πολιτείες, το άλογο άρχισε να χρησιμοποιείται ως μέσο αποκατάστασης και αναψυχής για πολλά άτομα με αναπηρίες (Snyder et al., 2007). Ήταν ένας Γερμανός γιατρός, ο Heipelz, στη δεκαετία του 1970, και συγκεκριμένα το 1977, ο οποίος έθεσε την επιστημονική βάση για τη θεραπευτική του επίδραση και κατηγοριοποίησε τις χρήσεις του, τη δεκαετία του 1970, ιδίως το 1977. Το μοντέλο του συστηματοποίησε τη θεραπευτική χρήση των αλόγων σε επίπεδο ιατρικής, ψυχολογίας, εκπαίδευσης και τεχνικών ιππασίας και η πρώτη εφαρμογή του αναπτύχθηκε για παιδιά με συμπεριφορικές και συναισθηματικές δυσκολίες. Η ανάπτυξη του μοντέλου αυτού έγινε με τη βοήθεια των ζώων, των οποίων η συμπεριφορά ήταν πολύ σημαντική. Η αλληλεπίδραση με το άλογο ήταν ο κυρίαρχος παράγοντας για την εφαρμογή αυτού του μοντέλου σε αυτές τις κατηγορίες. Ήταν η αλληλεπίδραση με το άλογο και όχι ο τρόπος με τον οποίο έμαθαν να ιππεύουν. Το πρόγραμμα Hypertha διακρινόταν από τη διεπιστημονική του σύνθεση, ειδικοί ιατροί, ειδικοί εκπαιδευτικοί, ειδικοί στην ιππασία, το οποίο ήταν πρωτοποριακό για την εποχή του (Latella & Abrams, 2015).

Αυτά και πολλά άλλα ιστορικά ορόσημα έχουν εξωραΐσει την επαφή αλόγου-ανθρώπου και έδωσαν την ευκαιρία να προχωρήσουμε

προς την καλλιέργεια εννοιών όπως η εμπιστοσύνη, η σύνδεση και η μη λεκτική επικοινωνία. (Porter-Wenzlaff, 2007).

Γενικά χαρακτηριστικά: Διεξάγεται συνήθως σε εσωτερικούς χώρους με άλογα. Επίσης, συχνά διεξάγεται σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο, οπότε μπορεί να συμμετέχει όλη η οικογένεια.

Θεραπεία: Μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε άλογα είτε γαϊδούρια (Jackson, 2012). Η συνιστώμενη απόσταση είναι περίπου 20 μέτρα, κατά τη διάρκεια της οποίας ο ασθενής, το άλογο και ο χειριστής αποτελούν μια ενιαία ομάδα. Επιπλέον, οι θεραπευτικές παρεμβάσεις συνιστώνται δύο έως τρεις φορές την εβδομάδα (Dimitrijević, 2009). Η ομάδα-στόχος της ιππικής θεραπείας είναι κυρίως άτομα με αισθητηριακές και κινητικές αναπηρίες, αν και μπορεί να εφαρμοστεί και σε πολλούς άλλους πληθυσμούς. Ειδικότερα, οι ασθενείς μπορούν να βιώσουν μια μοναδική αλληλεπίδραση με το άλογο, τόσο κατά την ιππασία όσο και κατά την περιποίηση του αλόγου. Αυτό δημιουργεί μια ιδιαίτερη σχέση και σαφή επικοινωνία μεταξύ του ατόμου και του αλόγου μέσω επικοινωνίας. Ως αποτέλεσμα, ο ασθενής βιώνει ικανοποίηση και κίνητρα, τα οποία συμβάλλουν τελικά στην ύφεση διαφόρων συμπτωμάτων (Dimitrijevic, 2009). Συγκεκριμένα, στο επίπεδο της φροντίδας των αλόγων, η διαδικασία αυτή ενισχύει τον δεσμό με το άτομο, συμβάλλει επίσης στην ανάπτυξη και βελτίωση των αισθητηριακών λειτουργιών του αλόγου (ώραση, ακοή, όσφρηση και αφή). Παράλληλα, σε επίπεδο ιππασίας, τόσο η ίδια η διαδικασία σύνδεσης της σέλας με το άλογο όσο και η ανάβαση και η επακόλουθη επιτάχυνση καλλιεργούν και βελτιώνουν τις αισθητηριακές λειτουργίες. Η ιππασία έχει θετική επίδραση ιδίως στο νευρομυϊκό σύστημα του ασθενούς. Η συνεχής δόνηση βελτιώνει τον συντονισμό των ώμων και των αγκώνων, την ευελιξία των μυών. (Dimitrijevic, 2009; Jackson 2012). Επίσης η ιππασία προωθεί την ατομικότητα στην αντίληψη του ασθενούς για το σώμα του.

Ωστόσο, μαζί με τις θετικές επιδράσεις και τα οφέλη των θεραπευτικών προσεγγίσεων με τη μεσολάβηση αλόγων, υπάρχουν και άλλα οφέλη, αλλά υπάρχουν και προφανή μειονεκτήματα, καθώς ενδέχεται

να υπάρξει αυξημένος κίνδυνος ατυχημάτων για τον άνθρωπο, σε σύγκριση με τις θεραπείες με άλλα είδη ζώων.

Σημαντικές εφαρμογές σε ψυχικές διαταραχές και ψυχολογικά συμπτώματα:

- Αυτισμός και διαταραχή ελλειμματικής προσοχής και υπερκινητικότητας (Cumella & Συνεργάτες, 2009).
- Εθισμός (Cody, Steiker, & Szymandera, 2011).
- Μετατραυματικά γεγονότα σε βετεράνους πολέμου και επιζώντες πολεμικού τραύματος.
- Τραυματικά γεγονότα ζωής (π.χ. πένθος, κακοποίηση), (Froeschle, 2009- MacLean, 2011- Latella & Abrams, 2015).
- Μαθησιακές δυσκολίες (Johnson, 2009- Macauley & Gutierrez, 2004).
- Διαταραχές πρόσληψης τροφής (Cumella & Simpson, 2004).
- Κατάθλιψη, αγχώδεις διαταραχές (Parker, Roy, & Eysers, 2003), ψυχώσεις (Corring, Lundberg, & Rudnick, 2013).

Οι διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με αυτή τη θεραπεία και την παροχή της είναι οι εξής (α) EAGALA (Equine Assisted Equine Assisted Growth and Learning Association (EAGALA) (www.eagala.org), (β) PATH INTERNATIONAL (Διεθνής Ένωση Ιπποθεραπευτών) (www.pathintl.org). Η Ένωση Ψυχικής Υγείας μέσω Ιπποειδών της Αμερικής, Inc. (EFMHA) ανέπτυξε μια νέα μορφή θεραπείας με τη μεσολάβηση των αλόγων και δημιουργήθηκε η North American Riding for the Handicapped Association 'NARHA' (Βόρειοαμερικανική Ένωση Ιππασίας για τα άτομα με ειδικές ανάγκες 'NARHA'). Η συσσώρευση ερευνητικών στοιχείων σχετικά με τις θεραπευτικές επιδράσεις των αλόγων στα άτομα με αναπηρίες έχει συμβάλει στη διεύρυνση της κατανόησης της ιππασίας για τα άτομα με αναπηρίες.

Θεραπευτική ενσωμάτωση των ιπποειδών στα προγράμματα ψυχοθεραπείας (Equine) με ιπποειδή (Equine Therapeutic Integration in Psychotherapy Programmes (Equine Facilitated/Assisted Psychotherapy 'EFP/EAP'): μέθοδος ψυχοθεραπείας που χρησιμοποιείται από τους σημαντικότερους οργανισμούς στον τομέα της ιππασίας. Η EFP/EAP είναι μια μορφή ψυχοθεραπείας που ενσωματώνει το άλογο στη θεραπευτική

διαδικασία η οποία ασχολείται με τα άλογα, και την περιποίηση τους, καθώς και με την ιππασία για άτομα με αναπηρία που χρησιμοποιούν αναπηρικά αμαξίδια. Αυτές οι δραστηριότητες δεν αποτελούν τον στόχο της θεραπείας, αλλά μάλλον ένα μέσο για να δημιουργήσει ο θεραπευτής μια σχέση με το άλογο, ώστε να επιτύχει ψυχοθεραπευτικούς στόχους.

Η Epona Quest Worldwide είναι ένας οργανισμός που έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη αυτής της προσέγγισης το 1977 και στοχεύει στην αλλαγή των δυσλειτουργικών πεποιθήσεων ενός ατόμου. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος παρέχονται μια σειρά από εκπαιδευτικά προγράμματα και ταυτόχρονα παρέχει στους αποφοίτους την ευκαιρία να εφαρμόσουν αυτή την προσέγγιση στην πράξη. Παρόμοιες δραστηριότητες εφαρμόζει και η EAGALA

Καθώς τα άλογα είναι ζώα που επιδεικνύουν πίστη και αφοσίωση, αλλά και επειδή έχουν την ικανότητα να παρατηρούν και να ανταποκρίνονται στη μη λεκτική επικοινωνία, είναι επίσης ένα μέσο προβολής των πιο προσωπικών αναγκών του ασθενούς, την οποία υποστήριξε και ο Freud αναγνωρίζοντας την ισχυρή συμβολική σύνδεση που διέπει τη σχέση μεταξύ ανθρώπων και αλόγων (Trotter, 2012). Εκτός από την θεραπεία ενός φάσματος διαταραχών και ψυχολογικών καταστάσεων, συμπεριλαμβανομένων των προβλημάτων συμπεριφοράς, η ιππασία χρησιμοποιείται θεραπευτικά και στις διαταραχές, του συνδρόμου υπερκινητικότητας και του αυτισμού στα παιδιά, στην κατάχρηση ουσιών, στις διατροφικές διαταραχές, την κατάθλιψη, τις αγχώδεις διαταραχές, και τις διαταραχές μετά την αποκατάσταση μετατραυματικού στρες.

Συμπερασματικά, λόγω του γεγονότος ότι δεν συμπεριφέρονται όλα τα άλογα με τον ίδιο τρόπο, η προϋπόθεση είναι ότι το άλογο που χρησιμοποιείται σε αυτή την προσέγγιση, πρέπει να είναι εκπαιδευμένο, ήρεμο και φιλικό προς τον άνθρωπο (Cole, 2009).

- Δραστηριότητες με υποβοήθηση του αλόγου (ΔΥΑ): Οι δραστηριότητες με τη βοήθεια του αλόγου είναι δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχει το άλογο του ασθενούς. Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν: Θεραπευτική ιππασία, ιππική δεξιοτεχνία, ιππασία σε λόφους, άσκηση συντονισμού του αναβάτη και ασκήσεις ισορροπίας, επιδείξεις αλόγων και ιππικές

παραστάσεις. Είναι μια θεραπευτική προσέγγιση που παρέχεται από φυσιοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, λογοθεραπευτές, ψυχολόγους και ψυχιάτρους.(<http://www.americanhippotherapyassociation.org/>).

Οι διεργασίες στο νευρικό σύστημα του ασθενή, συμβάλλουν στη συναισθηματική έκφραση, στην ικανότητα μάθησης, στη συμπεριφορά και στη φυσιολογική συμμετοχή στο περιβάλλον. Οι θεραπευτικοί στόχοι επιτυγχάνονται μέσω της επαφής μεταξύ του σώματος του ασθενούς και του σώματος του αλόγου (Joseph et al., 2016). Συγκεκριμένα, στο επίπεδο της σωματικής επαφής, η θερμότητα που παράγεται από την επιφάνεια του αλόγου αυξάνει τη θερμοκρασία του σώματος του ασθενούς. Η θερμότητα που παράγεται από την επιφάνεια του αλόγου στο σώμα του ασθενούς μπορεί να προκαλέσει μυϊκή χαλάρωση και να βελτιώσει τη σπαστικότητα που υπάρχει σε πολλές ασθένειες με κινητικά συμπτώματα (π.χ. εγκεφαλική παράλυση). Επιπλέον, στον τομέα της ιππασίας μπορούν να εντοπιστούν δύο κύρια φαινόμενα:

(α) Κατά τη διάρκεια της ιππασίας, ο αναβάτης κινεί τους μύες. Σε μια 10λεπτη ιππασία, ο αναβάτης βιώνει περίπου 500-1000 μυϊκές κινήσεις,

β) Τα άλογα κινούνται προς τρεις κατευθύνσεις (εμπρός-πίσω, αριστερά-δεξιά, πάνω-κάτω), οι οποίες μεταδίδονται στον αναβάτη με τη μορφή δονήσεων, προσφέροντας ισορροπία, ευελιξία, ομαλοποίηση της σπαστικότητας, σταθερότητα, έλεγχο της κίνησης. Αντενδείξεις για θεραπευτική ιππασία και συνεδρίες ιπποθεραπείας είναι ασθένειες όπως η επιληψία, η σκολίωση, η εξάρθρωση ισχίου, οι αλλεργίες.

Η χρήση της ιπποθεραπείας στην Ελλάδα:

Ο Σύνδεσμος Θεραπευτικής Ιππασίας Ελλάδας ιδρύθηκε το 1992 ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός για τη θεραπευτική ιππασία στην Ελλάδα, και αποτελείται από εθελοντές, προπονητές και εκπαιδευτές ιππασίας, γυμναστές, φυσιοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς και άλλους ειδικούς. Η Ελληνική Εταιρεία Θεραπευτικής Ιππασίας (ΕΛ.Ε.Θ.ΙΠ.) αποτελείται από φυσιοθεραπευτές, και ιδρύθηκε με στόχο τη δημιουργία σύγχρονου θεραπευτικού πλαισίου για την βελτίωση λειτουργικών δεξιοτήτων ατόμων με αναπτυξιακές ή νευρολογικές διαταραχές. Επιπλέον, ένα άλλο παράδειγμα δημόσιου ιδρύματος στην

Ελλάδα είναι το διαπιστευμένο κέντρο "ΙΠΠΟΣΤΗΡΙΞΗ" Λαγκαδά, το οποίο ιδρύθηκε το 2013 (Θεσσαλονίκη, www.ippostirixi).

Οι δραστηριότητες όλων αυτών των οργανισμών (κερδοσκοπικών και μη κερδοσκοπικών) περιλαμβάνουν την εκπαίδευση και την πιστοποίηση νέων χειριστών και προγράμματα συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης για τα υφιστάμενα μέλη.

Θεραπεία με τη χρήση γατών.

Οι οικόσιτες γάτες, όπως και οι γάτες στην άγρια φύση, χρησιμοποιούνται συχνά στο πλαίσιο της συμβουλευτικής (AAT-C), αλλά χρησιμοποιούνται συνήθως σε παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν ζώα. Η ηρεμία που επιδεικνύουν, η συνήθειά τους να αγγίζουν και η ανάγκη τους για παρουσία είναι χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν την ψυχοθεραπευτική διαδικασία (Cole, 2009- Wells, Rosen, & Walshaw, 1997). Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ενσωματώνονται όλο και περισσότερο στις εγκαταστάσεις μακροχρόνιας φροντίδας. Η παρουσία τους τείνει να βελτιώνει την κατάθλιψη και τη μοναξιά και δημιουργεί μια ατμόσφαιρα εγγύτητας και ζεστασιάς (Chandler, 2005). Αυτό τείνει να βελτιώνει την κατάθλιψη και τη μοναξιά στους ηλικιωμένους (Altschiller, 2011).

Κύρια χαρακτηριστικά της θεραπευτικής διαδικασίας με τους ηλικιωμένους:

Το κύριο χαρακτηριστικό της θεραπευτικής διαδικασίας με τις γάτες είναι η απλή παρουσία στο χώρο, σε αντίθεση με την απαιτούμενη αλληλεπίδραση με τους σκύλους. Με τον τρόπο αυτό, οι γάτες δεν χρειάζεται να ακολουθούν συγκεκριμένες εντολές για να συμπεριληφθούν στην αναλυτική διαδικασία είναι φιλικές, διαχειρίσιμες και ατομικά ανεκτικές προκειμένου να ενταχθούν στην αναλυτική διαδικασία. Κατά συνέπεια, η χρήση των γατών στις συνεδρίες συμβουλευτικής έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της (Chandler, 2005).

Πλεονεκτήματα:

Πολλοί άνθρωποι προτιμούν τις γάτες λόγω της ανεξάρτητης φύσης τους. Επιπλέον, οι γάτες είναι μικρές και δεν αποτελούν απειλή για πολλούς ανθρώπους. Παράλληλα, δημιουργούν μια ζεστή και άνετη ατμόσφαιρα, είναι διασκεδαστικές και δραστήριες. Ωστόσο, με εξαίρεση τις μακρύτριχες γάτες, οι περισσότερες γάτες δεν απαιτούν τόσο πολύ καλλωπισμό όσο οι σκύλοι, και μπορεί να ενισχύσουν το δεσμό μεταξύ ασθενούς και θεραπευτή.

Μειονεκτήματα:

Δεν διαχειρίζονται ή εκπαιδεύονται εύκολα, και μπορούν να διακόπτουν επανειλημμένα την αναλυτική διαδικασία, επειδή απαιτούν πολλά διαλείμματα και ξεκούραση. Έχουν πιο προβληματική συμπεριφορά (Chandler, 2005) και τείνουν να είναι εσωστρεφείς (Cole, 2009). Προκαλούν επίσης αλλεργίες σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων λόγω των αλλεργιογόνων τους. Είναι γεγονός ότι μεταφέρουν περισσότερες από 150 ζωνοσούς, επομένως ο εμβολιασμός είναι απαραίτητος (Chandler, 2005; Fine, 2015).

[Θεραπεία με τη βοήθεια δελφινιών \(Dolphin Assisted Therapy 'DAT'\)](#).

Εννοιολογικός ορισμός:.

Πρόκειται για μια προσέγγιση όπου τα δελφίνια συμπεριλαμβάνονται στη θεραπευτική διαδικασία (Cole, 2009) και καθοδηγούνται από επαγγελματίες ψυχικής υγείας και άλλους κλάδους, φυσιοθεραπευτές, παθολόγους, νευρολόγους, νευροχειρουργούς κ.λπ. και καθοδηγούνται με τη συμμετοχή προπονητών. Χρησιμοποιούνται επίσης τεχνικές φυσικοθεραπείας και ψυχοθεραπείας, όπου ένας θεραπευτής κατευθύνει τη θεραπεία με δομημένο τρόπο ή με ελάχιστη παρέμβαση. Επιπλέον ο στόχος της θεραπείας με δελφίνια είναι να ωφεληθεί το άτομο οργανικά και ψυχολογικά. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της ανακούφισης και της αποκατάστασης των σωματικών παθήσεων, με την αλλαγή της συμπεριφοράς και της εικόνας του ασθενούς, τόσο για τον ασθενή όσο και για τους ανθρώπους γύρω του (Lysenko, Zagoruichenko, & Batozsky, 2000).

Ιστορική αναδρομή

Οι ιστορικές καταβολές του φαινομένου αυτού μπορούν να εντοπιστούν σε αποσπασματικές μελέτες που πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1950, όταν διεξήχθησαν αποσπασματικές έρευνες σχετικά με τις επιδράσεις των δελφινιών στα άτομα και στους ανθρώπους που έρχονται σε επαφή με τα δελφίνια. Πρόκειται για μια μελέτη σχετικά με τις επιπτώσεις των δελφινιών σε άτομα με αναπηρίες. Το πιο αξιοσημείωτο, ωστόσο, είναι οι πρόγονοι αυτής της θεραπευτικής προσέγγισης, συγκεκριμένα η ανθρωπολόγος Betsy Smith και ο ψυχολόγος David Nathanson (Altschiller, 2011) οι οποίοι επηρεασμένοι από τις θετικές επιδράσεις των δελφινιών σε παιδιά με αναπηρίες τη δεκαετία του 1970 άρχισαν να ενσωματώνουν συστηματικά τα δελφίνια στη θεραπευτική διαδικασία. Ένα τέτοιο πρόγραμμα (το πρόγραμμα Needs Project) ήταν αυτό του David Nathanson, το οποίο επικεντρώνεται σε παιδιά με μαθησιακές και αναπτυξιακές δυσκολίες (αυτισμός, σύνδρομο Down) και έχει σημειώσει θετικά αποτελέσματα (McKinney, Dustin, & Wolff, 2001-Stringer, 2004).

Μια άλλη ιστορική εξέλιξη ήταν το θεραπευτικό πρόγραμμα προσέγγισης Dolphin. Διαθέτει εγκαταστάσεις στην Ανατολική Ευρώπη, την πρώην Σοβιετική Ένωση και στη Μαύρη Θάλασσα. Το πρόγραμμα αυτό ιδρύθηκε το 1986 από τη δρα Rumila Lukina και χαρακτηρίζεται από τον διεπιστημονικό του χαρακτήρα. Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα είναι κυρίως παιδιά με διάφορες αναπηρίες. Τα δελφίνια, όπως και οι άνθρωποι, διαθέτουν αισθητήρια όργανα που τους επιτρέπουν να επιβιώνουν στο θαλάσσιο περιβάλλον (Hyson & Partner, 2003). Αυτό το αισθητήριο όργανο λειτουργεί ως υπερηχητικό σόναρ και βρίσκεται στην κατώτερη ανατομική περιοχή του μετώπου (Stringer, 2004).

Με τη βοήθεια αυτού του οργάνου, τα δελφίνια μπορούν να προσανατολίζονται, να τρέφονται, να βγάζουν ήχους και να ανιχνεύουν (Hyson, & Partner, 2003). Το υπερηχητικό σόναρ διαδίδεται από αυτά με μεγάλη ταχύτητα, περίπου 300 δευτερολέπτων, μοναδική για αυτό το είδος κητωδών.

Επίσης τα δελφίνια έχουν την ικανότητα να μετατρέπουν τα επιστρεφόμενα ηχητικά σήματα σε τρισδιάστατες εικόνες. Στην ιατρική

κοινότητα, οι υπέρηχοι αναπτύχθηκαν για την ανίχνευση παθολογιών όπως ο καρκίνος (Hyson, & Partner, 2004). Τα δελφίνια χαρακτηρίζονται επίσης από υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Εκφράζουν τα συναισθήματά τους μέσω της φωνής (π.χ. σφύριγμα, κραυγές), των κινήσεων του σώματος και εκφράζονται μέσω των κινήσεων των πτερυγίων. Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για αυτή τη μέθοδο θεραπείας. Μία από τις σημαντικότερες εκτιμήσεις σχετικά με το πώς λειτουργούν τα δελφίνια είναι το λεγόμενο μοντέλο του ηχοφόρου. Τα κύματα που παράγονται κατά τη διάρκεια της ηχοβόλησης (π.χ. ανίχνευση ανθρώπου) δρουν ως διαδικασία ιοντοφόρησης, διαδικασία κατά την οποία ιόντα, και ως εκ τούτου ένζυμα, εισάγονται στον ιστό του δέρματος με τη χρήση υπερήχων μπορεί να διεγείρει θετικά το νευρικό σύστημα του δελφινιού και τα ενδογενή οπιοειδή (Dolphin Therapy Institute, 2017).

Από το μοντέλο αυτό ωφελούνται κυρίως παιδιά που πάσχουν από νευρολογικές και κινητικές διαταραχές (π.χ. εγκεφαλική παράλυση, μαθησιακές ή αναπτυξιακές δυσκολίες όπως ο αυτισμός). Παράλληλα, οι φυσικές αναλγητικές ορμόνες, όπως οι ενδορφίνες, υποστηρίζεται ότι επιτυγχάνουν αναλγητικές και οπιοειδείς επιδράσεις και έτσι ωφελούν τα άτομα με συμπτώματα πόνου. Επιπλέον, οι ενδορφίνες που απελευθερώνονται προκαλούν ευφορία και μεταβάλλουν τις ψυχικές καταστάσεις. Αναφέρεται ότι είναι ιδιαίτερα ευεργετικές για τα άτομα που πάσχουν από κατάθλιψη, άγχος και δυσλειτουργία (McKinney et al., 2001- Taylor, 2014).

Η θεραπεία με δελφίνια, έχει ιδιαίτερη εφαρμογή σε διάφορα προγράμματα ψυχοθεραπείας (Lysenko et al., 2000- McKinney et al., 2001). Η πιο συνηθισμένη δραστηριότητα με τα δελφίνια είναι η τοποθέτηση ενός ελαστικού δακτυλίου στη μύτη τους (για να βελτιωθούν κινητικές διαταραχές κ.λπ.) ή να ζητείται από το παιδί να μιλήσει στο δελφίνι.

Άλλες μέθοδοι περιλαμβάνουν το να κάθονται τα παιδιά στο νερό ενώ ο θεραπευτής και ο εκπαιδευτής ελέγχουν το δελφίνι. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει στο παιδί να αλληλεπιδράσει με το δελφίνι. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορούν να περπατήσουν γύρω από το δελφίνι, να φιλήσουν το δελφίνι και γενικά να παίξουν μαζί του (Humphries, 2003).

Η θεραπεία αυτή προσφέρεται για

- Παιδιά με σωματικές, κινητικές και αισθητηριακές δυσκολίες
- Σύνδρομο Down
- Κατάθλιψη
- Αγχώδεις διαταραχές
- Τραύμα στο κεφάλι
- Εγκεφαλική παράλυση
- Διαταραχές συμπεριφοράς και ψυχολογικά συμπτώματα στα παιδιά (κατάθλιψη, άγχος, νυκτουρία κ.λπ.)
- PTSD (διαταραχή μετατραυματικού στρες)
- Κακοποίηση (σωματική, σεξουαλική κ.λπ.)
- Αποκατάσταση σε σοβαρές καταστάσεις (π.χ. κώμα, ατυχήματα)
- Καθυστερημένη ανάπτυξη του λόγου και μαθησιακές δυσκολίες
- Σύνδρομο χρόνιας κόπωσης
- Πονοκέφαλους
- Υπερκινητικότητα στα παιδιά
- Ογκολογικές ασθένειες
- Διαταραχές της διατροφικής συμπεριφοράς

Όπως και στην περίπτωση των αλόγων, η θεραπεία αυτή πραγματοποιείται στο χώρο διαβίωσης των δελφινιών, δηλαδή σε έναν καθορισμένο χώρο, συγκεκριμένα σε ειδικά εξοπλισμένες μεγάλες πισίνες, θαλάσσια πάρκα και θαλάσσια περιβάλλοντα.

Υπάρχουν περισσότεροι από 150 ερευνητές παγκοσμίως που ασκούν αυτή τη θεραπεία. Οι περισσότεροι από αυτούς εργάζονται σε αυτόν τον τομέα σε περισσότερες από 150 χώρες σε όλο τον κόσμο, σε διεθνείς οργανισμούς που υποστηρίζουν αυτή την προσέγγιση. Οι κυριότεροι από αυτούς είναι οι ακόλουθοι (Blow, 1995).

ΗΠΑ: Η Dolphin Assisted Therapy στη Φλόριντα είναι ένας πολύ σημαντικός οργανισμός. Ιδρυτής του είναι ο David Nathanson, ο οποίος θεωρείται από πολλούς ως ο "πατέρας" αυτής της θεραπείας (Guna et al., 2009). Ο οργανισμός αυτός ιδρύθηκε το 1978 και ασχολείται με παιδιά με σωματικές, αναπτυξιακές και λεμφικές αναπηρίες, βετεράνους με συμπτώματα μετατραυματικού στρες και προγράμματα για παιδιά με μαθησιακές και συμπεριφορικές δυσκολίες (Guna et al, 2009),

Ευρώπη: Σημαντικός οργανισμός στην Ευρώπη, που διακρίνεται για τη διεθνή συμμετοχή επιστημόνων από όλο τον κόσμο είναι το Institute of Dolphin Therapy, το οποίο είναι ένας κορυφαίος οργανισμός με επιστήμονες από την Ουκρανία, τη Ρωσία, τη Γερμανία και τις ΗΠΑ. Επιπλέον το Assisted Therapy ιδρύθηκε το 2003 από τον Victor Lysenko. Αυτή η εξειδικευμένη οργάνωση διαθέτει εγκαταστάσεις στην Τουρκία (Κουσάντασι) και στη Μαύρη Θάλασσα και υλοποιεί σημαντικά προγράμματα για παιδιά (αυτισμός, διαταραχή μετατραυματικού στρες, κατάθλιψη, αγχώδεις διαταραχές, μαθησιακές δυσκολίες). Ένας άλλος οργανισμός που τρέχει επίσης θεραπευτικά προγράμματα είναι ο Nemo Dolphin Therapy, χαρακτηρίζεται κυρίως από ψυχοθεραπεία σε έγκυες γυναίκες με τη βοήθεια δελφινιών.

Μειονεκτήματα - δυσκολίες: σχετίζονται κυρίως με ηθικά ζητήματα, που προκύπτουν από τη χρήση των εν λόγω θηλαστικών σε θεραπευτικά προγράμματα.

Τα προβλήματα αυτά αφορούν τόσο τον πληθυσμό των θηλαστικών όσο και τις εγκαταστάσεις όπου εφαρμόζεται η μέθοδος. Βασικό πρόβλημα η εκτροπή τους μακριά από τον πληθυσμό των θηλαστικών και την τοποθέτησή τους σε ένα περιβάλλον ξένο προς τον πληθυσμό των θηλαστικών. Ένα άλλο μειονέκτημα είναι το κόστος, τόσο όσον αφορά την εκπαίδευση αυτών των θηλαστικών όσο και τον εξοπλισμό.

Θεραπεία με τη βοήθεια αγροτικών ζώων (Farm Animal Assisted Therapy - FAT):

Σημαντική είναι η διαδικασία ενσωμάτωσης των αγροτικών ζώων στη θεραπευτική διαδικασία, πολλές από τις παρεμβάσεις της οποίας έχουν βρει εφαρμογή στη ζωοθεραπεία. Η εργοθεραπεία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές και συνήθως επιβλέπεται από έναν θεραπευτή. Ο θεραπευτής συνοδεύεται από έναν υπεύθυνο της φάρμας. Πρόκειται κυρίως για κτηνοτροφικές εργασίες (Berget, Ekeberg, Pedersen, & Braastad, 2011).

Γενικός χαρακτηρισμός - οφέλη:

Σε πολλές περιπτώσεις, το βασικό στοιχείο της διαδικασίας είναι ο ενθουσιασμός των εμπλεκόμενων ασθενών. Η σημαντικότερη πτυχή

αυτής της εργασίας είναι ότι παρέχει μια πολύ διαφορετική προοπτική για τον τρόπο λειτουργίας της φύσης και των ζώων (Berget et al., 2011). Στις φάρμες, οι ασθενείς δεν απαιτείται να συμμετέχουν σε όλες τις δραστηριότητες και σε πιο δομημένες φάρμες υπάρχουν κανόνες που πρέπει να τηρούνται για την κανονική λειτουργία της φάρμας. Ειδικότερα, οι ασθενείς πρέπει να συμμετέχουν στην παραγωγή ζωικών προϊόντων. Αυτό οδηγεί σε μια αίσθηση αυτάρκειας (Hassink, 2003). Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης το γεγονός ότι η διαδικασία αυτή επιφέρει τα ακόλουθα οφέλη για το ζώο, καθώς δεν χρειάζεται να μεταφερθεί σε άλλα μέρη και βρίσκεται ήδη στο φυσικό του περιβάλλον. Το τελευταίο μειώνει ακόμη και το άγχος για το ζώο. Ο διαχειριστής της φάρμας μπορεί να διασφαλίσει ότι τα ζώα είναι διαχειρίσιμα και ασφαλή. Το είδος της δραστηριότητας εξαρτάται από τον τύπο του ζώου και το είδος του ζωικού κεφαλαίου που εμπλέκεται (Cole, 2009).

Η συμμετοχή στη διατροφή και τη φροντίδα επιτρέπει δραστηριότητες με αγροτικά ζώα, μπορεί να προωθήσει αποτελεσματικά την απόκτηση κινητικών δεξιοτήτων, ενώ είναι αποτελεσματική στην ανάπτυξη ικανοτήτων όπως η υπευθυνότητα και ο προγραμματισμός, καθώς και στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης (Granger, 2009). Τα ζώα που συμμετέχουν περιλαμβάνουν βοοειδή, άλογα, πόνυ, κατσίκες, πρόβατα, χοίρους και κοτόπουλα (όρνιθες) (Hassink, 2003):

- **Βοοειδή:** χαρακτηρίζονται από φιλικότητα προς τους ασθενείς.

- **Αγελάδες:** χαρακτηρίζονται από φιλικότητα και ευγένεια, με τάση να προκαλούν ευφορία στον ασθενή. Οι δραστηριότητες με αυτό το ζώο περιλαμβάνουν το άρμεγμα και το τάισμα.

- **Άλογο - πουλάρι:** δημιουργεί έναν ιδιαίτερο δεσμό με τον ασθενή, προσφέροντας μια αίσθηση ευεξίας και ανεξαρτησίας. Οι πιο συνηθισμένες δραστηριότητες περιλαμβάνουν την ιππασία με το άλογο, το τάισμα του αλόγου και ο καθαρισμός του στάβλου. Οι δύο τελευταίες δραστηριότητες συμβάλλουν στη μείωση της υπερκινητικότητας, ενώ οι ασθενείς αναπτύσσουν επίσης αίσθημα ευθύνης και αυτοελέγχου.

- **Κατσίκες:** Η δημιουργία σχέσης με τον ασθενή δεν είναι εύκολη και συχνά τείνουν να είναι απρόβλεπτες. Η ενασχόληση με αυτό το ζώο περιλαμβάνει το άρμεγμα, το τάισμα και την παραγωγή. Περιλαμβάνει

επίσης την κοινωνικοποίηση μέσω της πώλησης προϊόντων (π.χ. γαλακτοκομικά προϊόντα, μαλλί).

- **Πρόβατα:** Έχουν πολλά κοινά με τις κατσίκες. Περιλαμβάνει άρμεγμα, διατροφή και παραγωγή προϊόντων.

- **Κοτόπουλα:** δεν δένονται πολύ εύκολα, αλλά παρέχουν ζεστασιά. Η φροντίδα για το μέρος όπου ζουν και η διατροφή, ενθαρρύνει επίσης την προσοχή και την παρατήρηση των ασθενών. Χρησιμοποιείται ως συμπληρωματική θεραπεία με ευεργετικά αποτελέσματα, σε πολλές νοητικές και ψυχολογικές διαταραχές και καταστάσεις (αυτισμός, υπερκινητικότητα, ψύχωση, κατάθλιψη, άγχος, επιθετικότητα, απόσυρση, παραβατικότητα κ.λπ.) καθώς και σωματικά συμπτώματα (π.χ. κινητικές διαταραχές) με θετικά αποτελέσματα (Berget et al,2009- Granger & Kogan, 2006).

Μειονεκτήματα: αναγκαστική μεταφορά ασθενών, μη προσβασιμότητα για ορισμένους ασθενείς. Ενδέχεται να μην είναι προσαρμόσιμη για ορισμένους ασθενείς. Πιθανότητα τραυματισμού του ασθενούς, συμμετοχή πολλών ατόμων για την εκτέλεση του θεραπευτικού προγράμματος. Κίνδυνος μετάδοσης ζωνοσών (Cole, 2009- Hassink, 2003).

Ηθικά ζητήματα κατά τη χρήση ζώων στη θεραπευτική διαδικασία

Στο επίπεδο της θεραπευτικής χρήσης των ζώων, το πεδίο εφαρμογής της προσέγγισης έχει εξελιχθεί σημαντικά, δείχνοντας ότι τα ζώα μπορούν να έχουν θετικά αποτελέσματα, ενώ υπάρχουν κενά στην κατανόησή μας για τον αντίκτυπο αυτής της παρέμβασης στην καλή διαβίωση των ζώων. Πράγματι, α) Ένας ορισμός που δημοσιεύθηκε από την Αμερικανική Κτηνιατρική Ένωση (AVMA) το 1998 αναφέρει: "Η σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων πρέπει να είναι αμοιβαία επωφελής".

β) Η ευζωία των ζώων ορίζεται ως "Η διαδικασία με την οποία ένα ζώο ανταποκρίνεται στο φυσικό του περιβάλλον όσον αφορά τη φυσιολογία, τη συμπεριφορά και άλλες πτυχές του περιβάλλοντος". Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τα παραπάνω στοιχεία εγείρει ηθικούς προβληματισμούς σχετικά με τη χρήση των ζώων (Zamir, 2006). Έχει επίσης οδηγήσει στη

διατύπωση στην επιστημονική κοινότητα προϋποθέσεων και δομημένων κατευθυντήριων γραμμών που πρέπει να ακολουθούνται για τη διασφάλιση της ευημερίας των ζώων.

Η AVMA είναι μια προσπάθεια να τεθούν τα θεμέλια της ευημερίας των ζώων. Αυτά περιλαμβάνουν (AVMA, 2017; Hewson, 2003, Pichot, 2012-Zamir, 2006): Έκφραση γνώμης κατά της χρήσης ζώων στη συμπερίληψη ζώων στη θεραπευτική διαδικασία.

Κίνημα "απελευθέρωσης" των ζώων (απελευθερωτικό κίνημα): Ένα φιλοσοφικό κίνημα που ριζοσπαστικοποιήθηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο τη δεκαετία του 1970. Ένα κίνημα που εξέφρασε απόψεις σύμφωνες με τα γενικά δικαιώματα των ζώων στη δεκαετία του 1970 και στις ΗΠΑ. Οι αρχές του υποστηρίζουν ότι όλα τα ζώα έχουν το δικαίωμα να καθορίζουν τη ζωή τους. Στη συνέχεια υποστηρίζει ότι το δικαίωμα αυτό πρέπει να διασφαλίζεται τόσο από το νόμο όσο και από τις αρχές, που δεν παραβιάζουν τη γενική ευημερία των ζώων (Marcos, 2010). Πράγματι, στο επίπεδο της χρήσης των ζώων στη θεραπευτική διαδικασία θεωρείται ανήθικο, απαράδεκτο και ανταγωνιστικό. Ο βαθμός εγκλεισμού είναι πολύ υψηλότερος στα ζώα που δεν παρουσιάζουν κοινωνικές ανάγκες, όπως τα κατοικίδια ζώα (π.χ. πτηνά). Ο βαθμός στέρησης της ελευθερίας είναι μεγαλύτερος.

Ορισμός της ευζωίας των ζώων: η αξιοποίηση των ζώων στην θεραπεία. Η ένταξη ενός ζώου σε μια διαδικασία, είτε ως ζώο συντροφιάς είτε ως ζώο θεραπείας, είναι μια απόφαση ζωής που λαμβάνεται για λογαριασμό του ζώου, αλλά δεν σχετίζεται με τη ζωή του ζώου. Ωστόσο, δεν περιλαμβάνει συναίνεση. Σύμφωνα με το κίνημα της απελευθέρωσης, ο προσωρινός εγκλεισμός είναι κατανοητός και αποδεκτός (π.χ. θεραπευτική παρέμβαση για τον τραυματισμό ενός ζώου), αλλά ο μόνιμος εγκλεισμός είναι ανήθικος. Για πολλά ζώα απαιτείται μια περίοδος εκπαίδευσης προκειμένου να ενσωματωθούν στη θεραπευτική διαδικασία με τον άνθρωπο. Ορισμένα είδη ζώων δυσκολεύονται να αλληλεπιδράσουν με τον άνθρωπο, προκαλώντας φοβικές αντιδράσεις και είναι κατανοητό ότι τα δικαιώματα των ζώων παραβιάζονται όταν οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν με τα ζώα. Η σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων δεν βασίζεται στην ικανοποίηση αμοιβαίων αναγκών.

Το συμπέρασμα είναι ότι τα δικαιώματα των ζώων παραβιάζονται επειδή η σχέση μεταξύ ανθρώπων και ζώων δεν βασίζεται στην εκπλήρωση αμοιβαίων αναγκών. Όταν τα ζώα περιλαμβάνονται στη θεραπευτική διαδικασία, τα ζώα που χρησιμοποιούνται συχνά εκτίθενται σε πιθανούς κινδύνους (π.χ. ευερεθιστότητα).

Ωστόσο, ακόμη και αν δεν υπάρχουν τέτοιοι κίνδυνοι, τα ζώα μπορεί να εκτεθούν όταν συμπεριλαμβάνονται στη θεραπευτική διαδικασία. Η κακοποίηση των ζώων μπορεί να είναι τυχαία, ανεξάρτητα από το πόσο καλά τα διαχειρίζονται, ατυχήματα μπορούν να συμβούν.

Χρήση ως αντικείμενο (εργαλειοποίηση): όταν τα ζώα χρησιμοποιούνται για την επίτευξη των στόχων της θεραπείας ή ανακούφισης των συμπτωμάτων είναι ανήθικο, ακόμη και αν ο σκοπός αυτός θεωρείται πολύ σημαντικός.

Γίνεται επομένως κατανοητό ότι η καλή διαβίωση των ζώων είναι ένα πολυπαραγοντικό πρόβλημα. Η καλή διαβίωση των ζώων είναι ένα φαινόμενο που εξαρτάται από πολλές συνθήκες.

Ενώ οι πρώτες αντιλήψεις περιορίζονταν σε φυσικές και περιβαλλοντικές συνθήκες, σύντομα συνειδητοποιήθηκε ότι περιλάμβανε μια πολύ σημαντική ψυχολογική διάσταση. Με άλλα λόγια, τα ζώα μπορούν να αισθάνονται και να βιώνουν πολλά συναισθήματα, ιδίως, τον φόβο, την απογοήτευση, τον θυμό και την απελπισία (Hewson, 2003).

Ο ορισμός του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας των Ζώων για την καλή διαβίωση των ζωικών ειδών, αναφέρει ότι η ευζωία ενός ζώου σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά με το είδος του και με τις συνθήκες στις οποίες ζει. Ένα ζώο θεωρείται ότι είναι ευεργετικό εάν η κατάσταση της υγείας του είναι εγγυημένη (πρόληψη ασθενειών και κτηνιατρική περίθαλψη), εξασφαλίζεται η διατροφή και η ασφάλειά του και το ζώο δεν εκτίθεται σε δυσάρεστες συνθήκες που μπορούν να προκαλούν φόβο, αγωνία ή άγχος (AVMA, 2017- Bousfield & Brown, 2010).

Ένας άλλος ορισμός της ευζωίας των ζώων είναι οι πέντε ελευθερίες και αναπτύχθηκε το 1979 από τον Οργανισμό για την Ευημερία των Ζώων. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό, η καλή διαβίωση των ζώων εξασφαλίζεται όταν (AVMA, 2017- Bousfield & Brown, 2010):

1. Διασφαλίζεται το φαγητό και το νερό τους υπό την έννοια της πρόσβασης σε μη μολυσμένο νερό και σε διατροφή που ενισχύει την υγεία και τα επίπεδα ενέργειας.

2. Απαλλαγή από κάθε πόνο, με την έννοια της εξασφάλισης κατάλληλων εγκαταστάσεων αναψυχής και στέγασης.

3. Απαλλαγή από κάθε βλάβη και ασθένεια με την έννοια της πρόληψης, της έγκαιρης διάγνωσης και της παροχής κατάλληλης θεραπείας.

4. Ελευθερία έκφρασης της φυσιολογικής συμπεριφοράς.

5. Διασφάλιση χώρου και ευκαιρία στα ζώα να αλληλεπιδρούν με άλλα είδη. Διασφάλιση ότι τα ζώα είναι απαλλαγμένα από ψυχικές διαταραχές.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης των ζώων σε θεραπευτικές παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν ζώα και σύμφωνα με τις προηγούμενες διατυπώσεις, διεθνείς οργανισμοί (π.χ. Pet Partners) έχουν αναπτύξει κατευθυντήριες γραμμές για τη χρήση των ζώων σε θεραπευτικές παρεμβάσεις που περιλαμβάνουν ζώα και σύμφωνα με τις προηγούμενες διατυπώσεις, όπως ότι καμία επαφή με τα ζώα δεν πρέπει να είναι εξαναγκαστική για κανένα άτομο. Θα πρέπει να παρέχονται γραπτές οδηγίες και διαδικασίες στον θεραπευόμενο πριν το ζώο συμμετάσχει στη θεραπεία.

Το ζώο και ο χειριστής του πρέπει να αξιολογούνται πριν από τη συμμετοχή στη θεραπεία. Θα πρέπει να αξιολογούνται για αντενδείξεις (π.χ. αλλεργίες, προηγούμενες τραυματικές εμπειρίες κ.λπ.) πριν από τη συμμετοχή του ζώου στη θεραπευτική διαδικασία. Να μην αφήνονται οι ασθενείς ή οι επισκέπτες μόνοι τους με τα ζώα. Να προστατεύονται τα δικαιώματα των ζώων σε κάθε περίπτωση. Να παρέχετε ανθρώπινη μεταχείριση στα ζώα, όχι αδικαιολόγητο στρες, νερό και χρόνος για άσκηση. Εκτός από αυτές τις συστάσεις, η Ένωση Δέλτα (ό.π. στο Zamir, 2006, σ. 180) αποσαφηνίζει τις συνθήκες υπό τις οποίες δεν θεωρείται σκόπιμο να εισάγονται τα ζώα σε θεραπευτικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι τα ζώα δεν πρέπει να τοποθετούνται σε καταστάσεις: (i) όπου το ζώο είναι τραυματισμένο, (ii) όπου δεν μπορεί να διασφαλιστεί η ευημερία του (π.χ. άσκηση, διατροφή κ.λπ.) και (iii) όταν το ζώο δεν είναι ικανοποιημένο.

Για τους θεραπευτές, υπάρχουν επίσης κανόνες που πρέπει να τηρούνται. Η ευημερία του ζώου πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας για τον θεραπευτή και δεν πρέπει να τίθεται σε προτεραιότητα η βελτίωση του ίδιου του ασθενή. Θα πρέπει να δίνουν στο ζώο χρόνο και χώρο για να ξεκουραστεί πριν από τη συνεδρία. Επιπλέον, τα ζώα δεν πρέπει να έρχονται σε επαφή με ασθενείς που μπορεί να μεταδώσουν ορισμένες ασθένειες (Zamir, 2006).

Συμπερασματικά, καταλήγουμε ότι ο άξονας πάνω στον οποίο χτίστηκε όλη αυτή η πορεία της σχέσης αλληλεπίδρασης ανθρώπων και ζώων αποτελείται από την εξημέρωση, τη χρήση και τη θεραπευτική ένταξη των ζώων σε διάφορες μορφές θεραπείας.

Η εξημέρωση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο και η κατανόηση των διαδικασιών της εξημέρωσης είναι σαφώς επιβεβλημένη για τη διαχείριση και την προστασία των εξημερωμένων ζώων, όπως και για την ύπαρξη βιώσιμων σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και ζώων.

Η χρήση των ζώων στη θεραπεία ποικιλόμορφων ψυχικών και σωματικών διαταραχών, έχει επίσης μακρά ιστορία, καθώς εντοπίζεται από τα προϊστορικά ακόμα χρόνια, όπως αναλυτικά αναφέρθηκε.

Η θεραπευτική ένταξη των ζώων αποδείχθηκε ότι είναι μια πολύ αποτελεσματική και ευεργετική ψυχοθεραπευτική προσέγγιση, που μπορεί να βελτιώσει σε μέγιστο βαθμό τη σωματική και ψυχική υγεία, να επιλύσει ή έστω να βοηθήσει ουσιαστικά και σημαντικά στην αντιμετώπιση ψυχικών διαταραχών και ψυχολογικών προβλημάτων. Μπορεί να βελτιώσει την αυτοπεποίθηση, την επικοινωνία, την αίσθηση της ανεξαρτησίας και τις κοινωνικές δεξιότητες.

Για όλους αυτούς τους λόγους, οι σχέσεις ανθρώπου-ζώου δεν πρέπει να είναι μονόπλευρες, επικεντρωμένες αποκλειστικά στα οφέλη που αποκομίζει ο άνθρωπος από τα ζώα. Είναι απαραίτητο και σκόπιμο να δοθεί ίση προτεραιότητα στις συνθήκες που εξασφαλίζουν την ευημερία των ζώων, καθώς πέρα από τα επιμέρους θεραπευτικά οφέλη, αυτή η σχέση και η αλληλεπίδραση ανθρώπου-ζώου, έχει διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό την ανθρώπινη ιστορία και κουλτούρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Abraham, H. C., Carpenter, Z. L., King, G. T., & Butler, O. D.
Relationships of carcass weight, conformation and carcass

- measurements and their use in predicting beef carcass cutability. *Journal of Animal Science*, (1968). 27(3), 604-610.
2. Adair, R. L. Monkeys and Horses and Ferrets... Oh My-Non-Traditional Service Animals under the ADA. *N. Ky. L. Rev.*, (2010). 37, 415.
 3. Altschiller, D. Animal-assisted therapy. ABC-CLIO. (2011).
 4. Amiot, C. E., & Bastian, B. Toward a psychology of human–animal relations. *Psychological bulletin*, (2015) 141(1), 6.
 5. Arhant-Sudhir, K., Arhant-Sudhir, R., & Sudhir, K. Pet ownership and cardiovascular risk reduction: supporting evidence, conflicting data and underlying mechanisms. *Clinical and Experimental Pharmacology and Physiology*, (2011) 38(11), 734-738.
 6. Bayne, K. Development of the human-research animal bond and its impact on animal well-being. *ILAR journal*, (2002) 43(1), 4-9.
 7. Berget, B., & Braastad, B. O. Animal-assisted therapy with farm animals for persons with psychiatric disorders. *Annali dell'Istituto superiore di sanita*, (2011) 47, 384-390.
 8. Bishop, S. C., Axford, R. F., Nicholas, F. W., & Owen, J. B. (Eds.). *Breeding for disease resistance in farm animals*. CABI. (2010).
 9. Brown, S. E. The human-animal bond and self psychology: Toward a new understanding. *Society & Animals*, (2004). 12(1), 67-86.
 10. Γαγανάκης, Κ. Κοινωνική και οικονομική ιστορία της Ευρώπης. (1999).
 11. Γκότσης, Γ., & Συριάτου, Α. Δύο Θεσμοί Διαμορφωτές του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού. Εγχειρίδιο Μελέτης. ΕΑΠ, Πάτρα (2001).
 12. Cavagna, A., Giardina, I., Orlandi, A., Parisi, G., & Procaccini, A. The STARFLAG handbook on collective animal behaviour: Part II, three-dimensional analysis. (2008) arXiv preprint arXiv:0802.1674.
 13. Cevizci, S., Sen, H. M., Güneş, F., & Karaahmet, E. Animal assisted therapy and activities in Alzheimer Disease. InTech Publishing: Rijeka, Croatia (2013) pp. 303-325).
 14. Chandler, C. (2001). *Animal-Assisted Therapy in Counseling and School Settings*. ERIC/CASS Digest.

15. Cohen, S. P. (2015). Loss of a therapy animal: Assessment and healing. In Handbook on animal-assisted therapy (pp. 341-355). Academic Press.
16. Cole, M. (2009). Literature review and manual: Animal-assisted therapy (Doctoral dissertation, Lethbridge, Alta.: University of Lethbridge, Faculty of Education, 2009).
17. Coren, S. (2002). The pawprints of history: dogs in the course of human events. Simon and Schuster.
18. Creagan, E. T., Bauer, B. A., Thomley, B. S., & Borg, J. M. (2015). Animal-assisted therapy at Mayo Clinic: The time is now. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 21(2), 101-104.
19. Danziger-Isakov, L. A., Kohn, D., Borges, N., Saracusa, C., Avery, R., Sabella, C., ... & Goldfarb, J. (2009, January). Betaherpesviruses in Pediatric Organ Transplantation: A Longitudinal Evaluation. In *AMERICAN JOURNAL OF TRANSPLANTATION* (Vol. 9, pp. 553-553). COMMERCE PLACE, 350 MAIN ST, MALDEN 02148, MA USA: WILEY-BLACKWELL PUBLISHING, INC.
20. Dimitrijević, I. (2009). Animal-assisted therapy—a new trend in the treatment of children and adults. *Psychiatria Danubina*, 21(2), 236-241.
21. Driscoll, C. A., Macdonald, D. W., & O'Brien, S. J. (2009). From wild animals to domestic pets, an evolutionary view of domestication. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(supplement_1), 9971-9978.
22. Ekroth, G. (2007). Meat in ancient Greece: sacrificial, sacred or secular?. *Food and history*, 5(1), 249-272.
23. Færevik, G., Jensen, M. B., & Bøe, K. E. (2006). Dairy calves social preferences and the significance of a companion animal during separation from the group. *Applied Animal Behaviour Science*, 99(3-4), 205-221.
24. Fine, A. H. (Ed.). (2010). Handbook on animal-assisted therapy: Theoretical foundations and guidelines for practice. academic press.

25. Fine, A. H. (2011). Understanding the AAT Rx: Applications of AAI in clinical practice. *The psychology of the human-animal bond: A resource for clinicians and researchers*, 125-136.
26. Fine, A. H., & Beck, A. M. (2015). Understanding our kinship with animals: Input for health care professionals interested in the human-animal bond. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 3-10). Academic Press.
27. Foreman, K., & Crosson, C. (2012). Canines for combat veterans: The national education for assistance dog services. *US Army Medical Department Journal*, 61-62.
28. Fossum, T. W. (2012). *Small Animal Surgery Textbook-E-Book*. Elsevier Health Sciences.
29. Gleave, J., & Cole-Hamilton, I. (2012). A literature review on the effects of a lack of play on children's lives. England: Play England.
30. Grandgeorge, M., & Hausberger, M. (2011). Human-animal relationships: from daily life to animal-assisted therapies. *Annali dell'Istituto superiore di sanità*, 47, 397-408.
31. Grandin, T., Fine, A. H., O'Haire, M. E., Carlisle, G., & Bowers, C. M. (2015). The roles of animals for individuals with autism spectrum disorder. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 225-236). Academic Press.
32. Haber, A., & Dayan, T. (2004). Analyzing the process of domestication: Hagoshrim as a case study. *Journal of Archaeological Science*, 31(11), 1587-1601.
33. Jackson, A. C. (2013). Current and future approaches to the therapy of human rabies. *Antiviral research*, 99(1), 61-67.
34. Jegatheesan, B. (2014). IAHAIO WHITE PAPER 2014, updated for 2018.
35. Hart, L. A., & Yamamoto, M. (2015). Recruiting psychosocial health effects of animals for families and communities: Transition to practice. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 53-72). Academic Press.

36. Herzog, H. (2002). Ethical aspects of relationships between humans and research animals. *ILAR journal*, 43(1), 27-32.
37. Hines, L. M. (2003). Historical perspectives on the human-animal bond. *American Behavioral Scientist*, 47(1), 7-15.
38. Hooker, S. D., Freeman, L. H., & Stewart, P. (2002). Pet therapy research: A historical review. *Holistic Nursing Practice*, 17(1), 17-23.
39. Hosey, G., & Melfi, V. (2014). Human-animal interactions, relationships and bonds: A review and analysis of the literature. *International Journal of Comparative Psychology*, 27(1).
40. Kampourakis, K., & Zogza, V. (2009). Preliminary evolutionary explanations: A basic framework for conceptual change and explanatory coherence in evolution. *Science & Education*, 18, 1313-1340.
41. Kelly, M. A., & Cozzolino, C. A. (2015). Helping at-risk youth overcome trauma and substance abuse through animal-assisted therapy. *Contemporary Justice Review*, 18(4), 421-434.
42. Knight, S., & Herzog, H. (2009). All creatures great and small: New perspectives on psychology and human–animal interactions. *Journal of Social Issues*, 65(3), 451-461.
43. Kruger, K. A., & Serpell, J. A. (2010). Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 33-48). Academic Press.
44. Kukowska-Latallo, J. F., Candido, K. A., Cao, Z., Nigavekar, S. S., Majoros, I. J., Thomas, T. P., ... & Baker Jr, J. R. (2005). Nanoparticle targeting of anticancer drug improves therapeutic response in animal model of human epithelial cancer. *Cancer research*, 65(12), 5317-5324.
45. Kutschera, U., & Niklas, K. J. (2004). The modern theory of biological evolution: an expanded synthesis. *Naturwissenschaften*, 91, 255-276.
46. Lane, D. R., McNicholas, J., & Collis, G. M. (1998). Dogs for the disabled: Benefits to recipients and welfare of the dog. *Applied Animal Behaviour Science*, 59(1-3), 49-60.

47. Larson, G., & Burger, J. (2013). A population genetics view of animal domestication. *Trends in Genetics*, 29(4), 197-205.
48. Limond, J. A., Bradshaw, J. W., & Cormack, M. K. (1997). Behavior of children with learning disabilities interacting with a therapy dog. *Anthrozoös*, 10(2-3), 84-89.
49. Lonsdale, S. H. (1979). Attitudes Towards Animals in Ancient Greece1. *Greece & Rome*, 26(2), 146-159.
50. Martin, F., & Farnum, J. (2002). Animal-assisted therapy for children with pervasive developmental disorders. *Western journal of nursing research*, 24(6), 657-670.
51. Matchock, R. L. (2015). Pet ownership and physical health. *Current opinion in psychiatry*, 28(5), 386-392.
52. Mayr, E. (1963). *Animal species and evolution*. Harvard University Press.
53. McNicholas, J., Gilbey, A., Rennie, A., Ahmedzai, S., Dono, J. A., & Ormerod, E. (2005). Pet ownership and human health: a brief review of evidence and issues. *Bmj*, 331(7527), 1252-1254.
54. Melson, G. F. (2003). Child development and the human-companion animal bond. *American behavioral scientist*, 47(1), 31-39.
55. Mills III, J. T., & Yeager, A. F. (2012). Definitions of animals used in healthcare settings. *US Army Medical Department Journal*, 12-18.
56. Morey, D. F. (2006). Burying key evidence: the social bond between dogs and people. *Journal of Archaeological Science*, 33(2), 158-175.
57. Morrison, M. L. (2007). Health benefits of animal-assisted interventions. *Complementary health practice review*, 12(1), 51-62.
58. Noske, B. (1997). *Beyond boundaries: Humans and animals*.
59. Oka, K., & Shibata, A. (2009). Dog ownership and health-related physical activity among Japanese adults. *Journal of Physical Activity and Health*, 6(4), 412-418.
60. O'Callaghan, D. M. (2008). *Exploratory study of animal assisted therapy interventions used by mental health professionals*. University of North Texas.

61. Orimoto, T. E., Higa-McMillan, C. K., Mueller, C. W., & Daleiden, E. L. (2012). Assessment of therapy practices in community treatment for children and adolescents. *Psychiatric Services*, 63(4), 343-350.
62. Παπαδοπούλου, Π. (2005). Άνθρωποι και Ζώα. Στο Γεωργόπουλος, ΑΔ (επιμ.): Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται, 795-818.
63. Prates, L., Prevosti, F. J., & Berón, M. (2010). First records of prehispanic dogs in southern South America (Pampa-Patagonia, Argentina). *Current Anthropology*, 51(2), 273-280.
64. Price, E. O. (2002). *Animal domestication and behavior*. Cabi.
65. Risley-Curtiss, C. (2010). Social work practitioners and the human—companion animal bond: A national study. *Social work*, 55(1), 38-46.
66. Serpell, J. A., & Duffy, D. L. (2014). Dog breeds and their behavior. In *Domestic dog cognition and behavior: The scientific study of Canis familiaris* (pp. 31-57). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.
67. Serpell, J. A. (2015). The human-animal bond. *The Oxford handbook of animal studies*, 1-21.
68. Serpell, J., McCune, S., Gee, N., & Griffin, J. A. (2017). Current challenges to research on animal-assisted interventions. *Applied Developmental Science*, 21(3), 223-233.
69. Shubert, J. (2012). Dogs and human health/mental health: From the pleasure of their company to the benefits of their assistance. *US Army Medical Department Journal*, 21-30.
70. Skeath, P., Jenkins, M. A., McCullough, A., Fine, A. H., & Berger, A. (2015). Increasing the effectiveness of palliative care through integrative modalities: Conceptualizing the roles of animal companions and animal-assisted interventions. In *Handbook on Animal-Assisted Therapy* (pp. 261-277). Academic Press.
71. Sluckin, W., Herbert, M., & Sluckin, A. (1983). Maternal bonding. (No Title).
72. Svenaeus, F. (2014). Diagnosing mental disorders and saving the normal: American Psychiatric Association, 2013. *Diagnostic and*

- statistical manual of mental disorders, American Psychiatric Publishing: Washington, DC. 991 pp., ISBN: 978-0890425558. Price: \$122.70. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 17, 241-244.
73. Tedeschi, P., Pearson, J. A., Bayly, D., & Fine, A. H. (2015). On call 24/7—The emerging roles of service and support animals. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 321-332). Academic Press.
74. Tedeschi, P., Sisa, M. L., Olmert, M. D., Parish-Plass, N., & Yount, R. (2015). Treating human trauma with the help of animals: Trauma informed intervention for child maltreatment and adult post-traumatic stress. In *Handbook on animal-assisted therapy* (pp. 305-319). Academic Press.
75. Thorpe, R. J., Kreisle, R. A., Glickman, L. T., Simonsick, E. M., Newman, A. B., & Kritchevsky, S. (2006). Physical activity and pet ownership in year 3 of the Health ABC study. *Journal of aging and physical activity*, 14(2), 154-168.
76. Torosian, M. H., Bartlett, D. L., Chatzidakis, C., & Stein, T. P. (1993). Effect of tumor burden on futile glucose and lipid cycling in tumor-bearing animals. *Journal of Surgical Research*, 55(1), 68-73.
77. Urichuk, L. J., & Anderson, D. L. (2003). *Improving mental health through animal-assisted therapy*. Edmonton, Alberta, Canada: Chimo Project.
78. Zamir, T. (2006). The moral basis of animal-assisted therapy. *Society & Animals*, 14(2), 179-199.
79. Zeder, M. A. (2012). The domestication of animals. *Journal of anthropological research*, 68(2), 161-190.
80. Zilcha-Mano, S. (2013). Animal-assisted psychotherapy from an attachment perspective. *Animal-assisted psychotherapy: Theory, issues, and practice*, 111-143.
81. VanFleet, R., Fine, A. H., O'Callaghan, D., Mackintosh, T., & Gimeno, J. (2015). Application of animal-assisted interventions in professional settings: An overview of alternatives. *Handbook on animal-assisted therapy*, 157-177.

82. Volant, A. M., Johnson, J. A., Gullone, E., & Coleman, G. J. (2008). The relationship between domestic violence and animal abuse: An Australian study. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(9), 1277-1295.
83. Walsh, F. (2009). Human-animal bonds I: The relational significance of companion animals. *Family process*, 48(4), 462-480.
84. Wilkins, A. S., Wrangham, R. W., & Fitch, W. T. (2014). The “domestication syndrome” in mammals: a unified explanation based on neural crest cell behavior and genetics. *Genetics*, 197(3), 795-808.